ที่ระลึก

งานพระราชทานเพลิงศพ

นายสอาด วรรธนวินิจ

วันที่ ๒๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๙

อนุสรณ์

ในงานพระราชทานเพลิงศพ

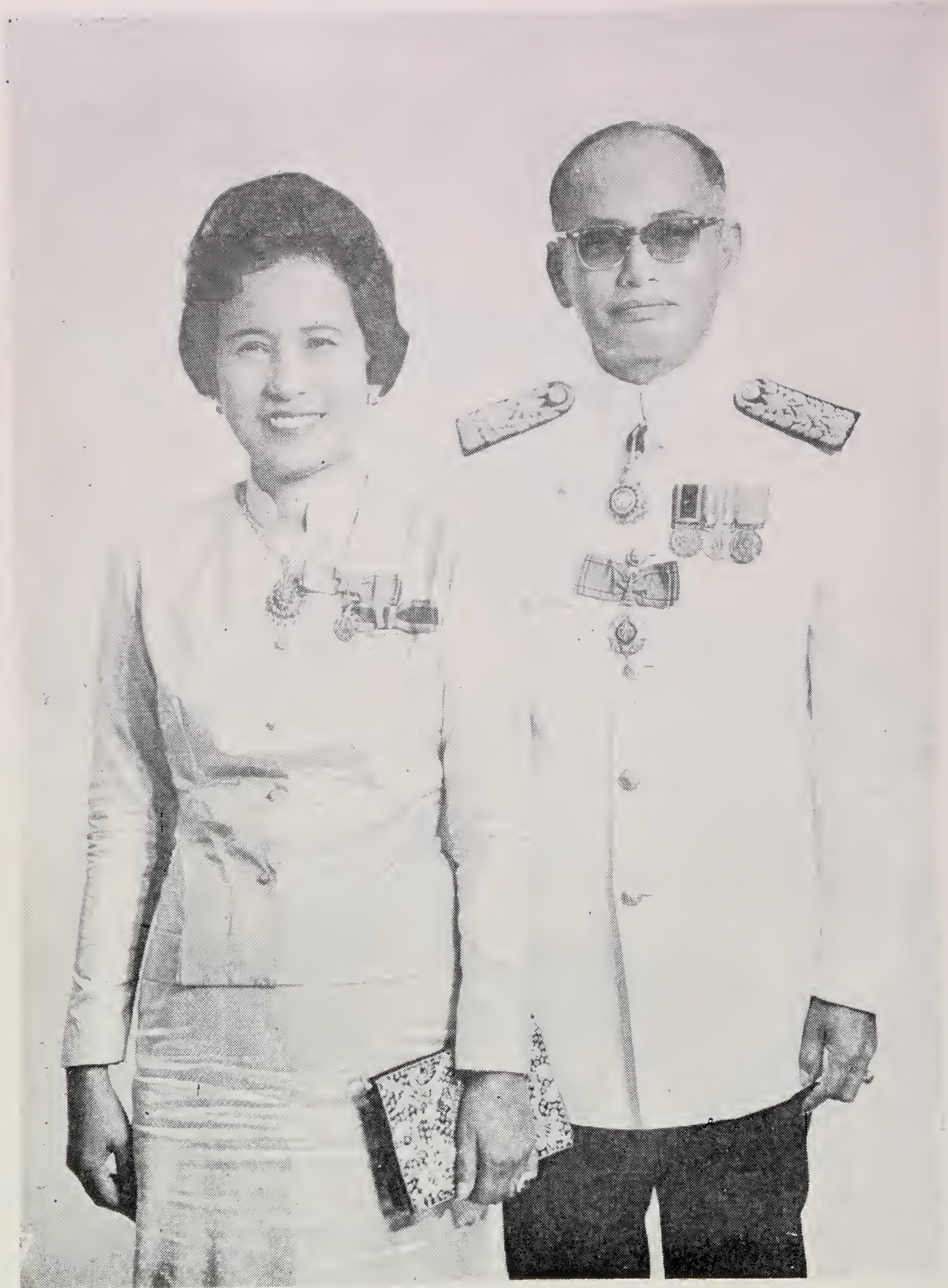
นายสอาด วรรธนวินิจ

๒๗ ธันวาคม ๒๕๑๙

นายสอาด วรรธนวินิจ

ชาตะ ๑๙ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๔๔

มรณะ ๑๗ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๙

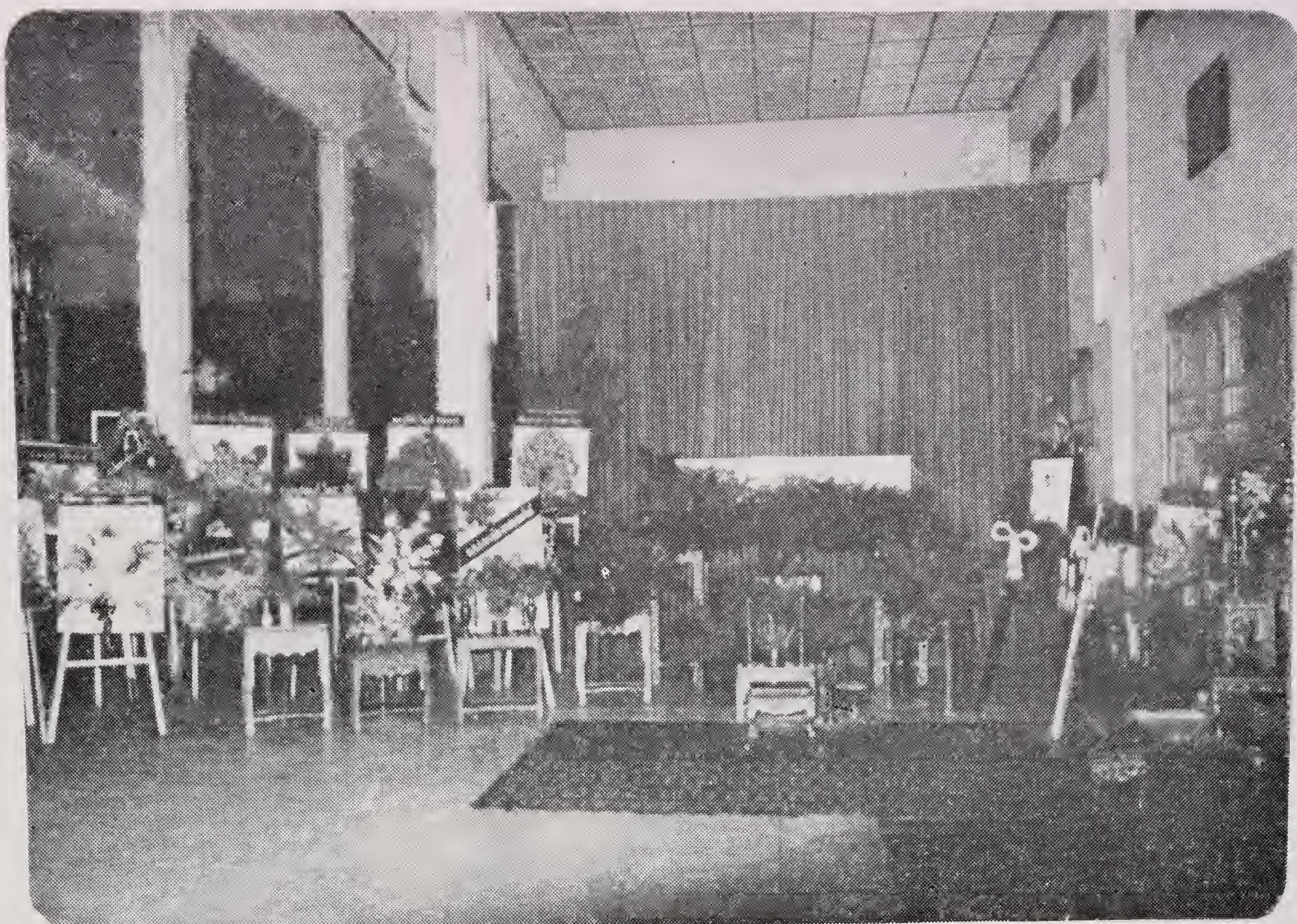

เมื่อครบเกษียณอายุ

แต่งงาน ๑๗ มกราคม พ.ศ.๒๔๗๗

ถ่ายพร้อมลูก ๆ ที่บ้านพักผู้พิพากษา จ. นครปฐม

ตั้งศพบำเพ็ญกุศล

สวดพระอภิธรรมศพ

ภรรยา และ บุตร

ภรรยา บุตร หลาน

ภรรยา บุตร หลาน และญาติ

ขอกราบขอบพระคุณทุกท่าน

ที่กรุณามาเป็นเกียรติในงานพระราชทานเพลิงศพ

หากมีสิ่งใดขาดตกบกพร่อง

เจ้าภาพขอประทานอภัยมา ณ โอกาสนี้ด้วย

ประวัติสังเขป

นายสอาด วรรธนวินิจ เกิดวันที่ ๑๙ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๔๙ ณ ตำบลท่างิ้ว อำเภอบรรพตพิไสย จังหวัดนครสวรรค์ เป็นบุตรคนที่ ๔ ของนายโจมและนางเคลือบ มีพี่น้องร่วมบิดามารดารวมด้วยกัน ๘ คน ปัจจุบันที่ยังคงมีชีวิตอยู่ ๓ คน คือ

๑. นางปลั่ง ประเสริฐดี (พี่)

๒. นายชุบ ยิ้มกลีบ (น้อง)

๓. นางทองคำ โพธิเกตุ (น้อง)

การสมรส นายสอาดได้ทำการสมรสกับ นางสาวอุบล ยอดเพชร บุตรนายกรับ นางสิทธิ ยอดเพชร ณ บ้านอำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ เมื่อวันที่ ๑๗ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๗ มีบุตรด้วยกันรวม ๘ คน คือ

๑. นายอรรถวิทย์ วรรธนวินิจ นบ. นบท. สมรสกับนางสาวจิตรา ชลายน

๒. นางจิรวัตร สัจจรักษ์ พยาบาลศิริราช สมรสกับ นายกมล สัจจรักษ์

๓. นายธัชชัย วรรธนวินิจ นบ. สมรสกับ นางสาวเพลินพิศ งามกร

๔. นางไพวดี สุวรรณศร จบเตรียมอุดมศึกษา สมรสกับ พ.ต.ต. วิสัย สุวรรณศร

๕. นายธีรศักดิ์ วรรธนวินิจ นบ. นบท. สมรสกับ นางสาวเตือนใจ จันทร์คง

๖. นางลักษณา หาญณรงค์ พบ.ม. (บริหารธุรกิจ) สมรสกับ นายขจรศักดิ์ หาญณรงค์

๗. นายศารทูล วรรธนวินิจ นบ. (เกียรตินิยม)

๘. นายพูนโชค วรรธนวินิจ ศศ.บ. (รัฐศาสตร์)

คุณสอาดเป็นคนชอบอ่านหนังสือ และเขียนเรื่องราว โคลงกลอน ไว้หลายเรื่อง แม้แต่เข้าโรงพยาบาลผ่าตัด เมื่อหายกำลังพักฟื้นยังได้เขียนเรื่องราวต่าง ๆ และคำกลอน ดังจะได้นำลงในหนังสือนี้บ้าง

การศึกษาเมื่อยังเยาว์วัย ได้เข้าศึกษาอยู่ในโรงเรียนวัดส้มเสี้ยว อำเภอบรรพตพิไสย จนจบชั้นประโยคประถม ๓ แล้วไปเรียนต่อยังโรงเรียนประจำมณฑลนครสวรรค์

พ.ศ.	สำนักศึกษา	ผลแห่งการศึกษา
๒๔๖๓	โรงเรียนประจำมณฑลนครสวรรค์	สอบได้ชั้นมัธยมปีที่ ๕
๒๔๖๘	โรงเรียนฝึกหัดครูประถมกสิกรรม	สอบได้ประโยคครูประถมกสิกรรม
๒๔๗๖	เรียนตนเอง	สอบได้ประโยคครูมัธยมกสิกรรม
๒๔๗๗	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง	สอบไล่ได้ปริญญาตรี เมื่อสมัย เดือนกุมภาพันธ์ ๒๔๘๑

รับราชการ

พ.ศ.	ตำแหน่งหน้าที่	ชั้น
๒๔๗๐	ครูโรงเรียนฝึกหัดครูมูลมณฑลนครสวรรค์	จัตวา
๒๔๗๐	ครูใหญ่โรงเรียนมัธยมวิสามัญ อำเภอชุมแสง	,,
๒๔๗๑	ครูใหญ่โรงเรียนประจำอำเภอชุมแสง	,,
๒๔๗๒	ครูโรงเรียนฝึกหัดครูมูลมณฑลนครสวรรค์	,,
๒๔๗๕	ครูโรงเรียนประจำจังหวัดนครสวรรค์	,,
๒๔๗๖	ธรรมการอำเภอบางปะหัน	ตรี
๒๔๗๖	ครูโรงเรียนประจำจังหวัดนครสวรรค์	,,
๒๔๘๒	ข้าราชการธุรการสามัญ จ่าศาลจังหวัดชัยนาท	,,
๒๔๘๕	จ่าศาลจังหวัดนครสวรรค์	,,
๒๔๘๙	ผู้พิพากษาในกระทรวงยุติธรรม	ข้าราชการตุลาการ
๒๔๘๙	รับราชการศาลอาญา	
๒๔๙๐	รับราชการศาลแพ่ง	
๒๔๙๑	ผู้พิพากษาศาลจังหวัดอุดรธานี	
๒๔๙๔	ผู้พิพากษาศาลจังหวัดสุพรรณบุรี	

๒๔๙๖ ผู้พิพากษาศาลจังหวัดนครปฐม
๒๕๐๐ ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลประจำกระทรวง
๒๕๐๐ ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัด แม่สอด
๒๕๐๒ ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลแขวง พิษณุโลก
๒๕๐๔ ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดสระบุรี
๒๕๐๘ ผู้พิพากษาศาลอาญา
๑ ต.ค. ๐๙ ออกจากราชการ

อิสริยาภรณ์

พ.ศ.

๒๔๘๓ เบญจมาภรณ์มงกุฎไทย
๒๔๘๔ เบญจมาภรณ์ช้างเผือก
๒๔๙๐ จัตุรถาภรณ์ช้างเผือก
๒๔๙๓ เหรียญบรมราชาภิเษก
๒๔๙๖ เหรียญจักรพรรดิมาลา
๒๔๙๙ ตริตาภรณ์มงกุฎไทย
๒๕๐๔ ตริตาภรณ์ช้างเผือก

คำปรารภ

หลังจากเกษียณอายุราชการแล้ว หากไม่มีธุรกิจนอกบ้าน **คุณสอาด วรรธนวินิจ** จะใช้เวลาว่างด้วยการทำสนามภายในบ้าน หรือไม่ก็อ่านหนังสือ หรือเขียนบทกลอน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ภายหลังการผ่าตัด คุณสอาด วรรธนวินิจ สนใจหนังสือธรรมะเป็นพิเศษ

ดังนั้น ในงานพระราชทานเพลิงศพครั้งนี้ เพื่อเป็นอนุสรณ์แด่ คุณสอาด วรรธนวินิจ เจ้าภาพจึงได้นำบทกลอนเรื่อง **"ยามไข้ได้โรคา"** ที่คุณสอาด วรรธนวินิจ ได้เขียนไว้นำมาพิมพ์เพื่อแจกในงานพระราชทานเพลิงศพครั้งนี้ด้วยและเนื่องจาก คุณสอาด วรรธนวินิจ เป็นผู้ที่ประพฤติและปฏิบัติงานตลอดมาด้วยการทำบุญตักบาตรทุกวัน และเสาะแสวงหาหนังสือธรรมะ มาอ่านเป็นประจำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหนังสือของท่านพุทธทาสภิกขุ ดังนั้นเพื่อเป็นการน้อมรำลึกถึงผู้วายชนม์ เจ้าภาพจึงได้เชิญเรื่อง **"ธรรมะเป็นของคู่กับชีวิต" "ทางสายกลาง"** และเรื่อง **"มรรค ผล นิพพาน"** ของท่านพุทธทาสภิกขุมาพิมพ์เป็นธรรมทานในโอกาสนี้ด้วย

อนึ่ง เจ้าภาพได้รับความกรุณาจาก พันเอกนายแพทย์ วัฒนา บุศปวรรณ ช่วยเขียนเรื่อง "มะเร็ง–นามนี้สำคัญไฉน" ให้อีกเรื่องหนึ่งซึ่งเป็นเรื่องที่มีประโยชน์ยิ่ง จึงหวังว่าหนังสือที่ระลึกฉบับนี้ จะอำนวยประโยชน์แก่ท่านผู้อ่านตามสมควร

ขออำนาจกุศลบุญราศีที่ญาติมิตรและท่านผู้มีเกียรติทั้งหลายได้ร่วมกันทำบุญอุทิศให้รวมทั้งกุศลอันเกิดจากหนังสือเล่มนี้ จงดลบันดาลให้ดวงวิญญาณของ คุณสอาด วรรธนวินิจ จงไปสู่สุคติเสวยทิพยสมบัติ ในสัมปรายภพด้วยเทอญ.

รำลึกถึงคุณพี่สอาด

คุณพี่สอาด หรือท่านอดีตผู้พิพากษาศาลอาญา สอาด วรรธนวินิจ กับกระผมสอบไล่เป็นผู้พิพากษาได้รุ่นเดียวกัน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๗ เนื่องจากท่านแก่กว่ากระผม ๑๒ ปี จึงได้เคยขออนุญาตเรียกท่านว่าคุณพี่ และเรียกติดปากมาตั้งแต่ครั้งกระนั้น กระผมสังเกตว่าท่านเองก็นับเนื่องกระผมเป็นน้องของท่าน กระผมสนิทกับทางบ้านของท่านทั้งครอบครัว คือเคารพสนิทในท่านอาจารย์อุบล ภรรยาของท่าน ทั้งยังได้มีโอกาสสอนหนังสือบุตรชายของท่าน ๒ คน คนแรกชื่อคุณอรรถวิทย์ ซึ่งในปัจจุบันรับราชการเป็นตุลาการในตำแหน่งผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดลพบุรี อีกคนหนึ่งชื่อคุณศารทูล สำเร็จวิชากฎหมายแล้วเช่นเดียวกัน ในปัจจุบันทำงานอยู่กระทรวงการคลัง ทั้งสองคนเจริญรอยตามคุณพ่อในสัมมาปฏิบัติ

ในกลุ่มผู้สอบไล่ได้เป็นผู้พิพากษารุ่นเดียวกันนี้ เรามีการรับประทานอาหารกลางวันกันปีละครั้งในเดือนกันยายน วันใดแล้วแต่จะนัดหมายกันแต่ละปี เป็นการรื้อฟื้นความพอใจรักใคร่แต่เก่าก่อน อันจัดได้ว่าเป็นนิวรณ์ประการหนึ่ง แต่เราก็พึงใจจะกระทำ นอกจากนั้นยังเป็นการฝึกซ้อมมรณานุสติด้วยการรายงานตัวต่อเพื่อนฝูงว่ายังมิได้จากเพื่อนไป ตั้งแต่เริ่มนัดพบกันมา คุณพี่สอาดมาทุกครั้ง เพิ่งขาดประชุมเมื่อเดือนกันยายน ๒๕๑๘ ครั้งเดียวดูเหมือนติดธุระจำเป็น ครั้นมาถึงเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๑๙ นี้ บังเอิญการนัดพบมิได้มีขึ้น ก็พอดีคุณพี่สอาดจากเราไปเมื่อวันที่ ๑๗ กันยายน ๒๕๑๙ นี้เอง

คุณพี่สอาดเป็นคนใจเย็นและมีอารมณ์ขัน มีปิยวาจาและมีรอยยิ้มอยู่เสมอเป็นที่ประทับใจผู้พบเห็น ผมแอบศึกษาคุณพี่สอาดอยู่เงียบ ๆ มานานแล้ว ท่านมีความเป็นอยู่เรียบ ๆ พื้น ๆ ความสันโดษปรากฏชัด ความถูกต้องและธรรมสุจริตคือแก่นของท่าน เมตตาอันเป็นสมบัติของครูแท้ตามอาชีพเดิมของท่านก่อนมาเป็นผู้พิพากษา ยังคงฉายออกให้เห็นได้แจ่มแจ้ง

ความประเสริฐเหล่านี้ ตัวท่านผู้เป็นพิมพ์มิได้รับประโยชน์แต่ผู้เดียว แต่ได้สืบต่อและฝังลึกลงในใจของผู้เป็นศิษย์มากหลาย ทำให้เขาเหล่านั้นได้รับความสงบร่มเย็นในชีวิต เช่นเดียวกับบุตรชายทั้งสองดังกล่าวข้างต้นซึ่งเป็นผู้ใกล้ชิดกับท่านด้วย

คนเราที่เกิดมาและดำรงตนเป็นคุณแก่โลกนั้น ส่วนมากมักอยู่ในประเภทที่มีความเป็นอยู่พอสถานประมาณ ไม่จำเป็นต้องมีหรือแสร้งทำเป็นมีฐานะทางสังคมสูงส่งหรือมั่งคั่งด้วยวัตถุปัจจัย สำคัญที่สะอาดด้วยไตรทวารแล้ว คุณก็เกิดขึ้นแก่โลกได้ หรือถ้าพูดถึงโลกจะกว้างไป เอาให้แคบเข้ามาแค่ประเทศชาติไทยของเรา เพราะคนดีเหล่านี้ใช่หรือไม่ที่คนละไม้คนละมือเป็นพลังแฝงแข็งแกร่งรองรับรากฐานของสังคมอยู่ ชาติบ้านเมืองไทยจึงยังไม่ล้มลงง่าย ๆ ตามความต้องการของผู้ไม่ปรารถนาดี

คุณพี่สอาดผู้นี้สะอาดพร้อมสมชื่อ เป็นคนดีคนหนึ่งของวงราชการศาลยุติธรรมกระผมได้รับมอบหมายจากเพื่อนที่เข้าเป็นผู้พิพากษารุ่นเดียวกันให้เขียนคำอาลัย กระผมขอน้อมรับหน้าที่นี้ในนามของรุ่น ขอแสดงความรำลึกถึงด้วยความรักเคารพยิ่งในคุณพี่สอาดผู้กำลังรับผลจากกรรมดีที่ท่านได้สร้างสมไว้ในชีวิตของท่าน.

วิกรม เมาลานนท์

คำไว้อาลัย

คุณสอาด วรรธนวินิจ เคยรับราชการเป็นผู้พิพากษาร่วมกับข้าพเจ้า ที่จังหวัดสุพรรณบุรี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๔ ทุก ๆ เดือนข้าพเจ้าได้ชักชวนเพื่อนผู้พิพากษาไปร่วมกันทำบุญตามวัดต่าง ๆ ในวันอาทิตย์ต้นเดือน โดยนำอาหารไปเลี้ยงพระทั้งวัดเดือนละครั้งผลัดเปลี่ยนวัดกันไป คุณสอาดเป็นผู้มีใจบุญสุนทานเชื่อในกฎแห่งกรรม มีความเลื่อมใสศรัทธายึดมั่นในพุทธศาสนาอยู่แล้ว เมื่อชักชวนไปในการกุศลจึงมีความยินดีร่วมมือรับเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงจัดการ พวกเราตลอดทั้งครอบครัวต่างมีความสามัคคีร่วมในการทำบุญอย่างพร้อมเพรียงกัน ต่อมามีพวกจังหวัด อำเภอและชาวบ้านมาร่วมด้วย ทำให้ทุกวันอาทิตย์ต้นเดือนมีชาวพุทธไปร่วมทำบุญกับพวกศาลมากขึ้นเรื่อย ๆ

คุณสอาดมีคุณอุบลเป็นศรีภรรยาคู่ชีวิต คุณอุบลเป็นผู้เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติของของกุลสตรี คุณสอาดเป็นคนรักและเอาใจใส่ในครอบครัวเป็นอย่างดี ความเป็นอยู่ในครอบครัวจึงมีความราบรื่นสงบสุข บุตรธิดาก็ได้รับการอบรมจากบิดามารดา ได้เห็นแบบอย่างที่ดีจึงมีความประพฤติและมีนิสัยใจคอดี อยู่ในโอวาทของบิดามารดา ตั้งใจเล่าเรียนศึกษาจนสำเร็จได้ประกอบอาชีพเป็นหลักฐานดีทุกคน บุตรคนโตคือคุณอรรถวิทย์ ได้รับตำแหน่งเป็นผู้พิพากษาหัวหน้าศาลเจริญรอยตามบิดา มีหวังก้าวหน้าไปอีกไกล นำความปลาบปลื้มปีติยินดีมาสู่ท่านบิดาเป็นอย่างยิ่ง น่าเสียดายที่คุณสอาดมีชีวิตอยู่ชมความเจริญรุ่งเรืองของลูก ๆ น้อยไป

คุณสอาดเป็นผู้มีนิสัยดีมีใจคอเยือกเย็นสุขุม รักความสงบ มีคุณธรรมประจำใจ โอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ญาติมิตร จึงเป็นที่รักใคร่นับถือของญาติมิตรโดยทั่วไป โดยเฉพาะครอบครัวข้าพเจ้ากับครอบครัวคุณสอาดมีความรักใคร่นับถือกันมาก ในด้านการงานคุณสอาดเป็นผู้รักงาน มีปรีชาสามารถในการปฏิบัติงาน มีความเที่ยงธรรมและซื่อสัตย์สุจริต เป็นตุลาการที่ควรแก่การยกย่องสรรเสริญ

การจากไปของคุณสอาดก่อให้เกิดความเศร้าสลดใจแก่ข้าพเจ้า และครอบครัวมาก แม้จะรู้อยู่ว่า ทุกคนหนีความตายไม่พ้นจะช้าหรือเร็วเท่านั้น แต่เมื่อเกิดขึ้นกับญาติสนิทมิตรรัก ของเรา ก็สุดที่จะหักห้ามมิให้หวั่นไหวเศร้าโศกเสียใจมิได้

แม้ว่าร่างกายของคุณสอาดจะได้แตกดับทำลายขันธ์ไปแล้ว แต่คุณงามความดีของคุณสอาดที่ได้บำเพ็ญมา ยังเหลือปรากฏอยู่เป็นอนุสรณ์ให้ภรรยาและลูกหลานภาคภูมิใจอยู่เสมอ สมดังพุทธภาษิตที่ว่า "รูปํ ชีรติ มจฺจานํ นามโคตฺตํ น ชีรติ" รูปกายของคนทั้งหลายย่อมย่อยยับดับไป แต่ชื่อเสียงเกียรติคุณหาได้ย่อยยับตามไปไม่

ด้วยอำนาจกุศลบุญราศีที่คุณสอาดได้บำเพ็ญไว้ และอานิสงส์ที่ญาติมิตรอุทิศให้ จงเป็นพลวปัจจัย บันดาลให้วิญญาณอันบริสุทธิ์ของคุณสอาด วรรธนวินิจ ไปสู่สุคติในสัมปรายภพโดยควรแก่คติวิสัยทุกประการ เทอญ.

คร้าม สิวายะวิโรจน์

คำไว้อาลัย

ข้าพเจ้าได้ทราบด้วยความสลดใจจากคุณอรรถวิทย์ วรรธนวินิจ ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดลพบุรีว่าคุณสอาด วรรธนวินิจบิดาคุณอรรถวิทย์ ได้ถึงแก่กรรมเสียแล้ว ทั้งนี้ย่อมนำความเศร้าเสียใจมาสู่ข้าพเจ้า และเพื่อนที่เคยร่วมงานกันมาเป็นอย่างยิ่ง ข้าพเจ้าได้ชอบพอกับคุณสอาด วรรธนวินิจมาก ได้ร่วมงานกันมาเป็นเวลานาน คุณสอาด วรรธนวินิจ เป็นผู้พิพากษาที่ดี ความรู้ดีมาก มารยาทดีมาก ขยันขันแข็ง การงานประณีต ตั้งใจทำงาน ใจคอเยือกเย็น เป็นที่ชื่นชอบของผู้บังคับบัญชา ผู้ใต้บังคับบัญชา และประชาชนทั่วไป ในด้านเพื่อนฝูงผู้ร่วมงานนั้น คุณสอาด วรรธนวินิจมีนิสัยใจคอโอบอ้อมอารีดี กิริยามารยาทอ่อนโยนใครเดือดร้อนอะไรก็คอยช่วยเหลือ ซึ่งเป็นที่นิยมชมชอบของผู้ร่วมงานทุกคน ข่าวมรณกรรมของคุณสอาด วรรธนวินิจจึงทำให้เพื่อน ๆ เศร้าสลดใจกันทั้งนั้น

ในชั่วเวลาที่มีชีวิตอยู่ ไม่เคยปรากฏว่าเคยได้ยินว่าคุณสอาด วรรธนวินิจ ได้ก่อกรรมทำเข็ญให้ผู้ใด ข้าพเจ้าเชื่อมั่นว่า ผลแห่งกุศลกรรมที่ได้บำเพ็ญไว้ คงเป็นปัจจัยให้คุณสอาด วรรธนวินิจ ถึงสุคติโลกสวรรค์เป็นแน่แท้.

สมบัติ วังดาล

อธิบดีผู้พิพากษาภาค ๑

คำไว้อาลัย

เมื่อสองปีเศษมาแล้ว คุณจีรวัตร บุตรสาวคุณสอาด วรรธนวินิจ ได้มาบอกผมว่าจะขอเอาคุณพ่อมาให้ผมตรวจ ภายหลังที่นัดกันเรียบร้อยแล้ว ถึงเวลานัดคุณสอาดได้มาพบผมตรงเวลา ได้ทักทายกันประสาคนเพิ่งรู้จักกัน ท่านได้เล่าอาการเจ็บป่วยได้เป็นขั้นตอนละเอียดถี่ถ้วน จนผมแทบจะไม่ต้องซักถามอะไรเลย เมื่อได้ขออนุญาตตรวจร่างกายก็บอกได้เกือบจะแน่ชัดว่า ท่านประสพกับโรคที่ร้ายแรง การรักษาให้หายขาดคงจะเป็นไปไม่ได้ แต่เพื่อการลดความทรมาน ผมจึงตัดสินใจเรียนว่าคงจะต้องรักษาด้วยการผ่าตัด คำตอบที่ผมได้รับแทนที่จะซักถาม หรือแสดงความกลัวหรือวิตกกังวลให้เห็นแม้ในสีหน้า ท่านกลับตอบผมว่า "เอาเถอะครับ, อายุผมก็แค่นี้แล้ว อย่าให้มันทรมานผมเลย" ตลอดเวลาของการรักษาในโรงพยาบาลหลังการผ่าตัด และการติดตามผลการรักษาโดยการใช้ยามาเป็นปี ท่านไม่เคยแสดงความย่อท้อแม้บางวันการจราจรจะติดขัดอย่างไร, ดินฟ้าอากาศจะปรวนแปร, น้ำจะท่วมฝนจะตก ท่านก็ยังมาตรวจตรงเวลานัดทุกครั้ง และในทุกครั้งนั้นเองแทนที่จะพูดกันแต่เรื่องความเจ็บไข้ได้ป่วยท่านยังให้โอกาสให้คุยเรื่องสถานะบ้านเมืองความคิดเห็นต่าง ๆ ท่านจะแสดงความเห็นอย่างเที่ยงธรรม และเป็นการให้ความรู้แก่ผมอย่างมาก ท่านมิได้ถือว่าผมเป็นหมอเท่านั้น แต่จากความรู้สึกของผมว่า ท่านถือว่าผมเสมือนบุตรของท่านคนหนึ่ง และในการคุยกันท่านจะมีอารมณ์ขันแทรกมาเสมอ ๆ ทำให้น่าฟัง น่าสนใจ สนุก ความสนิทสนมนี้เอง ผมจึงถือว่าเป็นเกียรติแก่ผมอย่างยิ่ง ยิ่งกว่านั้นทำให้ผมได้สังเกตเห็นจริงยิ่งขึ้นในคุณลักษณะเฉพาะอาชีพของแต่ละอาชีพ ซึ่งผมพยายามศึกษาอยู่ในอาชีพผู้พิพากษา ซึ่งทำงานอยู่ในสถาบันที่พึ่งพาแก่ราษฎรนั้นจริงอยู่ความซื่อตรง, เที่ยงธรรมตามที่ใคร ๆ ทราบว่าเป็นหลักสำคัญนั้น ยังหาเพียงพอไม่ จำต้องมีคุณลักษณะอื่น เช่น ความสุภาพเรียบร้อย รอบคอบ, ละเอียดถี่ถ้วน, เข้าใจคน, เด็ดเดี่ยว

วางตัวได้เหมาะสมต่อบุคคล กาละเทศะ มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีเลิศ ฯลฯ สิ่งเหล่านี้สังเกตได้ตั้งแต่การแต่งกาย, คำพูด, การตัดสินใจ ฯลฯ จนเกือบจะกล่าวได้ว่าอาชีพผู้พิพากษาที่ผมเคยพบว่ามีความสำเร็จในอาชีพนี้มีอยู่พร้อม และคุณสอาดก็เป็นคนหนึ่งที่มีคุณลักษณะนี้อย่างเพียบพร้อม ดังนั้นเมื่อวันสุดท้ายที่ท่านมาหาผมเรื่องเพียงการเป็นไข้หวัด และมีโรคปอดบวมแทรกซ้อนนั้น ผมขอให้เข้าโรงพยาบาลอีกเพราะดูท่าว่าจะมีอาการอ่อนเพลียมาก จึงเป็นวันที่ผมต้องสูญเสียคนสำคันคนหนึ่ง แต่ก็คงไม่สำคัญเท่ากับที่ผืนแผ่นดินนี้, ลูกหลานของคนไทยนี้ได้ขาดบุคคลตัวอย่าง จึงสุดแสนเสียดาย ได้สะสมแต่ความดี ทำงานให้แก่สังคมมาตลอดอายุขัย ขอผลบุญกุศล ที่ท่านได้ประกอบไว้ จงดลบรรดาลให้วิญญาณของท่านได้สู่สุคติ หากท่านจะทราบโดยญาณวิถีใด ๆ ก็ตาม ขอจงรับทราบด้วยว่า ความดีที่ท่านได้ประพฤติปฏิบัติมาในขณะยังมีชีวิตอยู่นั้น บรรดาผู้ที่มีความเกี่ยวข้องทั้งหลาย จักถือเป็นแบบอย่างต่อไป

นายแพทย์เกษม ลิ่มวงศ์.

คำไว้อาลัย

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๔ คุณสอาด วรรธนวินิจ ได้ย้ายมาดำรงตำแหน่งผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดสระบุรี ผมจึงมีโอกาสร่วมรับราชการกับท่านที่ศาลนั้น จนกระทั่งท่านย้ายมาดำรงตำแหน่งผู้พิพากษาศาลอาญา ตลอดเวลาดังกล่าวผมรู้สึกประทับใจข้อประพฤติปฏิบัติของท่านทั้งในหน้าที่ราชการและส่วนตัวเป็นอย่างมาก เพราะเป็นข้อประพฤติปฏิบัติอันควรแก่การสรรเสริญ และยึดถือเป็นแบบอย่างกล่าวคือ

ในส่วนหน้าที่ราชการท่านยึดหลักธรรมเป็นหลักโดยเฉพาะพรหมวิหาร ๔ ท่านให้ความเมตตากรุณา แก่ผู้อยู่ใต้การบังคับบัญชาเสมอ คอยแนะนำจูงใจให้ผู้อยู่ใต้การบังคับบัญชาประพฤติปฏิบัติในทางที่ถูกที่ควร พร้อมทั้งยกตัวอย่างอันดีที่ผู้ใหญ่เคยประพฤติปฏิบัติให้เห็นเป็นแบบอย่าง ส่วนงานในหน้าที่ท่านปฏิบัติหน้าที่ด้วยความขยัน เข้มแข็งและอุทิศเวลาให้แก่ราชการ ด้วยความจริงใจ มิได้เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อย ส่วนตัว ในขณะนั้นปริมาณคดีของศาลจังหวัดสระบุรีมีมากเกินกว่าอัตรากำลังผู้พิพากษาที่มีอยู่ จากการปฏิบัติหน้าที่อย่างเข้มแข็งของท่าน ทำให้คดีความได้เสร็จลุล่วงไปด้วยดีเป็นจำนวนมากเกินกว่าที่คาดหมาย นับว่าเป็นการก่อให้เกิดประโยชน์แก่ราชการและบุคคลที่เป็นคู่ความด้วยอีกทางหนึ่งอีกประการหนึ่งราชการของศาลย่อมมีส่วนเกี่ยวข้องกับราชการส่วนอื่น ๆ ในจังหวัด โดยเฉพาะจังหวัดสระบุรี เป็นที่ตั้งของศูนย์การทหารม้า และมีหน่วยทหารตั้งอยู่หลายหน่วย มีนายทหารชั้นผู้ใหญ่เป็นจำนวนมากในการติดต่อราชการกับราชการส่วนอื่นดังกล่าว ท่านได้ดำเนินการติดต่อราชการด้วยความสุภาพนุ่มนวล และร่วมสังคมสังสรรค์กับข้าราชการนับแต่ ท่านผู้ว่าราชการจังหวัด และนายทหารชั้นผู้ใหญ่ ตลอดลงมาถึงข้าราชการชั้นผู้น้อยและนายทหารชั้นผู้น้อยตามควรแก่กาลและโอกาส จึงทำให้ศาลจังหวัดสระบุรีได้รับความเชื่อถือจากส่วนราชการและ ข้าราชการส่วนอื่น ๆ ดังกล่าวแล้ว และทำให้งานของศาลสามารถดำเนินไปด้วยดีไม่มีข้อขัดข้อง

ในชีวิตส่วนตัวของท่านก็เป็น แบบอย่างอันควรแก่การสรรเสริญนอกจากท่านจะให้ความรักความอบอุ่นแก่ทุกคนในครอบครัว ให้การศึกษาอย่างดีแก่บุตรแล้ว ท่านยังอบรมให้บุตรของท่านให้เป็นคนสุภาพอ่อนโยนต่อผู้อื่นรวมทั้งผู้อยู่ใต้การบังคับบัญชาของท่านด้วย ครอบครัวของท่านจึงเป็นแบบอย่างครอบครัวที่มีความเป็นปึกแผ่นมั่นคงและมีความอบอุ่น ทำให้บุตรของท่านแต่ละคนได้ประสบความสำเร็จในชีวิต และกำลังก้าวไปสู่อนาคตอันรุ่งเรือง

ชีวิตร่างกายย่อมแตกดับตามอายุขัย แต่คุณความดีของท่านยังคงอยู่เป็นแบบอย่างให้อ้างอิงดังที่ท่านเคยอ้างคุณความดีของผู้อื่นให้เห็นเป็นแบบอย่าง บัดนี้ท่านจากไปสู่หรโลกแล้ว ขอให้ผลแห่งกรรมดีของท่านได้เป็นผลสนองให้ท่านประสบสุขในสัมปรายภพ.

ภักดี บุณย์ภักดี

ศาลอุทธรณ์

คำไว้อาลัย

วันศุกร์ที่ ๑๗ กันยายน ๒๕๑๙ เป็นวันที่ดิฉันเศร้าโศกสลดใจอย่างไม่มีอะไรจะเปรียบในการสูญเสียคุณสอาด อันเป็นที่รักและเคารพไปอย่างไม่มีวันกลับมาอีกแล้ว คุณสอาดเข้าโรงพยาบาลเป็นครั้งที่สอง ครั้งหลังเมื่อวันที่ ๑๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๙ เวลาประมาณ ๑๐ โมงเช้า บรรดาลูก ๆ ก็ไปเฝ้าพยาบาลกันแทบทุกคนนอกเสียจากที่อยู่ต่างจังหวัด ส่วนดิฉันไม่ได้ไป คืนนั้นลูก ๆ กลับกันดึกดิฉันก็คอยฟังโทรศัพท์อยู่บ้าน รุ่งเช้าก็เตรียมตัวจัดของไปให้ พอเวลา ๘ โมงเช้าก็ได้รับโทรศัพท์ว่า คุณสอาด ป่วยหนัก ขณะนั้นลูก ๆ และดิฉันอยู่บ้านลูกสาวที่โรงพักสำราญราษฎร์ก็ตกใจรีบไปโรงพยาบาลลูก ๆ ไม่ให้ดิฉันไปเพราะเห็นดิฉันกำลังโศรกเศร้าและร้องไห้เป็นลมอยู่ มีเพื่อน ๆ ของลูก ๆ คอยพยาบาลดิฉันอยู่ พอประมาณ ๑๐ โมงเช้าก็ทราบว่าคุณสอาดได้จากไปเสียแล้ว ด้วยความสงบหมดความสามารถที่แพทย์จะช่วยได้ คุณงามความดีของคุณสอาดที่มีต่อครอบครัวนั้น สุดที่จะพรรณนาได้ ดิฉันได้สูญเสีย เพื่อนที่บางครั้งก็เปรียบเสมือนพ่อไปแล้วอย่างไม่มีวันกลับ คุณสอาดเป็นคนเอาใจใส่ดูแลทำนุบำรุงครอบครัวดิฉันเองเป็นคนไม่แข็งแรง คุณสอาดก็ได้ช่วยดูแลพยาบาลอยู่เสมอไม่เคยรังเกียจ เป็นที่ปรึกษาหารือของลูก ๆ ทุกคน เป็นพ่อบ้านที่ดูแลบ้านช่องเอาใจใส่ มีข้อบกพร่องที่ไหนก็รีบแก้ไข สิ่งใดที่ทำเองได้ก็ทำ คุณสอาดเป็นคนขยันและแข็งแรง เรารับราชการด้วยกันทั้งคู่ ดิฉันเป็นคนช้าและไม่ค่อยแข็งแรง คุณสอาดก็คอยช่วย สิ่งใดทำได้ก็ช่วยทำเสียเอง คุณสอาดมาสูญเสียไปครั้งนี้ ก็เท่ากับดิฉันขาดร่มโพธิ์ร่มไทรไม่มีเพื่อน ดิฉันจึงมีความเศร้าโศกและสลดใจอยู่เสมอ ส่วนในด้านศาสนา คุณสอาดก็ได้บำเพ็ญตนอยู่ในศาสนาเสมอตื่นแต่เช้ามืดสวดมนต์แล้วก็ลงไปใส่บาตรทำอย่างนี้เป็นกิจวัตรประจำวัน ได้เคยนำผ้าป่าและกฐินไปทอดที่วัดจังหวัดนครสวรรค์ เพื่อนำเงินไปซ่อมแซมโบสถ์ที่ทรุดโทรม

ขอให้กุศลผลบุญของคุณสอาดและดิฉัน ที่ได้บำเพ็ญไว้ในอดีตและในปัจจุบันจงเป็นผลส่องสนองให้ดวงวิญญาณของคุณสอาด จงได้ประสบแต่ความสุขสงบในสัมปรายภพโน้นจงทุกประการเทอญ

อุบล วรรธนวินิจ

คุณพ่อคนที่สองของผม

คุณสอาด วรรธนวินิจ ท่านเป็นน้องชายคุณพ่อผม ท่านจึงเป็นอาว์ของผมตามลำดับญาติ ชีวิตราชการของท่านเริ่มด้วยการเป็นครูเหมือนคุณพ่อผม คุณแม่ผมเล่าให้ฟังว่าคุณอาว์เป็นคนขยันท่านได้เรียนธรรมศาสตร์จนได้รับปริญญาธรรมศาสตร์บัณฑิต เป็นคนแรกในวงค์ญาติพี่น้องของเรา หลังจากนั้นท่านก็ได้เปลี่ยนอาชีพจากครูเป็นจ่าศาลและเป็นผู้พิพากษารับราชการสนองพระเดชพระคุณมาจนเกษียณอายุ ปกติคุณอาว์ของผมท่านเป็นคนแข็งแรงเพราะเล่นกีฬาเป็นประจำ ที่ชอบมากคือ เทนนิส แต่เมื่อย้ายมาอยู่ในกรุงเทพท่านก็ไม่มีโอกาสเล่นจึงได้หันมาเดินออกกำลังแทน แต่อย่างไรก็ดี มัจจุราช ซึ่งไม่เคยละเว้นหน้าที่ก็ได้มาพรากท่าน ไปเสียแล้ว

เมื่อเยาว์วัยคุณอาว์เคยอุ้มผมมาเป็นประจำ เมื่อเติบใหญ่ผมเข้ามาเรียนหนังสือในกรุงเทพ คุณอาว์ก็อุปการะเลี้ยงผมแทนคุณพ่อ ซึ่งรับราชการอยู่ต่างจังหวัด ท่านได้หมั่นว่ากล่าวอบรมผมอยู่เสมอ ๆ เสมือนหนึ่งผมเป็นลูกชายของท่าน จนผมเกิดความอุตสาหะ วิริยะ สามารถร่ำเรียนจนได้ปริญญาทางรัฐศาสตร์ ซึ่งท่านก็ดีใจมากและบอกว่าผมเป็นบุคคลที่สองในเครือญาติเราที่จบจากธรรมศาสตร์ เมื่อผมเริ่มเข้ารับราชการเป็นปลัดอำเภอ ท่านก็ได้ให้โอวาทผมก่อนที่จะเดินทางไปรับตำแหน่ง และคอยมีจดหมายเชิงสอนวิธีปฏิบัติราชการอยู่เสมอ จนผมสามารถก้าวหน้าในชีวิตราชการขึ้นมาอย่างเร็วพอดู เมื่อผมย้ายเข้ามารับราชการในกรุงเทพ ก็ได้รับความกรุณาไปพักอาศัย กินนอนอยู่ที่บ้านท่านเป็นประจำ ซึ่งในขณะนั้นรับราชการเป็นหัวหน้าศาลจังหวัดสระบุรี เมื่อมีโอกาสคุยกันครั้งใดท่านก็สอบถามถึงงานในหน้าที่ และให้คติแนวความคิดในทางปฏิบัติราชการอยู่เสมอ เมื่อผมแต่งงานท่านก็เป็นเถ้าแก่สู่ขอภรรยาและเป็นเจ้าภาพให้ เมื่อผมได้เลื่อนตำแหน่งหน้าที่สูงขึ้นท่านจะแสดงความดีใจ เสมือนหนึ่งผมเป็นลูกชายคนโตของท่าน จึงนับได้คุณอาว์สอาด วรรธนวินิจ ของผมนี้เปรียบเสมือนคุณพ่อคนที่สองของผม และผมคิดว่าท่านและคุณอาว์ผู้หญิง (คุณอุบล วรรธนวินิจ) ก็คิดเช่นนั้นจริง ๆ เพราะผมเป็นหลานที่ท่านเลี้ยงมาและผมก็แก่กว่าบุตรธิดาของท่าน

คุณอาว์เป็นบุคคลตัวอย่างของสังคมเป็นหัวหน้าครอบครัวที่ดี เป็นสามีที่ดีของภรรยา เป็นพ่อที่ประเสริฐสุดของลูก เป็นผู้ปกครองที่ดี ของผู้ที่อยู่ในปกครอง ท่านมีบุตร ๘ คน และสามารถเลี้ยงดูอบรมสั่งสอนให้ได้ดีทุกคน เดี๋ยวนี้บุตรคนโตของท่าน รับราชการเป็นผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดลพบุรี บุตรคนสุดท้องเป็นปลัดอำเภอปากช่องจังหวัดนครราชสีมา ทุกคนเป็นฝั่งเป็นฝากันหมดแล้ว เมื่อลูกหลานยังอยู่ในวัยเรียน คุณอาว์จะยิ้มแย้มต้อนรับเพื่อนของลูกหลานทุกคนที่มาที่บ้าน ถึงเวลาก็สั่งให้ทำอาหารเพื่อให้เพื่อน ๆ ของลูกหลานรับประทานอย่างอิ่มหนำสำราญทุกครั้งคราว มิได้เคยปริปากว่าบ่นแต่ประการใด เมื่อผมได้รับตำแหน่งราชการสูงขึ้นถึงขั้นเทียบเท่าอธิบดี ผมก็ไปกราบเท้ารายงานท่าน รู้สึกว่าท่านมีความปลาบปลื้มมากจนสังเกตเห็นได้ชัด คงจะดีใจที่ท่านเลี้ยงผมมา ครั้งหนึ่งเมื่อผมเป็นนายอำเภอดุสิต ผมถูกกลั่นแกล้งจากทนายความโดย ยื่นโนติสเรียกเงินผมสามหมื่นบาท มิฉะนั้นจะฟ้องศาลว่าผมทุจริตต่อหน้าที่ราชการโดยสมคบกับราษฎรคนหนึ่งโกงบ้านเขา เนื่องจากเขาไปทำนิติกรรมขายบ้านกันที่อำเภอและผู้ซื้อขายเกิดโกงกันขึ้น ผมจะไปสมคบกับเขาได้อย่างไร ในเมื่อผมไม่รู้จักกับฝ่ายใดเลย เป็นการลงนามในหนังสือสำคัญไปตามหน้าที่นายอำเภอเท่านั้น ที่เขาเอาช่องโหว่ของกฎหมายมาขู่เราเพราะรู้ว่าเรากำลังก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่ราชการ ถ้าถูกฟ้องเราจะไม่ได้ขึ้นเงินเดือน เขาถือเอาช่องโหว่ของกฎหมายและระเบียบราชการขู่เรียกเงินผมแต่ผมไม่ให้และต่อสู้คดี คุณอาว์ทราบเรื่องนี้ด้วยความเป็นห่วงผมมาก ขณะนั้นท่านเกษียณอายุราชการแล้ว ท่านอุตส่าห์ไปนั่งร่างคำแถลงต่อศาลให้ผมถึงที่ทำงานผม โดยไม่ยอมหยุดรับประทานข้าวกลางวัน ซึ่งผลที่สุดศาลไม่ประทับรับฟ้อง ผมซาบซึ้งในพระคุณของคุณอาว์มาก

เมื่อคุณพ่อของผมถึงแก่กรรม เราต้องรีบจัดการศพเพราะไปอยู่ในต่างจังหวัดห่างไกล เราต้องรีบฌาปนกิจ ผมไม่มีโอกาสเขียนคำไว้อาลัย แม้จะเศร้าโศกเสียใจประการใด ก็ไม่มีโอกาสเขียนไว้ที่ใด ครั้งนี้คุณอาว์ซึ่งเปรียบเสมือนคุณพ่อคนที่สองของผมต้องจากไปอย่างไม่มีวันกลับ ซึ่งผมมีความเสียใจ เศร้าใจ ใจหายไม่แพ้เมื่อคราวคุณพ่อของผมจากไปเลย ยิ่งกลับมีความว้าเหว่ เพิ่มมากขึ้น เพราะเมื่อคุณพ่อเสียไปนั้น ผมยังมีคุณอาว์อยู่ แต่เดี๋ยวนี้ บัดนี้ ผมสิ้นแล้วทั้งคุณพ่อและคุณอาว์ ยามทุกข์จะไปปรึกษาใครที่ไหนกันเล่า ทุกวันปีใหม่หรือ

วันที่ว่างผมจะพาภรรยาและลูกไปกราบเท้าคุณปู่ (คุณอาว์) ซึ่งคุณปู่คุณย่าจะล้อเล่นกับหลานด้วยความใจดีแต่นี้ไปจะไม่มีคุณปู่ให้หลาน ๆ ไปกราบเท้าอีกแล้ว คุณอาผู้หญิงขาดสามี น้อง ๆ ขาดบิดา ผมขาดคุณอา หลาน ๆ ขาดคุณปู่และคุณตา โอ้/อนิจจา ท่านไม่น่าจากพวกเราไปเลย

ผมทราบจากคุณอาผู้หญิงว่าท่านเป็นห่วง พูนโชค วรรธนวินิจ บุตรชายคนสุดท้องมาก ทั้ง ๆ ที่เขาก็เป็นปลัดอำเภอแล้ว คุณอาครับ ขอให้คุณอาจงไปสู่สุขคติเถิด ผมจะดูแลน้อง ๆ และคุณอาผู้หญิงแทนเองผมเติบโตมาในกระทรวงมหาดไทย น้องก็รับราชการในกระทรวงเดียวกัน ขอให้คุณอาหมดห่วงได้ ผมจะคอยเอาใจใส่ดูแลเขาเอง

ว่าที่ร้อยตรี เสมอใจ พุ่มพวง
ผู้อำนวยการสำนักการศึกษา กรุงเทพมหานคร

คำไว้อาลัยแด่คุณพ่อ

นับตั้งแต่ลูกเกิดมาพอจะจำความได้ จนกระทั่งคุณพ่อจากไปอย่างไม่มีวันกลับนี้ คุณพ่อเป็นผู้นำครอบครัวที่ดีที่สุดเท่าที่ลูกเคยพบมา ไม่ว่าจะเป็นทางด้านครอบครัวหรือในหน้าที่การงานก็ตาม ทางด้านครอบครัวท่านเป็นคนรักลูกเมียอย่างยิ่ง ไม่เคยประพฤติตัวในทางเสื่อมเสียหรือหาความสุขเพื่อตัวเองเลย ตลอดชีวิตของท่านได้เสียสละความสุขต่าง ๆ ของตัวเองเพื่อครอบครัวทั้งสิ้น ท่านกระทำตนให้เป็นตัวอย่างที่ดีของลูก แม้แต่ในบั้นปลายของชีวิตก็ตาม ท่านมีความมัธยัสถ์ เก็บหอมรอมริบและมุ่งมั่นที่จะสร้างฐานะให้เป็นปึกแผ่นมั่นคง ถึงแม้ว่าท่านจะต้องมีภาระต่าง ๆ ที่ต้องรับผิดชอบมาก มีลูกถึง ๘ คน ท่านก็ได้ให้ความรัก ความอบอุ่นแก่ลูก ๆ อย่างเท่าเทียมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการศึกษาท่านเป็นผู้มองเห็นการณ์ไกล เห็นประโยชน์ของการศึกษา ท่านได้ส่งเสริมและสนับสนุนลูก ๆ ทุกคน ตั้งแต่เริ่มเข้าเรียนในชั้นประถม ก็ได้เคี่ยวเข็ญและสั่งสอนในด้านวิชาการต่าง ๆ ให้คำแนะนำและแนะแนวทางในการศึกษา จนลูก ๆ จบการศึกษา เมื่อลูกทุกคนจบการศึกษาแล้ว ท่านก็ยังคงเป็นที่ปรึกษาของลูก ๆ เมื่อมีปัญหาต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นทางด้านส่วนตัวหรือด้านหน้าที่การงาน ตลอดจนการปฏิบัติตัวเพื่อความเจริญก้าวหน้าในชีวิต คุณพ่อจึงเปรียบเสมือนร่มโพธิ์ร่มไทรของครอบครัว เมื่อท่านได้จากไปเช่นนี้ก็เหมือนกับขาดที่พึ่งซึ่งเป็นจุดรวมของลูก ๆ ทุกคน

ในด้านการปฏิบัติราชการ ท่านเป็นคนที่มีความตั้งใจทำงานอย่างจริงจัง เท่าที่ลูกจำได้ ท่านไม่เคยขาดงานโดยไม่มีความจำเป็นเลย นอกจากเจ็บป่วยเท่านั้น และท่านยังได้ปลูกฝังนิสัยให้กับลูกทุกคน โดยให้มีความเอาใจใส่ต่อการทำงาน แม้กระทั่งเมื่อลูก ๆ โตและทำงานแล้วก็ตาม ท่านก็ยังได้ว่ากล่าวตักเตือนอยู่เสมอในเรื่องการปฏิบัติงาน นอกจากนี้คุณพ่อยังเป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์สุจริตเป็นอย่างยิ่ง ไม่ยอมให้เกิดมลทินมัวหมองต่อวงศ์ตระกูล ตลอดเวลาที่ท่านรับราชการท่านมีแต่ความเที่ยงธรรมในการพิพากษาคดี บางครั้งบางโอกาสก็ต้องเสี่ยงอันตราย ท่านก็ไม่ย่อท้อหรือหวั่นเกรง คงยึดถือความยุติธรรมเป็นที่ตั้ง

การสูญเสียคุณพ่อครั้งนี้ ลูกไม่อาจจะบรรยายถึงความรู้สึกอันแท้จริงได้ว่ามีความโศกเศร้าเสียใจ เสียดายและอาลัยมากแค่ไหน ไม่อยากให้คุณพ่อต้องจากไปเลย อยากให้ได้อยู่เป็นที่พึ่งเป็นที่ปรึกษาของลูก ๆ ต่อไปอีก คุณพ่อเป็นผู้มีพระคุณที่ยิ่งใหญ่ที่ลูกไม่อาจจะหาอะไรมาทดแทนได้ ท่านเป็นที่รวมจิตใจของลูก ๆ ทุกคน เมื่อคุณพ่อได้จากไปอย่างไม่มีวันกลับเช่นนี้ ลูก ๆ จึงขอตั้งจิตอธิษฐานขอกุศลผลบุญของลูกทุกคนที่เคยได้กระทำไว้และจะกระทำต่อไป จงส่งผลให้ดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์ของคุณพ่อไปสู่สุคติประสพสุขในสัมปรายภพทุกประการ และถ้าชาติหน้ามีจริงขอให้เราทุกคนได้เกิดมาร่วมกันอีกเหมือนชาตินี้

จากลูก ๆ ทุกคน

“คุณพ่อ”

เป็นคำแรกที่ผมเรียกมาตั้งแต่จำความได้ ตลอดระยะเวลาที่ผมเติบโตมาคุณพ่อเป็นผู้ที่ประพฤติปฏิบัติดีเลิศที่สุดผู้หนึ่ง ซึ่งผมเชื่อว่าน้อยรายที่จะทำได้อย่างคุณพ่อของผม คุณพ่อให้กำเนิดพวกผมมาถึงแปดคนและมีเพียงเงินเดือนของข้าราชการประจำเท่านั้น แต่พวกผมทุกคนก็ได้เล่าเรียนจนถึงขั้นสูงสุดทุกคน ผมยังจำได้ว่าคุณพ่อได้พร่ำสอนว่า คุณพ่อไม่มีอะไรจะให้พวกผมนอกจากวิชาความรู้เท่านั้นที่จะให้ได้ กิจวัตรประจำวันของคุณพ่อนั้น คุณพ่อได้กระทำเป็นประจำ โดยตลอดมาโดยตื่นตั้งแต่ประมาณตีห้าออกเดินวันละประมาณสี่ห้ากิโลเมตร กลับมาทานอาหารเช้าแล้ว พักผ่อนเล็กน้อย สองโมงเช้าออกไปทำงาน เที่ยงกลับมาทานอาหารที่บ้าน เย็นลงกลับจากทำงานแล้วออกกำลังโดยไปเล่นเทนนิส ค่ำลงก็กลับบ้าน คุณพ่อปฏิบัติเช่นนี้เป็นประจำทุกวัน ตลอดมาจนกระทั่งครบเกษียณอายุราชการ

ชีวิตบั้นปลายของคุณพ่อ ผมเชื่อว่า คุณพ่อเป็นผู้ที่มีความสุขที่สุดคนหนึ่ง เพราะพวกผมทุกคนมิได้ทำให้คุณพ่อผิดหวังแม้แต่น้อย คุณพ่อสามารถจะคุยให้ทุกคนฟังได้ว่า คุณพ่อได้ปฏิบัติเลี้ยงดูพวกผมทุกคนมาจนมีวิชาความรู้สามารถประกอบอาชีพเลี้ยงตัวได้ทุกคน

ความตาย เป็นสิ่งที่ทุกคนต้องพบ มิใช่เป็นสิ่งที่ต้องสะพึงกลัวหรือเศร้าโศก เมื่อตายแล้วสิ่งที่คงอยู่ก็คงเหลือแต่ความระลึกถึง สำหรับคุณพ่อของผม ผมจะระลึกถึงไปจนวันตาย และจะตั้งปณิธานว่า จะปฏิบัติตนอย่างคุณพ่อให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

จากลูกคนที่ ๕ และครอบครัว

"แด่คุณพ่อ"

ผมแต่งงานกับจิ๋ว ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๖ และอาศัยอยู่กับคุณพ่อคุณแม่ ตลอดมา ผมได้รับความอบอุ่นเสมือนอาศัยอยู่กับคุณพ่อคุณแม่ของผมเอง ผมไม่เคยมีความรู้สึกอึดอัดใจหรือกังวลใจเลยแม้แต่น้อย เพราะคุณพ่อคุณแม่ให้ความรักและความเมตตาต่อผมเสมือนลูกของท่านคนหนึ่ง

สิบกว่าปีที่ผมได้อยู่ใกล้ชิด คุณพ่อเป็นแบบฉบับของปูชนียบุคคลของครอบครัวที่ผมจะต้องจดจำไว้เป็นเยี่ยงอย่าง คุณพ่อมีแต่ความยิ้มแย้มแจ่มใส ความเมตตากรุณา และความยุติธรรม กับลูก ๆ คุณพ่อให้ความรักความเอ็นดู และความเอาใจใส่อย่างเท่าเทียมกัน กับเขยและสะใภ้คุณพ่อให้ความรักและความเมตตาเสมือนลูกของท่านเอง กับญาติพี่น้อง คุณพ่อเป็นที่ปรึกษา และที่พึ่งพิงของญาติพี่น้องทุกคน การจากไปของคุณพ่อจึงทำให้ผมและญาติพี่น้องทุกคนขาดร่มโพธิ์ร่มไทร ขาดความอบอุ่นและเศร้าสลดใจยิ่ง

ขออานิสงส์แห่งคุณงามความดีที่คุณพ่อ ได้ประพฤติ และปฏิบัติมาโดยตลอด และกุศลผลบุญที่ลูก ๆ และญาติมิตร ได้บำเพ็ญอุทิศให้ด้วยความกตัญญูกตเวที จงดลบันดาลให้คุณพ่อได้ประสพแต่สันติสุขในทุก ๆ ภพเทอญ.

กมล สัจจรักษ์

คุณอาของหลาน

๑๘ กันยายน ๒๕๑๙ หลานได้รับโทรเลขว่า คุณพ่อถึงแก่กรรมสวดถึง ๒๓ นี้ ไม่ทราบว่าเป็นเพราะอะไร ใจสั่นมือสั่นคิดอะไรไม่ออก นี่ละหรือความเศร้า ความเสียใจ ใจหายมันคงเป็นธรรมชาติของมนุษย์คงจะเหมือนกันทุกคนกระมังในเมื่อได้รับเหตุการณ์เช่นนี้ เกิดขึ้นเกือบจะพูดอะไรไม่ออก เพราะเพิ่งกลับจากเยี่ยมท่านเพียงอาทิตย์เดียวเท่านั้น ท่านยังพูดปรารภถึงการซ่อมแซมพระอุโบสถวัดท่างิ้วอันเป็นวัดที่ท่านอุปสมบท ซึ่งเป็นถิ่นบ้านเกิดเมืองนอนของท่าน ซึ่งบัดนี้ได้ชำรุดทรุดโทรมลงไปมาก เพราะมีอายุประมาณเกือบจะ ๖๐ ปีแล้ว ยังมิได้รับการบูรณะเลย หลังคาชำรุด กระเบื้องแตกไม่คุ้มฝนผ้าผุพังพื้นก็แตกไม่มีกำแพงแก้ว ท่านไปพบสภาพเช่นนี้เมื่อท่านครบเกษียณอายุแล้วท่านมีโอกาสได้ไปเยี่ยมญาติพี่น้องบ่อยครั้ง ตอนนี้เองท่านจึงตั้งปณิธานอันแน่วแน่ปรึกษากับลูกหลานว่า จะชวนเพื่อน ๆ และลูก ๆ หลาน ๆ ญาติพี่น้องทอดผ้าป่าที่วัดท่างิ้ว เพื่อสมทบทุนซ่อมแซมพระอุโบสถ ท่านทำจริง ๆ ตามที่พูดไว้ ได้เงินจากการทอดผ้าป่าประมาณ ๑๗,๐๐๐ บาท ทางกรรมการวัดได้รวบรวมฝากออมสินไว้ ต่อมาท่านก็ได้ปรารภอีกว่าจะทอดกฐินสามัคคีโดยท่านเป็นผู้ริเริ่มชักชวนเพื่อน ๆ บุตรธิดาและหลานของท่านผู้หนึ่งคือ คุณเสมอใจ พุ่มพวง ขณะนี้ดำรงตำแหน่งหัวหน้าเขตดุสิต จำได้ว่าเมื่อเดือนตุลาคม ๒๕๑๘ ได้เงินประมาณ ๒๐,๐๐๐ บาทเศษ คณะกรรมการวัดได้ฝากออมสินไว้ โดยเรียบร้อย ต่อมาท่านให้คุณกมล สัจจรักษ์ บุตรเขยของท่านเป็นผู้เขียนแบบแปลนพระอุโบสถมอบให้ท่านอธิการเฉือน อินฺทปญฺโญ เจ้าอาวาสวัดท่างิ้ว ดำเนินการซ่อมแซมปัจจุบันเกือบจะเสร็จเรียบร้อยแล้ว

เมื่อหลานได้มีโอกาสมาเยี่ยมท่าน ท่านจึงปรารภที่จะทำการฉลองพระอุโบสถ สั่งถึงเจ้าอธิการวัดให้ถ่ายภาพหลาย ๆ ภาพจะส่งไปให้ญาติสนิทมิตรสหายที่ได้ร่วมบริจาคปฏิสังขรณ์พระอุโบสถหลังนี้ได้เป็นเจ้าภาพร่วมฉลองกันต่อไป

แต่อนิจจา คุณอาต้องจากไปพร้อมกับความฝัน ขอให้ความฝันของท่านนี้ จงเป็นเรือนแก้วแห่งดวงวิญญาณของท่านตลอดไปเทอญ

นี่ละหรือชีวิต คุณอาสร้างแต่ความดีให้แก่ลูก ๆ และหลาน ๆ อนุเคราะห์ให้ลูกหลานได้ร่ำเรียนสำเร็จจนมีอาชีพเป็นหลักฐานทุกคน นอกจากนี้ คุณอายังมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ท่านเกิดที่ชนบท ซ่างห่างไกลกันเหลือเกิน ในที่สุดปัญหาเหล่านี้ก็หมดไป เพราะท่านได้ชักชวนญาติพี่น้องร่วมการกุศลทอดผ้าป่า กฐินทุกครั้ง ความสนิทสนมระหว่างญาติก็แน่นแฟ้นจนถึงปัจจุบันนี้ ท่านพูดของท่านเสมอว่า อาสบายใจแล้วอาได้ทำหน้าที่ของอาเกือบสมบูรณ์แล้ว จริงซิ **ร่มโพธิ์ต้องสิ้นไป** เหมือนนกกาเคยได้อาศัยเป็นที่อบอุ่น ต้องมีอันเป็นไปเมื่อหลาน ๆ คิดดูแล้วจะทำอย่างไรได้ ตรงกับพุทธภาษิตที่ว่า "ทุกสิ่งไม่เที่ยง อย่ายึดมั่นถือมั่น" ท่านจำเป็นต้องไปอย่างไม่มีวันกลับ **หลับไม่รู้ตื่นฟื้นคงไม่มี** และจะหนีคงไม่พ้นทุกคนไปอย่างแน่นอน ท่านจากหลานไปก็เพียงแต่สังขาร ร่างกายเท่านั้น ส่วนคุณงามความดียังฝังอยู่ในดวงใจของหลานอย่างไม่มีวันเสื่อมคลาย

คุณอาว์ได้สะสมไว้แต่ความดีทั้งในด้านพุทธศาสนาและมีมนุษยธรรมอยู่เสมอ ตรงกับหลักธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ว่า "สุขโข บุญญสโส อุจโย"

ขอดวงวิญญาณของคุณอาว์ จงไปสู่สุคติภพอันผ่องใสบริสุทธิ์ด้วยความสงบทุกประการเทอญ.

จากหลาน

อ. บรรพตพิสัย จ.นครสวรรค์

แด่คุณพี่ที่เคารพสูงสุด

ผมได้ทราบข่าวการจากไปของคุณพี่ ในคืนวันนั้นดึกมากแล้ว เนื่องจากไปทานเลี้ยงเพิ่งกลับมา พอเปิดประตูบ้านลินจงก็บอกให้ทราบว่าคุณพี่ถึงแก่กรรมแล้ว ผมตกใจมาก เพราะไม่น่าจะเป็นไปได้เมื่อไม่กี่วันมานี่เอง ผมก็ได้ไปเยี่ยมและคุยกันเป็นเวลานาน คุณพี่ยังแข็งแรงดีและมีเรื่องคุยกันเยอะแยะก่อนจะกลับยังฝากวิทยุให้มาแก้ให้ดีที ผมก็ตั้งใจว่าจะมาหาอีกเมื่อซ่อมวิทยุเสร็จแล้ว แม้เมื่อ ๒–๓ วันก่อนหน้านั้น พบพี่น้อย พี่น้อยยังถามว่าคุณอาว์เป็นอย่างไร ผมก็ตอบว่าแข็งแรงดีครับ เห็นทานซุบไก่ ทานขนมจีนของจิ๊ดและอื่น ๆ อีกตั้งเยอะคงไม่เป็นไร เมื่อทราบข่าวว่าคุณพี่ถึงแก่กรรมอย่างนี้ ผมไม่อยากให้เป็นจริงเลยชวนลินจงขับรถไปบ้านบางซ่อนก็หกทุ่มกว่าแล้ว ไปถึงบ้านบ้านก็ปิด ไฟดับเงียบเหงาไปหมด ก็เลยกลับบ้านอย่างใจคอไม่ค่อยดีนัก คืนนั้นนอนไม่ค่อยหลับเลย คิดถึงคุณพี่อยู่ตลอดเวลา ยามที่ผมเดือดร้อน คุณพี่ก็ให้ความอนุเคราะห์ช่วยเหลือตลอดมา แม้กระทั่งตอนที่ผมเป็นความเรื่องที่ดินที่ผมถูกโกง คุณพี่ก็ร่างคำฟ้องต่าง ๆ ให้ และยังแนะนำกิจการทางศาลให้ผมได้เข้าใจ ในยามที่ศาลซักถามบางครั้งผมก็งง ไม่ทราบจะตอบว่าอย่างไร หันไปก็พบคุณพี่นั่งให้กำลังใจอยู่ด้านหลัง ก็ตอบออกไปได้ บางครั้งคุณพี่ก็ได้ช่วยเหลือลุกขึ้นตอบศาลแทนผมในฐานะญาติ และทุก ๆ ครั้งที่ศาลนัด คุณพี่จะไปศาลเพื่อให้กำลังใจและปลอบใจให้กับผมทุกครั้งจนกระทั่งได้ชนะคดีในที่สุด นึก ๆ แล้วก็ใจหาย อยากให้คุณพี่ยังอยู่เหมือนเดิมเหลือเกิน แต่ก็เป็นไปไม่ได้แล้ว เพราะทุกคนก็ต้องตายอย่างนี้เหมือนกัน

ผมและลินจงขอให้ดวงวิญญาของคุณพี่ ซึ่งกระทำแต่กรรมดีมาตลอดชีวิต จงประสพความเกษมสำราญในสัมปรายภพอันพึงปรารถนาเทอญ.

นิกร (โอ๊บ) ลินจง ยอดเพชร

ยามไข้ได้โรคา

กรุงเทพมหานคร
อากาศร้อนเดือนห้าพาเหงื่อไหล
จะนอนนั่งระวังระไว
ทำอย่างไงไม่หายคลายร้อนรน

ยามสายตอนบ่ายเที่ยง
สุดจะเลี่ยงเบี่ยงบ่ายหายสับสน
ผิวกายผะผ่าวร้าวสกนธ์
สุดแสนทนทานด้านผิวกาย

เคยอาศรัยร่มไม้ชายคา
ลมโบกโบยมาพาเหือดหาย
ร่มเย็นเป็นที่สบาย
พอผ่อนคลายหายร้อนรน

ที่ว่านี้มีในสมัยก่อน
พระนครไม่ซ้อนซับสับสน
บ้านช่องเบาบางห่างผู้คน
ปะปนต้นไม้ใบบัง

ข้างถนนรนแคม
มีแถมแซมไม้ได้ผัง
ยามร้อนพักผ่อนหย่อนยั้ง
พอประทังกายหายอาวรณ์

สมัยนี้มีตรงข้าม
ตึกรามบ้านช่องมองสลอน
แน่นขนัดยัดเยียดเสียดซ้อน
ยอดย้อนสลับนับอนันต์

บ้านไม้หายไปใช้คอนกรีต
ช่วยเร่งรีดแสงร้อนค่อนมหันต์
ถนนหนทางเท้าเล่าเช่นกัน
รุนแรงดันคั้นแดดแผดเผากาย

ต้นไม้ใบบังครั้งก่อน
ได้ตัดทอนไปมากหลากหลาย
เคยอาศัยร่มเงาพอเบากาย
ก็อย่าหมายมองหามาชื่นชม

เมษาพฤษภามาผ่าน
ตามกาลราชดีถีสม
ความร้อนเร่งระดม
สุดอารมย์สมสู่อยู่เรือน

เฝ้ารอเวลาหาโอกาส
มิอาจคาดได้ดังใจเหมือน
ความชะราเข้ามาเยือน
สุดเคลื่อนกายไปได้ลำพัง

มิถุนาย่างเข้ามาสู่
มองดูลู่ทางข้างดีมั่ง
ลูกหลานรอดูอยู่พึ่ง
มิหวังพักผ่อนหย่อนกาย

มีกำหนดไว้หมดสิ้น
เรื่องกินพักผ่อนนอนสาย
รวมขบวนจำนวนหมาย
ลูกหลานชายหญิงอิงปู่ตา

มีที่หมายชายทะเล
หันเหระยองจ้องหา
ที่พักผ่อนหย่อนอุรา
ครบคราพากันครรไล
ถับถึงระยองน้องเที่ยง
มีเสียงท้องร้องเรียกไหว
หิวโหยโรยแรงใจ
แวะไปบ้านเพื่อนเยือนมอง
ค้นหาเสบียงกรังตั้งพร้อม
เร่งร้องท้องใส้ได้สนอง
ชื่นชมสมให้ใจปอง
เสียงท้องหายไปในบัดดล
ถามหาที่พักสักแห่ง
จะแจ้งไปในนุสนธิ์
เอาชายทะเลเววน
สวนสนธิ์บ้านเพเร่แล้ว
อ่างแก้วสุดหามาได้
ปลงใจกลับไปพัทยา
พอหาที่มาอาศัย
ต่างยินยอมพร้อมใจ
จึงใช้รถเที่ยวเลี้ยวเวียนวง
รถฉิวลิ่วพามาบ้านเพ
ทำเลเทปลาท่าประมง
ใคร่เห็นเรือใบใจประสงค์
แล่นเวียนวงส่งปลามาไกล

ยามสายบ่ายแล้วแคล้วหา
เรือปลาเข้าท่าหาไหน
ทะเลว่างเปล่าเสาใบ
ใกล้ไกลวิมุติสุดคณนา
เร่เข้าไปในตลาด
แลปลาดปลาแขวนแน่นหนา
ตากแห้งโชยแรงกลิ่นรา
เข้านาสาพาให้ไม่ต้องการ
รถเลี้ยวเที่ยวไปชายฝั่ง
แถวถั่งดังกล่าวเล่าขาน
เกาะแก้วพิศดาร
ตำนานอ่านถึงพึงใจ
จากในแลไปนอกฝั่ง
สายตาบังแลเห็นได้
เกาะหนึ่งพึงเนาว์อยู่ใน
แลไปเห็นเลา ๆ เผ้าดู
รถแล่นไปไม่วกวน
หมายสวนสนปนสวยหรู
เพียงสถานพิมานตรู
สมควรสู่หามาพักใจ
ตะวันบ่ายคล้อยหน่อยหนึ่ง
ก็ถึงพึงชมสมไว้
ทุกคนยิ้มย่องผ่องใส
สาสมใจที่ได้มา

ริมชายฝั่งหลังป่าชัฏ
แน่นขนัดพันธุ์ไม้ใบพฤกษา
ร่มรื่นชื่นนัยนา
เป็นที่เสน่หาน่าชวนชม

หาดทรายรายยาวเคล้าฝั่ง
คอยประทังคลื่นน้อยลอยขรม
เสียงซ่า ๆ มาตามสายลม
ช่างเหมาะสมสถานวิมานใจ

หลังป่าหน้าทะเลเท่ห์นัก
สมพักผ่อนหย่อนใจได้
ความร้อนรนพ้นไป
จึงให้พักรถบทจร

หลานปู่ตาพากันเล่น
โผนเผ่นลงทรายหายร้อน
วิ่งสับกลับเวียนวนจร
บ้างซอนลงน้ำย่ำทราย

ผู้ใหญ่มีใจนิยม
ลับสายลมเย็นเช่นหมาย
บนฝั่งบังเงามากมาย
แสนสบายหายร้อนผ่อนปรน

ทุกคนพอใจในสถาน
สมการเรียกหามาสวนสน
เพื่อค้นหายคลายร้อนรน
ที่ดั้นด้นมากว่าร้อยไมล์

เด็กเล่นกันตามภาษา
ผู้ใหญ่พาดูอยู่แต่ไกล
แถวไถลไปเล่นเช่นเด็กมี

ส่ำคนหลายหมู่อยู่ประปราย
ไม่มากมายสับสนคนละที่
ดูท่าทางข้างจะดี
ต่างมีตะปะไม่ปะปน

ตะวันรอนตอนบ่ายย้ายมา
จำลาพรากจากสวนสน
สู่พัทยาพาจรดล
สพผลพบบ้านสำราญใจ

เป็นบ้านลูกผูกพันอยู่
พิศดูห้องหับรับรองไหว
สิบกว่าคนดั้นมาระยะไกล
น้ำไฟส่วนที่มีครบครัน

ให้โอกาสหลานจัดการห้อง
จับจองเอาก่อนผ่อนผัน
เป็นการสนุกคลุกเคล้ากัน
เขาจัดสรรของใช้ไว้รอบตัว

จัดการบ้านช่องห้องหอ
ก็ถึงข้อสนทนาพาชวนหวัว
ลูกกะประมาณการครัว
หลานนัวประสงค์ลงทะเล

ปู่ตาอาษาพาลงน้ำ
ตกค่ำร่ำฮาพาสวนเส
เด็กสาระวนปนเป
สวนเสเฮฮาพากันไป

ชายหาดพัทยาคราคร่ำ
ระส่ำชนคนเคลื่อนไหว
เล่นสนุกสนานสำราญใจ
ยิ้มย่องผ่องใสไปทั่วกัน

หนุ่มสาวเพลินเดินเป็นหมู่
บางคู่ขี่ม้าท่าขบขัน
หนุ่มจูงม้าสาวนั่งมาพากัน
สวนสรรมั่นหมายใจปอง

ที่กล้าหาญพ้นลึก
คงนึกเป็นหนึ่งไม่รองสอง
เล่นสะกีทีท่าน่าคะนอง
ในท้องธารผ่านไปมา

ลึกออกไปในอ่าวกว้าง
ไม่อ้างว้างเปล่าเปลี่ยวเหลียวหา
เห็นเรือใบสับสนเวียนวนมา
นักทัศนาจรเขาหย่อนใจ

หวนหาดสวนสนคนละอย่าง
ช่างอ้างว้างนี่กระไรไร้สับสน
พัทยามากหลากผู้คน
ก็มีผลคนละอย่างแตกต่างกัน

บนทรายชายน้ำตื้น
ครึกครื้นคลื่นสลับรับขวัญ
หลานปู่ตาสาระวัน
ชวนกับคลานว่ายสายชล

เล่นกันอยู่ในหมู่เรา
อื่นใดเขาเราไม่สน
ปู่ตาพาไปทีละคน
ออกพ้นน้ำตื้นเล่นคลื่นลม

พ่อแม่คอยดูอยู่บนหาด
คงคาดการล่วงหน้าท่าไม่สม
เกรงปู่ตาพาทรุดโทรม
ยางมีลมอยู่ในใสออกมา

ยางน้อยลอยละล่อง
ประคองตัวไปไกลหนักหนา
ปู่ตาเกาะด้วยช่วยหลานยา
ช่วยพาให้หายคลายอาวรณ์

ยืนในน้ำเพียงคอรอคลื่น
ไม่ขัดขืนคลื่นลมผสมซ้อน
ปล่อยตัวไปให้กระดอน
ละลอกลอนสลับลับไป

น้ำทะเลมีภูมิคุ้มกัน
ไม่หนาวสั่นพลันหนุนให้
อุณภูมิพอดีไม่มีภัย
ความอบอุ่นมีให้ไม่เยือกเย็น

ยามสายัณห์ตะวันรอน
แดดอ่อนถนัดชัดเห็น
คราจากชะลาลัยได้จำเป็น
ชวนเลิกเล่นน้ำย่ำไป

เข้าห้องจองน้ำจืด
ล้างหนืดเหนียวเหนอะเกรอะให้
มลทินสิ้นหมดสดใส
เครื่องใช้ใครของครองกัน

มีครัวไฟเครื่องใช้ให้พร้อม
รู้ออมชอมถนอมใจไม่แข็งขัน
เสบียงกรังตั้งไว้แจจัน
ช่วยกันตั้งไฟเพื่อใช้กิน

บ้างจากบ้านในไปจับจ่าย
มุ่งหมายอาหารสำราญลิ้น
ปรุงสำเร็จเสร็จสิ้น
ช่างเอมอิ่มยิ้มละไมในที

เริ่มอาหารการบุ๊ฟเฟ่
เด็กเล็กเร่ตักหามาเต็มที่
สนทยาไฟฟ้ามาพอดี
อาหารมีรสอร่อยค่อยเจรจา

อิ่มหนำสำราญแล้ว
ผ่องแผ้วฤทัยให้หรรษา
ของใช้รวมไว้ไม่รอรา
หวังว่าทิวาใหม่ใช้ได้พลัน

โต๊ะเก้าอี้มีเคียงเรียงไว้
วางได้บรรจบครบสรรพ์
ย้ายโยนโอนไปไม่กีดกัน
ตัวยาวนั้นปู่ใช้ได้นอน

นอนนั่งพึ่งสนทนา
ตามภาษาลูกหลานการพักผ่อน
บ้างต่อขานพาลขอดค่อน
บ้างตัดรอนวอนว่าสาแก่ใจ

เสียงฟ้าคะนองร้องลั่น
ลมผวนผันดังฝนหลั่งไหล
กิ่งไม้โอนอ่อนผ่อนไกว
มองไปเห็นทะมึนพื้นนภา

เม็ดฝนใหญ่ปรายปราด
แรงสาดกระเซ็นเย็นหนักหนา
หลบหลีกละอองป้องกายา
ฝนฟ้าพาชื้นชื่นใจ

พอฝนซาฟ้ากระจ่าง
นภาพ่างฟ้าสว่างใส
เย็นระรื่นชื่นฤทัย
ต่างหลับไหลสมใจปอง

ปู่ตาหลับมางีบหนึ่ง
เวลาถึงนับจับยามสอง
ระคายเคืองเนื่องในท้อง
ให้ขัดข้องระหมระบมทรวง

ส่อเสียดเบียดเบียนเปลี่ยนระยะ
ค่อนจะรุนแรงแข็งถ่วง
ท้องน้อยคอยเตือนเหมือนทวง
ไม่ละล่วงสลับทันที

นึกถึงอาหารการกิน
มิได้ผินผันห่างทางที่
ควบคุมระวางข้างดี
ไม่มีสิ่งแปลกแทรกแซง

รับทานอาหารการกลางวัน
ก็เลือกสรรกันขันแข็ง
ไม่มีสิ่งกริ่งระแวง
ลูกจัดแจงหาเอามากิน

ขนมปังปอนด์ภัตตาคาร
จากย่านสีลมสมสิ้น
หมูเค็มอร่อยซอยชิ้น
หยิบยัดกันกินก่ายกอง

ว่าปังปอนด์หมูเค็มเต็มอิ่ม
เชิงชิมชวนรอคอสอง
กินพลางบ้างจัดสำรอง
เกินท้องรองรับคับทรวง

มื้อเย็นเห็นการทานน้อย
เกรงการย่อยคอยเป็นห่วง
ในจิตไม่คิดก้าวล่วง
ตักตวงเต็มที่มีระแวง

ที่มุ่งมาดคาดหมายไว้
ท้องไส้ได้พิษผิดสำแดง
เมื่อคิดได้ดังใจแจ้ง
จึงจัดแจงลุกนั่งปะทังกาย

จากห้องนอนผ่อนที่ส้วม
ย่ายายร่วมลูกทุกหญิงชาย
ทนรอพึ่งชั่งใจหมาย
หวังให้ร้ายกลายกลับดี

เข้านั่งอยู่นานการส้วม
ปวดรวมท้องน้อยบ่อยจี๋
รุนแรงแข็งขันสั่นทวี
จวบจนมีเงื่อเผือกาย

ท้องน้อยเบ่งแรงแข็งทื่อ
สองมือยึดม้ากลบก้มหน้า
จิตรสำนึกไปมา
มืดหน้าพาฟาดขาดใจ

ได้แต่นั่งทรมก้มหน้า
ปวดแรงมาพาเหงื่อไหล
มืดมัวใจรัวระริกใน
ดวงฤทัยอาจดิ่งถึงม้วยมรณ์

จะแก้ไขอย่างไรไม่สม
ท้องระดมเร่งรัดตัดรอน
จิตรำลึกนึกถึงความเดือดร้อน
สุดอาวรณ์ได้แต่ถอนฤทัย

ปวดท้องสองเบ่งเร่งเปล่า
รุกเร้าเท่าไรไม่เคลื่อนไหว
สุดผ่อนหายระบายให้
หายห่างจากภัยเห็นไม่มี

ลำไส้ปวดเบ่งเร่งออก
หายละลอกระดมถมที่
มืดหน้ามัวตามาทุกที
สติไร้สมฤดีมีแต่คราง

นอกห้องส้วมร่วมใจพึ่ง
ยับยั้งตั้งสติมิให้ขวาง
นั่งแนบแอบอิงไม่ทิ้งขว้าง
พึ่งทางข้างฝาหันหน้ามอง

ภายในห้องส้วมรวมสติ
ดำริเรียบด้วยช่วยขัดข้อง
ยินสำเนียงเสียงร้อง
พอมองเห็นเป็นอย่างไร

ประตูเปิดผางทางกั้น
ฉับพลันดันผางพลางผลักไส
แม่ลูกพลูกันทันใด
มองไปเห็นสลบซบเซา

มีเสียงดังประทังร้อง
ประคองรองรับจับเข้า
ยกเอาตัวนั่งตั้งเป้า
มือเคล้าคลำท้องร้องขาน

ขอยาดมผสมใช้
มือไล้ไคลท้องต้องดาน
คิดค้นผลการงาน
พยาบาลทางถูกลูกทำ

รูปไร้ไคลท้องต้องมวน
เชิงชวนลำไส้ให้ระส่ำ
คลายคลี่เข้าที่มีประจำ
รูปคลำทางเบ่งเร่งลม

ท้องที่แข็งดานพานอ่อน
ซอกซอนชอนไชไถถม
ข้อแข็งแรงเร่งระดม
จนอาจมในไส้ไหลออกมา

เสียดครั้งไรไล้ที่ท้อง
รีดล่องลงแรงแสวงหา
จังหวะถ่วงหน่วงอุรา
ทุกทีมาอาจสมใจ

อาจมก้อนเรียวเหนียวหนับ
ไม่ขยับเคลื่อนเลื่อนไหล
ลำไส้เบ่งเต่งตึงขึงใน
เจ็บเข้าไส้ไร้ฤดี

อาจมพิษร้ายไปหมด
กำศรดภายในหายหนี
แต่พลังยังไม่ดี
จึงเข้าที่พักผ่อนหย่อนกาย

แม่ลูกผูกพันกันอยู่
เฝ้าดูอาการอยู่นานหลาย
ถ้วนทั่วผู้ไม่ดูดาย
มาดหมายอาการผ่านมา

นอนพักได้ในที่สุด
สู่วิมุติหลุดไล้ไข้ทุกขา
พอพลิกฟื้นคืนกายา
รู้สึกว่าค่อยดีมีพลัง

เป็นยามดึกนึกพักผ่อน
เข้าที่หลับนอนหย่อนหลัง
สู่นิทราหาภวัง
กระทั่งทั้งคืนรื่นรมย์

ต่อยามงายสายสู่
พิศดูตัวกลัวไข้ได้ผสม
ไม่มีที่แปลกแทรกซม
ขอข้าวต้มกับเกลือเพื่อกิน

ได้เวลาพาเด็กเที่ยว
ลดเลี้ยวเที่ยววนบนเขา
ปู่ตามาด้วยช่วยบรรเทา
แบ่งเบาทุกขาอารมย์

บนเขาพัทยาน่าสน
เวียนวนสนเท่ห์เร่ชม
ทิวทัศน์ชัดแจ๋วแนวนิยม
สายลมพะพลิ้วลิ่วมา

ภูเขายื่นไปในอ่าว
แหว่งเว้าวกเข้าหา
เห็นเป็นหาดพัทยา
มีหน้าผาสูงชันลดหลั่นลง

แลออกไปในทะเล
หวนเหคลื่นลมสมส่ง
เขียวคล้ำน้ำฟ้าพางง
เห็นโปร่งเปล่งงามยามแล

ถนนหนทางหว่างเขา
วกเว้าตัดไว้หลายแหล่
หินลับซับซ้อนชะง่อนแง้
เลี่ยงแลเลียบเลาะเสาะไป

ทางหนึ่งยอดเขาเนาว์นิเวศน์
องค์ทรงเดชภูมิพลบนไสล
ประทับร้อนผ่อนพระทัย
ตำหนักในระยับจับตา

มีทางหนึ่งไปโฮเต็ลใหญ่ไม่น้อย
เสียบรอยเข้าไปใฝ่หา
นักทัศนาจรผ่อนกายา
อัตราค่าพักน่าหนักใจ

วนเวียนหันกลับทางเก่า
และเข้าหาหาดพัทยาพาสดใส
เห็นคนเป็นหมู่ดูแต่ไกล
การเคลื่อนไหวคล้ายมดบทจร

ในอ่าวเสาใบใหญ่น้อย
ขาวผ่องล่องลอยอยู่สลอน
สับสนเวียนออกยอกย้อน
ถลาล่อนเล่นสะกีมีพราย

เป็นบุญตาที่มาเห็น
ช่างว่างเว้นทุกข์สุขหลาย
แดดกล้าพาเห็นเป็นทราย
ยาวหลายประปรายร้านเช่นงานบี

ลงจากเขาเข้าสู่หาด
ถนนลาดเรียบยังฝั่งวิถี
หาดลาดลุดจดน้ำขำดี
สถานที่สำราญย่านเย็นตา

แสงแดดกล้าหาท้อถอย
ต่างทะยอยสับสนค้นหา
สนุกสนานบานอุรา
ช่างเก่งกล้ากลางแดดแผดเผากาย

อีกฝั่งยังบ้านร้านตลาด
ก็ไม่ขาดผู้คนค้นหา
ของชำร่วยช่วยนำมา
แม่ค้าขายคล่องลำพองใจ

ยามเที่ยงเลี่ยงไปลานโพธิ์
พอโผล่ถึงตะลึงไล
เข้าของมีระเบียบเรียบไว้
จัดให้สวยงามตามนิยม

หญิงชายไทยเทศเตร็จเตร่
เดินเร่หาของต้องสม
เครื่องดองกระป๋องเนยนม
ถึนอุดมสมไว้ไม่ขาดแคลน

ก๋วยเตี๋ยวดีบะหมี่ร้อน
กลิ่นชวนเชิงชวนกวนแสน
เลือดนั้งเสรีไม่มีแคลน
ทุกร้านแน่นขนัดยัดเยียดคน

ปู่ตาไม่กล้าสั่งอย่างว่า
ลูกหาไว้ให้ไม่ต้องสน
ขนมปังกรอบชอบเหลือล้น
นมข้นปนกาแฟแชร์กัน

ต้องระมัดระวังชั่งคิด
กลัวผิดสำแดงแซงชั้น
สั่งของห่อฝากมากพลัน
จรจรัลหันสู่อู่พักแรม

ถึงยังสำนักพักผ่อน
ไม่ยอกย้อนถอนของแถม
สรรพคุณอร่อยคอยหนอดแนม
ชวนเชิงแถมหยอกบอกชิม

ใต้ต้นไม้ชายคาบ้าน
ลมพานพัดพามาบ้จฉิม
มีนกน้อยคอยเกาะเลาะริม
ช่างเอมอิ่มปิ่มไปในอารมย์

ตกยามบ่ายลมถ่ายเท
จรจากทะเลเร่สม
ขึ้นสู่ฝั่งยังนิคม
ช่างรื่นรมย์สมสุขกาย
หนังท้องตึงนึกถึงนอน
หาที่หย่อนผ่อนสบาย
ทางลับลมมิขาดสาย
ความมุ่งหมายกลายจำเป็น
หลังถึงกระดานพานหลับ
ระงับกายหายทุกข์เข็ญ
สู่สายัณห์ตะวันเย็น
จำเป็นจรก่อนพัทยา
สามคันรถจดจอดท่า
หวังพากลับหลังยังเคหา
ท้องปวดรวดเร็วเร่งมา
ขอเวลาระบายให้หายไป
จากพัทยารถพาเล่น
เข้าบางแสนแดนหลงไหล
ผู้คนแน่นหนาระอาใจ
ละเลยไปไม่แวะวน
แหลมแท่นเลาะเลาเขาสามมุข
เลยรุกเร้าเข้าเมืองชล
จะหาผาสุกใดไม่มีสน
มัวกังวนที่ท้องหมองอุรา

ถึงบางนาพามืดมัว
รู้ตัวต้องห้องสุขา
ถึงพระโขนงโร่งอุรา
ได้พึ่งพาที่มีบริการ
จากพระโขนงตรงมา
เป็นเวลาใกล้ค่ำย่ำขาน
ถึงบางซ่อนบ่อห่อนนาน
ลนลานผ่านห้องยองใย
เข้าห้องน้ำคร่ำครวญ
ท้องรวนอาจมระดมไหล
ตกต้องระเหี่ยเพลียใจ
ภายในท้องร้องเรรวน
ทบทวนชวนถ่ายได้สามครา
สุดท้ายถ่ายทำรีบเร่ง
มีแรงเบ่งคล้ายบิดคิดหา
โรหิตสดหยอดออกมา
ไข้โรคามารแน่แพ้ภัย
ตกลงใจไปหาหมอ
ต้องรอกันวันใหม่
หมอวีกิจมิตรชื่นใจ
สั่งให้เคลียร์ท้องลองดู
มองลำไส้ในเอกซเรย์
น่าสนเท่ห์จุดดำเหมือนคลำฏู
เหนือทวารหนักสักสิบเซนต์เห็นดู
จะรู้แน่แต่กล้องส่องทวาร

การตรวจของหมอต่อมา
ภาษาแพทย์ใหม่ใช้เรียกขาน
"ทำแบร์เลี่ยม" เตรียมการ
มองผ่านลำไส้ในฟิล์มไลน์

ใช้กล้องส่องทางทวาร
เรียกขาน "สไตน์แน๊กซ" แปลกใหม่
เห็นก้อนเนื้อเถือเอาไป
พิสูจน์ได้แน่เป็นแง่ดี

ต้องเร่งรัดผ่าตัดใหญ่
ลำไส้อุดตันคั่นวิถี
ห้ามิยน มีผลดี
ยองได้ที่ศิริราชคาดไว้

เป็นคนไข้ในสถาน
แห่งพยาบาลการใหญ่
ตรวจร่างกายภายนอกใน
ตามวิสัยหมอขอวิจารณ์

สิบมิถุนาได้ผ่าตัด
เพื่อขจัดโรคาหาสุขสานต์
ไม่ถอยท้อต่อเหตุการณ์
จิตรผสานรำลึกฝึกใจ

ทำจิตรคิดทางข้างสงบ
ทบทวนรำลึกนึกไว้
ละเว้นว่างพลางผ่องใส
วางไว้ให้แน่แต่เวรกรรม

เข้าห้องผ่าตัดไม่ขัดขวาง
ลืมตาพลางทางจดจำ
คณะแพทย์กลุมหน้าท่ากำยำ
มีรำแสงเจ้าตรงหน้าแรง

พวงไฟหลายดวงเป็นพวงย้อย
แขวนห้อยจากผ้ามาเป็นแฝง
เสียงสั่งจับกลับแปลง
เอาหัวแทงห่างทางไฟ

กำหนดใจไว้หัวตรง
ริเริ่มลงลืมตามาใหม่
ดูถนัดชัดแจ้งไว้
ขณะไสไร้สำนึกรู้สึกลง

สิบสี่นาฬิกาเข้าห้อง
ต่อสองทุ่มจึงหายไหลหลง
พลิกฟื้นคืนคลายงายงง
ลูกตรงเข้ามาว่าผ่าแล้ว

คืนดีมีสติได้
สำรวจไปทั่วร่างทางแถว
ขับเคลื่อนได้ไม่มีแวว
หลังแน่วที่นอนอ่อนระอา

สายยางใส่ในจมูก
แขนถูกแทงเข็มเต็มท่า
น้ำเกลือไหลติ๋งดิ่งลงมา
เข้ากายาละลายหายไป

ทวารเบาเล่าอีกสาย
ระบายปัสสาวะไม่ละให้
หลงเหลืออยู่ภายใน
มีเท่าไรไหลออกนอกกาย
ยามรุ่งเช้าเขาทำแผล
ดูแลรอบข้างไม่ห่างหาย
หยูกยามีมามากมาย
บางรายหมายฉีดรีดใส
กระทั่งให้ใช้กลืนกิน
ชมกับที่สี่วันวาร
เริ่มอาการคลายคลี่คีสิ้น
ทั่วหน้าพากันเยินยิน
สมจินตนาหาคอย
ได้ดื่มน้ำตามอาหาร
เริ่มงานการนิดหน่อย
รสชาดขาดไปไม่น้อย
ความอร่อยหาไม่ได้รสเลย
จิตรหวังตั้งปนิธาน
ยืนยาวนานอยู่ได้ใคร่เฉลย
ฝึกฝนตนพ้นเฉยเมย
สิ่งไรเคยทำไว้ให้ครบครัน
เรื่องอาหารทานไม่ยาก
จะอยากหรือไม่ใช่ยึดมั่น
กินเท่าที่พอดีกัน
เขาคัดสรรเท่าไรได้ทุกที

อาทิตย์กว่าถ่ายมาได้เล็กน้อย
คุณหมอคอยหามาเต็มที่
เป็นผลงานการยินดี
เสร็จสิ้นที่ผ่าตัดที่จัดทำ
ยี่สิบสองมิถุนาพาพัก
ยังสำนักบางซ่อนก่อนฉนำ
บ้านของตัวครัวประจำ
เย็นชื่นฉ่ำน้ำใจไมตรี
ร่างกายยังผ่ายผอม
ต้องออมชอมอาหารการที่
เลือกสรรกันอย่างดี
ล้วนมีประโยชน์โปรดปราน
รสชาดอาหารพานเฉย
เช่นเคยรู้รสหมดเปรี้ยวหวาน
กำหนดใจไว้เนิ่นนาน
ก่อรำคาญให้ใครไม่ได้เลย
อาหารเนื้อแสนเบื่อนัก
ขอผักมากเนื้อเหนือเคย
ผักต้มหมูทอดยอดเลย
ไม่เพิกเฉยนมสดหมดทั้งแบรนด์
ถนอมตัวกลัวโรคแทรก
สิ่งแปลกอดออมถนอมแสน
ร่างกายไม่คลายแคลน
หวงแหนอุณภูมิคุ้มกัน

อาหารดีเริ่มมีรส
เพิ่มหมดน้ำหนักชักผัน
โรคาพาธหายกลายพลัน
สุขสันติ์กันใหม่ได้พร

บันทึกไว้ให้ลูกหลาน
พึงอ่านเล่นเป็นนุสรณ์
ปู่ตาบ่วยไข้ได้ร้อน
ผันผ่อนอย่างไรไร้โรคา

สอาด วรรธนวินิจ
บ้านบางซ่อน–ดุสิต–กรุงเทพ ฯ

มะเร็ง นามนี้สำคัญไฉน

สมัยนี้ คำว่า สิ่งโน้นหรือคนนี้ สำคัญไฉน มีผู้นิยมใช้เขียนและพูดเกร่ออยู่ทั่วไป เพื่อปฏิรูปตัวเองให้เหมาะสมทันเหตุการณ์ ผมเลยถือโอกาสใช้หัวข้อดังข้างบนนี้ด้วย

ท่านจะรู้สึกถึงความสำคัญของมะเร็งอย่างแท้จริงและลึกซึ้งก็ต่อเมื่อท่านทราบข่าว หรือพบเห็นคนที่ท่านรักใคร่และเคารพนับถือ, เพื่อนฝูงที่สนิทสนม, ญาติมิตรหรือสมาชิกในครอบครัวของท่านอยู่ในสภาพที่ต่อสู้อยู่กับโรคมะเร็ง และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ถ้าผู้เคราะห์ร้ายนั้นคือตัวท่านเอง ทั้งนี้เพราะเขาเหล่านั้นมักจะลงเอยด้วยการเป็นผู้แพ้ในการต่อสู้ที่มีชีวิตเป็นเดิมพัน ท่านคงจะรู้สึกเศร้าและสะเทือนใจอย่างยิ่งถ้าได้พบเขาอยู่ในระยะลุกลามของโรค ต่อสู้ความเจ็บปวดแสนทรมาน สูญเสียเศรษฐกิจของตัวเองและครอบครัว ทรุดโทรมลงทั้งร่างกายและสุภาพจิต ทุกนาทีชั่วโมงกว่าจะถึงเวลาสุดท้ายและเมื่อนั้นท่านคงจะทราบได้ว่า มะเร็ง–สำคัญฉะนี้

ในสมัยประมาณ ๓๐ ปี ก่อนหน้านี้ แทบทุกคนลงความเห็นว่า ถ้าผู้ใดเป็นมะเร็งมีโอกาสอยู่รอดน้อยมาก แม้ในประเทศที่เจริญทางการแพทย์อย่างยอดเยี่ยม เช่น บางประเทศในยุโรปและประเทศอเมริกา โดยเฉลี่ย มีโอกาสอยู่รอดได้หนึ่งในสิบ ในสมัยปัจจุบันนี้หลังปี ค.ศ. ๑๙๗๐ จากการลงทุนลงแรงทุ่มเทเวลาและทุนทรัพย์มหาศาล ในการทดลองค้นคว้าทั้งด้านคลีนิค และห้องทดลอง รวมทั้งปรับปรุงเครื่องมือในการตรวจและการรักษา ให้มีคุณภาพ และประสิทธิภาพสูงกว่าสมัยเก่า ความพยายามของประเทศเหล่านั้นได้รับผลเป็นที่น่าพึงพอใจคือ อัตราการอยู่รอดเพิ่มเป็นหนึ่งในสาม และคาดว่าในอนาคตอันใกล้นี้จะเหลือเพียงหนึ่งในสองเท่านั้น

การให้การศึกษาต่อประชาชนทั่วไปในความรู้เกี่ยวกับมะเร็งเป็นสิ่งสำคัญมากอย่างหนึ่ง เพราะมะเร็งในระยะแรกนั้นถ้าตรวจพบแล้วและรีบให้การรักษาอย่างถูกต้อง มีโอกาสหายได้เป็นเปอร์เซ็นต์สูง ปัญหาก็คือทำอย่างไรคนทั่วไปจึงจะรู้ว่าเริ่มเป็นหรือสงสัยว่าจะเป็นและรีบไปพบแพทย์ ทั้งนี้เพราะมะเร็งในระยะแรก ๆ นั้น มักจะยังไม่มีอาการ หรือสิ่งผิดปกติอันใด

ให้รู้อย่างเด่นชัด อาจจะมีอาการบ้างแต่ก็อาจคล้ายโรคที่เป็นบ่อย ๆ ธรรมดา ๆ เพราะฉะนั้นในหลายประเทศเขาจึงมีการแนะนำประชาชนอย่างเอาจริงเอาจัง ทั้งทางภาพยนตร์, ภาพนิ่ง, โป๊สเตอร์, และสื่อมวลชนอย่างอื่น ๆ เช่น วิทยุ, โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ตลอดจนส่งบุคคลากรทางการแพทย์ไปแนะนำในโรงเรียน, มหาวิทยาลัย หรือตามโบสถ์เป็นต้น สิ่งต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วนี้ จึงเป็นเหตุผลที่ว่าทำไมอัตราการอยู่รอดของคนเป็นมะเร็งในประเทศเหล่านั้นถึงสูงขึ้นเรื่อย ๆ โดยเฉพาะในประเทศอเมริกามีคนไข้ที่เคยเป็นโรคมะเร็งมากกว่า ๑,๕๐๐,๐๐๐ คน ได้รับการรักษาหายและยังมีชีวิตอยู่

มะเร็งคืออะไร คือโรคที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลง หรือการเติบโตผิดปกติของส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกาย โดยกลุ่มเซลล์ที่ผิดปกติที่เรียกว่า เซลล์มะเร็ง เซลล์มะเร็งเหล่านี้เมื่อเพิ่มจำนวนมากพอจะไม่อยู่กับที่ จะลุกลามออกไปบริเวณใกล้เคียงรอบ ๆ อาจจะไปตามน้ำเหลือง สู่ต่อมน้ำเหลืองที่อยู่ไกลออกไปหรือเข้าเส้นเลือด ไปสู่อวัยวะต่าง ๆ ที่เลือดไปถึง ถ้าไม่มีการยับยั้งการผิดปกตินี้มะเร็งจะแพร่กระจายไปทั่วร่างกาย ทำให้เสียชีวิตในที่สุด

สาเหตุของการเกิดมะเร็ง

ยังไม่มีผู้ใดอธิบาย หรือมีการพิสูจน์อย่างแน่นอนเรื่องสาเหตุ หรือกลไกของการเกิดโรคมะเร็งในมนุษย์ ให้เป็นที่ประจักษ์แน่ชัดได้ ในขณะนี้ถึงแม้จะมีผู้พยายามและการมีการลงทุนเกี่ยวกับการค้นคว้าทดลองทุ่มเทเงินทองและเวลามากมายมาแล้วเป็นสิบ ๆ ปี แต่อย่างไรก็ตามผลของการค้นคว้าและทดลองดังกล่าวก็ให้ผลประโยชน์อย่างมากมาย เพราะสาเหตุบางอย่างเป็นที่ยอมรับในวงการแพทย์ทั่วโลกว่าเกี่ยวข้องกับการเกิดโรคมะเร็งอย่างแน่นอน

สาเหตุที่เกี่ยวข้องกับโรคมะเร็ง ในมนุษย์จะขอกล่าวสั้น ๆ ดังต่อไปนี้

๑. **จากสารเคมี** บุหรี่ ให้สารที่เชื่อว่าเมื่อเข้าไปในร่างกายทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นสาเหตุของโรคมะเร็งตัวสำคัญคือ polynuclear aromatic hydrocarbon มะเร็งที่เกิดจากบุหรี่คือ มะเร็งปอด, มะเร็งในช่องปาก, หลอดอาหาร, กล่องเสียงและมะเร็งของกระเพาะปัสสาวะ บุหรี่ นอกจากจะทำให้เกิดมะเร็งดังกล่าวยังเกี่ยวข้องกับการเกิดโรคหัวใจและโรคปอดเรื้อรังด้วย

ตามความเป็นจริงปรากฏว่าไม่ใช่ผู้สูบบุหรี่ทุกคนจะต้องเกิดโรคมะเร็งหรือโรคอื่น ๆ ทุกคน แต่ถ้าเปรียบเทียบระหว่างผู้สูบและผู้ไม่สูบ จะเห็นว่าโอกาสเกิดโรคดังกล่าวของผู้สูบบุหรี่ประมาณ ๑๐ เท่า ของผู้ไม่สูบ และผู้สูบตั้งแต่ ๒ ซองขึ้นไปกว่า ๒๐ ปี จะมีโอกาสเป็นถึง ๒๐ เท่า มีผู้ถามว่า บุหรี่ก้นกรอง, ซิการ์ และกล้องยาสูบ จะลดอันตรายเหล่านี้ได้บ้างหรือเปล่า คำตอบคือใช่ลดได้บ้างสำหรับมะเร็งของปอด แต่มะเร็งในช่องปาก อัตราไม่เปลี่ยนแปลง (ทั้งนี้รวมทั้งผู้กินหมากเคี้ยวยาเส้นและดื่มสุรา เป็นประจำด้วย) สารเคมีอย่างอื่น ๆ เช่น โครเมท, แอสเบสทรอทนิเกิล เหล่านี้พบว่าผู้ทำงานในโรงงานหรือเหมืองเหล่านี้มีโอกาสหายใจเข้าไปและเกิดโรคของทางเดินการหายใจและปอด ผู้ใช้สารหนูทาหรือเข้ากับยาสมัยก่อนเป็นมะเร็งของผิวหนังมาก

๒. **เกี่ยวกับรังสี** จากแสงแดด, เอ็กซ์เรย์ หรือรังสีต่าง ๆ ของสารกัมมันตภาพรังสีถ้าได้รับมาก ๆ และนาน ๆ มักเกิดมะเร็งของผิวหนัง, มะเร็งเม็ดเลือดขาว (leukemia) มะเร็งกระดูก หรือต่อมทัยรอย

๓. **เกี่ยวกับอาหาร** อาหารพวกรมควัน (smoked meat) ของปลาหรือเนื้อ, ผักดองบางอย่าง และอาหารหมักเกลือแห้ง เป็นต้นเหตุให้เกิดมะเร็งกระเพาะอาหาร พบมากในพวกชาวญี่ปุ่นพวกที่นิยมกินอาหารเนื้อสะเต๊คมีโอกาสเกิดมะเร็งในลำไส้ใหญ่สูง และอาหารมีเชื้อราบางอย่าง เช่น เมล็ดข้าว, ถั่วแห้ง ๆ ที่เก็บไว้นาน toxin ของพวกราที่มีชื่อว่า Aflatoxin ทำให้เกิดเป็นมะเร็งของตับมาก พบในบางประเทศที่อากาศร้อน เช่น ในอาฟริกา เอเซีย รวมทั้งในประเทศไทยเราด้วย คนจีนนิยมดื่มน้ำชามากมีสถิติเป็นมะเร็งในหลอดอาหารสูงอาจจะเกี่ยวข้องการสาร tannin

๔. **มะเร็งบางอย่าง** มีประวัติเกี่ยวกับ**กรรมพันธุ์** เช่น มะเร็งลำไส้ใหญ่, มะเร็งของเส้นประสาทตา (ในเด็ก) มะเร็งของนมและกระเพาะอาหารเหล่านี้พบบ่อยเกี่ยวข้องกับกรรมพันธุ์

๕. **ไวรัส** บางอย่างและการเกิดมะเร็ง เราเรียกไวรัสพวกนี้ว่า oncogenic viruses

ในการทดลองในสัตว์ เช่น หนู, ไก่, แมว และสุนัข โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ลิงตัวเมียในคนมีผู้พบไวรัสในบริเวณเนื้องอกของ lymphoma และ leukemia บางชนิด และปัจจุบันเชื่อว่าอาจเกี่ยวข้องกับการเกิดมะเร็งของปากมดลูกด้วย

๖. เกิดจากแผลและการรบกวนหรือบริเวณที่สกปรกหมักหมมเป็นเวลานาน โดยเฉพาะมะเร็งของลิ้นที่เกิดจากฟันแหลม ขรุขระทิ่มแทงตลอดเวลา หรือจากใส่ฟันปลอมไม่รับกับเหงือกเป็นมะเร็งของเหงือก ในรายแต่งงานอายุน้อย ๆ และมีบุตรมากพบมะเร็งของปากมดลูกมาก รายละเอียดต่าง ๆ ของสาเหตุมีมากมายกว่านี้แยะ แต่ข้อความข้างบน เพื่อให้เข้าใจสาเหตุเบื้องต้นอย่างง่าย ๆ

ระยะของโรคและอาการต่าง ๆ

ระยะของโรคแบ่งง่าย ๆ เป็น ๓ ระยะ

๑. **ระยะแรก** อาจจะเริ่มต้นตั้งแต่เซลล์มะเร็งตัวเดียว หรือกลุ่มน้อย แบ่งตัวเพิ่มจำนวนมากขึ้น จะมากเพียงใดหรือรวดเร็วเพียงใดขึ้นอยู่กับความต้านทานของร่างกาย มะเร็งแรก ๆ มักเกิดตามพื้นผิวของร่างกายภายนอก หรือตามผิวของเยื่อบุ ตามท่อทางเดินภายในร่างกาย เพราะฉะนั้นเราอาจตรวจความผิดปกติของ เซลล์มะเร็ง เหล่านี้ได้จาก **สิ่งที่ขับถ่ายมา**จากเยื่อบุบริเวณที่เป็น ศัพท์แพทย์เรียกว่า cytology examination ตรวจด้วยกล้องจุลทรรศ์ ถ้าสามารถทำได้เอาชิ้นเนื้อเล็ก ๆ ของเนื้องอก หรือส่วนที่ผิดปกติ และนำมาย้อมสีตรวจด้วยกล้องจุลทรรศ์เราเรียกตามศัพท์แพทย์ว่า biopsy จะบอกได้แน่นอน ว่าเป็นมะเร็งหรือไม่ และเป็นชนิดใดความสำคัญที่สุดอยู่ที่ว่า มะเร็งระยะแรกนี้ ยังอยู่กับที่ ๆ เริ่มเกิด ยังไม่มีการลุกลามออกไป การรักษาอย่างถูกวิธีและเร็วที่สุด ในระยะนี้มีโอกาสหายได้ เปอร์เซ็นต์สูงมากและจะหายขาดด้วย นอกจากจะเคราะห์ร้ายเป็นที่อื่นอีก หรือมาเป็นอีกทีหลัง

๒. **ระยะลุกลามบริเวณใกล้เคียง** คนไข้หลายคนมาหาแพทย์ด้วยอาการเป็นก้อนโตที่คอ รักแร้ หรือขาหนีบ ก้อนที่โตเหล่านี้คือต่อมน้ำเหลืองที่โตขึ้นเนื่องจากมะเร็งลุกลามจากบริเวณเริ่มต้นมาตามเส้นน้ำเหลืองสู่ต่อมน้ำเหลือง การรักษาระยะนี้ยุ่งยาก ค่อนข้างลำบาก แต่อย่างไรก็ตามมีโอกาสหายมีอยู่บ้างพอสมควร

๓. **ระยะลุกลามมาก** ระยะนี้มะเร็งไปสู่อวัยวะต่าง ๆ ที่ไกลออกไปส่วนมากอวัยวะที่ชอบไป ได้แก่ ปอด, ตับ, กระดูก มะเร็งระยะนี้มีโอกาส กระจายไปได้ทุกแห่ง เมื่อถึงระยะนี้โอกาสหายของโรคพูดได้ว่าสูญเปอร์เซ็นต์ แต่การรักษาระยะนี้อาจชะลอชีวิตไปได้ระยะหนึ่ง หรือลดอาการต่าง ๆ ที่ทรมานคนไข้ให้น้อยลง

อาการของโรคมะเร็ง

อาการของโรคเกิดจากการเสียหายของอวัยวะบริเวณที่เป็นโรค พยาธิสภาพของโรคโดยมากมักจะเริ่มต้นที่เยื่อบุ หรืออวัยวะส่วนพื้นผิวเป็นก้อนงอกโตขึ้นมา หรืออาจจะกินลึกลงไปในชั้นล่างของอวัยวะนั้น เมื่อโรคไปถึงเส้นเลือดทำให้มีเลือดออกอาจจะทะลุออกมาติดต่อกับอวัยวะภายในส่วนอื่น ส่วนที่เป็นก้อนถ้าโตมากก็จะอุดทางเดินของท่อต่าง ๆ เช่น ท่อทางเดินระบบหายใจ ทำให้หายใจไม่ออก ระบบทางเดินอาหาร มีการอุดตัน และขาดอาหารหรืออุดตันมิให้ของเสียออกจากร่างกายก็จะมีการคั่งของน้ำหรือของเสีย ทำให้แน่น, อึดอัด มะเร็งเม็ดเลือดขาวทำให้มีการเพิ่มจำนวนเลือดขาวแย่งพื้นที่ของเม็ดเลือดแดง ทำให้เซลล์ร่างกายทุกแห่งขาดอาหาร คนไข้จะซีด อ่อนเพลียมีเลือดออกง่าย เพราะฉะนั้นพูดง่าย ๆ อาการแตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับอวัยวะที่ ๆ โรคนั้นเกิด และระยะของโรค

การวินิจฉัยโรค

อาศัยจากประวัติ การตรวจร่างกาย และตรวจเซลล์ของมะเร็งโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เรียกว่า cytology หรือ biopsy การตรวจแบบ cytology มีความสำคัญมากเกี่ยวกับระยะแรกของมะเร็งปากมดลูก และวิธีตรวจก็ง่ายสะดวกกับคนไข้ ในต่างประเทศผู้หญิงอายุ ๓๐ ปีขึ้นไปใช้วิธีนี้และการตรวจภายในประจำปี ทำให้สาเหตุการตายของมะเร็งในปากมดลูก หรือมดลูกลดลงมาเหลืออันดับสี่ของการตายด้วยมะเร็งรองจากมะเร็งของนม, ลำไส้ใหญ่–ทวารหนักและปอด ส่วนในประเทศไทยเรา มะเร็งปากมดลูกยังครองอันดับหนึ่งของอัตราตายของมะเร็งในผู้หญิง เนื่องจากการขาดความรู้เรื่องมะเร็ง, ความละอาย หรือการละเลยไม่ไปตรวจประจำปีอย่างที่อื่นเขา โอกาสพบมะเร็งในระยะแรกซึ่งรักษาหายขาดได้ของหญิงไทยเราจึงต้องสูญเสียไปอย่างน่าเสียดายอย่างยิ่ง

การรักษา การรักษาตามแผนปัจจุบันมีอยู่ ๓ วิธี

๑. การผ่าตัด

๒. การใช้รังสีรักษา

๓. การใช้ยาพวก chemotherapy อีกวิธีเป็นของใหม่ใช้กับมะเร็งบางชนิดคือการใช้ immunology ยังอยู่ในระหว่างการทดลอง

เมื่อได้ตรวจวินิจฉัยได้แน่นอน และทราบว่าเป็นมะเร็งชนิดใด ยังต้องมีการตรวจค้นเพิ่มเติมถึงระยะการลุกลามของโรค ดังได้กล่าวไว้แล้ว เพื่อเป็นแนวทางพิจารณาใช้วิธีรักษาที่ถูกต้อง ระยะนี้เป็นจุดอ่อนอันหนึ่งซึ่งคนไข้หรือญาติคนไข้อาจจะไม่เข้าใจว่าทำไมยังต้องตรวจโน่นตรวจนี่อีกในเมื่อทราบแล้วว่าเป็นมะเร็ง ไหนว่าจะรีบรักษาโรคให้รวดเร็วที่สุด ทำไมต้องเสียเวลารอตรวจอะไรเพิ่มเติมอีก ผู้หวังดีมากมายอาจจะเสนอแนะวิธีรักษาอื่นที่ง่ายดาย และสะดวกกว่านี้ เป็นเหตุให้คนไข้หลงผิด เสียเงินทอง และที่สำคัญยิ่งก็คือเสียเวลาไปอีกในช่วงนี้ เพราะฉะนั้นการที่จะให้คนไข้ หรือญาติได้เข้าใจวิธีการต่าง ๆ เป็นของสำคัญมากด้วย

การป้องกัน

ดังได้กล่าวไว้ในตอนแรก ถึงสาเหตุบางอย่างที่เกี่ยวข้องกับ การเกิดโรคมะเร็ง สาเหตุบางอย่างนี้เราสามารถหลีกเลี่ยงได้ เช่น การสูบบุหรี่ ในต่างประเทศมีการโฆษณาต่อต้านการสูบหรี่ในหลายประเทศ โดยผู้รับผิดชอบกับการสาธารณสุขของเขาตัวอย่าง เช่น ซองบุหรี่ก็ต้องมีข้อความข้างซองว่า บุหรี่เป็นอันตรายต่อสุขภาพของท่าน หรือคำขวัญที่ว่า "ถ้ายังไม่สูบบุหรี่ก็อย่าหัดสูบ ถ้าสูบแล้วก็ควรเลิก" ทั้งนี้เพราะ อัตราตายของคนมีอายุ ๖๐–๗๐ ปี ที่มากรองจากโรคหัวใจก็คือ โรคมะเร็ง และมะเร็งในปอดมีอัตราตายสูงที่สุดในชาย ในอายุระหว่างนี้ เป็นที่ยอมรับว่าบุหรี่เป็นสาเหตุเกี่ยวข้องกับการเกิดโรคมะเร็ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งมะเร็งในปอด ในบ้านเราพูดยาก เพราะโรงงานยาสูบเป็นรัฐวิสาหกิจแห่งหนึ่งที่ทำรายได้สูง และมีผู้ทำงานเป็นจำนวนมากอยู่ด้วย นอกจากนั้นสาเหตุอื่น ๆ ที่หลีกเลี่ยงได้ เช่น หลีกเลี่ยงการถูกรังสี เช่น ทำงานที่แดดกล้า หรือการอาบแดดประจำ รังสีเอ็กซ์เรย์ หรือจากไอโซโทปที่ใช้ในการวินิจฉัยโรค ขนาดที่ได้และไม่ได้รับเป็นประจำของคนไข้ทั่วไปจะไม่มีอันตรายใด ๆ ที่จะต้องกลัว นอกจากเจ้าหน้าที่ ๆ ต้องทำงานเป็นประจำที่ต้องน่าห่วงและต้องรู้วิธีป้องกันตัวเอง นอกจากนั้นการทำร่างกายให้สะอาดโดยเฉพาะในช่องปาก ควรให้แพทย์ฟันจัดการกับฟันที่แหลมผุ หรือการใส่ฟันปลอมอย่างถูกต้อง นอกจากนี้ยังมีเรื่องระวังเกี่ยวกับอาหารบางอย่างโดยเฉพาะเชื้อราที่มากับอาหารและ parasites บางตัวในอาหาร ที่ทำให้เกิดมะเร็งของตับที่พบในเมืองไทยมากด้วย ที่กล่าวมาแล้วเป็นการป้องกัน หลีกเลี่ยง สาเหตุที่เกี่ยวข้องกับมะเร็ง

อีกประการหนึ่งก็คือ การนำตัวเองไปให้แพทย์ตรวจประจำปี เพื่อการตรวจมะเร็งในระยะแรก ต้องตรวจทั้งผู้หญิงและผู้ชาย โดยเฉพาะผู้มีวัยสูง การตรวจจะเริ่มตั้งแต่ ถามประวัติ อาการผิดปกติ ตรวจร่างกาย นอกจาก ตรวจแบบปกติทั่วไปคือวัดชีพจร วัดความดันโลหิต ชั่งน้ำหนัก ยังต้องตรวจในช่องปากอย่างละเอียด บริเวณต่อมน้ำเหลืองที่คอ รักแร้ ขาหนีบ

การตรวจพิเศษออกไป เอ๊กซ์เรย์ปอด ควรตรวจทุกคนอย่างน้อยปีละครั้ง

เพศหญิง – ตรวจนม อาจจะตรวจด้วยตนเอง เดือนละครั้งเป็นอย่างน้อย อาจตรวจตอนอาบน้ำ หรือส่องกระจกเปรียบเทียบดูความผิดปกติ หรือตอนนอน เมื่อสงสัยผิดปกติต้องปรึกษาแพทย์ทันที หรือให้แพทย์ตรวจปีละครั้ง

– ตรวจภายในและ Pap's test คือตรวจ cytology ดูเซลล์มะเร็งของมดลูก (อธิบายไว้แล้ว)

– ในต่างประเทศ เขาตรวจลำไส้ใหญ่และทวารหนัก ด้วยเครื่องตรวจพิเศษภายใน หรือเอ๊กซ์เรย์แบบตรวจลำไส้ใหญ่ การตรวจพิเศษมะเร็งของนมในระยะแรก screen test แบบ thermography หรือ mammogram เริ่มทดลองในประเทศพัฒนาหลายแห่ง ตรวจเป็นกรุ๊บครั้งละมาก ๆ

เพศชาย – นอกจากเอ๊กซ์เรย์ปอด ดังกล่าวแล้ว ก็มีการตรวจลำไส้ใหญ่ และทวารหนักเหมือนกับที่ได้กล่าวไว้แล้ว ทั้งนี้เพราะมะเร็งของบริเวณนี้ พบมากทั้งผู้หญิง และผู้ชาย ในอัตราเท่ากัน

คนที่อายุเกิน ๖๐ ปีขึ้นไป ต้องรับการตรวจต่อมลูกหมากทุกรายด้วยโดยใช้นิ้วตรวจทางทวารหนัก

การป้องกันทั้งหมดที่กล่าวมาแล้ว ทั้งหลีกเลี่ยงสาเหตุ และการตรวจร่างกายประจำปีอย่างที่กล่าวมาแล้ว ในประเทศที่พัฒนาแล้ว เขาถือเป็นเรื่องสำคัญ จะมีหรือไม่มีอาการก็ต้องถือเป็นแนวปฏิบัติไป เพราะโรคมะเร็งระยะแรกถึงแม้ยังไม่มีอาการออกมาแต่สามารถตรวจพบได้ ช่วยชีวิตได้ บางทีมีอาการมาแล้วไม่ทราบ หรือปล่อยปละละเลย

อาการต่าง ๆ ที่สำคัญสำหรับมะเร็งในระยะแรก มีดังต่อไปนี้คือ

๑. มีการเปลี่ยนแปลงทางระบบอุจจาระและปัสสาวะ

๒. แผลที่ไม่หายด้วยวิธีรักษาธรรมดาใน ๒ อาทิตย์ขึ้นไปต้องรีบไปหาแพทย์

๓. มีเลือดออก หรือสิ่งขับถ่ายออกผิดปกติไม่ว่าส่วนใดของร่างกาย

๔. ก้อน หรือผิวนมหนาผิดปกติของเต้านม

๕. อาหารอืดแน่น หรือกลืนลำบาก

๖. หูดหรือไฝ ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

๗. ไอผิดปกติ หรือเสียงแหบ

อาการทั้ง ๗ อย่างนี้สำคัญมาก สำหรับมะเร็งในระยะแรก ถ้ามีอาการใด หรือพบใครมีอาการดังกล่าว กรุณาแนะนำให้ไปพบแพทย์ให้เร็วที่สุด แต่อย่าได้วิตกหวาดกลัวจนเกินขนาด เพราะอาการเหล่านี้อาจจะเป็นโรคอื่น ที่มิใช่โรคมะเร็งก็ได้ถึงจะเป็นโรคอะไรก็ตาม ก็ควรรีบรับการรักษาอย่างถูกต้องไว้ให้เร็วที่สุด จะปลอดภัยที่สุด

ในสุดท้ายนี้ ผมต้องขอโทษ ที่ทรมานท่าน ให้อ่านเรื่องที่ไม่น่าสนุก แต่อาจจะให้ความตื่นเต้นและการวิงเวียนแก่ท่านผู้อ่านพอสมควร ความปรารถนาของผมก็คือต้องการให้คนธรรมดาที่ไม่ได้อยู่ในวงการแพทย์ได้มีความรู้ในเรื่องมะเร็งนี้ให้มากที่สุด เท่าที่โอกาสและเวลาจะมี จะเขียนมากกว่านี้ก็จะเป็นที่เบื่อหน่าย และเนื้อที่หน้ากระดาษอาจไม่อำนวยให้ ผมจึงพยายามยัดเยียดความรู้และความเข้าใจให้แก่ท่านผู้อ่านค่อนข้างจะหนักไปสักหน่อย ถึงอย่างไรผมก็หวังว่าคงให้ประโยชน์แก่ท่านได้ไม่มากก็น้อย ส่วนดีและมีประโยชน์ของเรื่องนี้ผมขออุทิศกุศลให้แก่ท่านผู้วายชนม์ขอให้ท่านมีสุข สงบ อยู่ในสัมปรายภพด้วยเทอญ

มะเร็งในระยะแรก มีโอกาสรักษาหายได้

การป้องกันถ้าทำได้ เป็นสิ่งที่ดีที่สุด.

ธรรมะเป็นของคู่กับชีวิต*

ก่อนที่จะกล่าวถึงธรรมะในฐานะที่เป็นสิ่งคู่กับชีวิต เพื่อให้เกิดความสนใจในธรรมะ ก็อยากจะพูดถึงข้อความเบ็ดเตล็ดบางเรื่อง หรืออธิบายความหมายของคำบางคำเสียก่อน

เรื่องแรกก็เกี่ยวกับการฟัง หรือที่พุทธศาสนาเรียกว่า "ฟังด้วยดี" ทั้งนี้ ก็เพราะว่าการฟังด้วยดีกับฟังไม่ดีนั้น ผิดกันมาก ฟังด้วยดีก็คือ ฟังด้วยความสนใจ ในฐานะที่ว่าธรรมะเป็นสิ่งที่คู่กับชีวิตและจำเป็นแก่ชีวิต ไม่ได้ฟังเพื่อประดับสติปัญญาหรือเป็นการศึกษาอดิเรก หรือเพื่อให้รอบรู้เป็นนักปราชญ์ เพราะความเป็นนักปราชญ์นั้นไม่ถือว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นแก่ชีวิต **สิ่งที่จำเป็นแก่ชีวิตหมายถึงการดำเนินชีวิตไปด้วยดี** ธรรมะเป็นของละเอียดลึกซึ้ง ถ้าตั้งใจฟังด้วยดีก็จะได้ประโยชน์ ฉะนั้น ขอให้ฟังจนจับหลักใหญ่ ๆ ได้ว่า สิ่งที่กล่าวถึงนั้นคืออะไร มาจากอะไร เพื่ออะไร และจะสำเร็จผลตามนั้นได้โดยวิธีใด นี้ก็เป็นหลักการของเรื่องอริยสัจจ์นั่นเอง การฟังด้วยดีย่อมได้ความรู้ซึ่งจำเป็นแก่ชีวิต กล่าวคือธรรมะซึ่งเป็นของคู่กับชีวิต ถ้าชีวิตปราศจากธรรมะก็จะเป็นชีวิตที่ระหกระเหิน จะเต็มไปด้วยความสับสน กระวนกระวาย ไม่ราบรื่น

ชีวิตที่ราบรื่นนั้นมีได้ก็แต่บุคคลที่เป็นบัณฑิต นี้เป็นการกล่าวตามหลักของพุทธ-ศาสนา แต่ว่าสมัยปัจจุบันนี้ คนที่จบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยก็ถูกเรียกว่า "บัณฑิต" ในวิชานั้นวิชานี้ เพราะว่าสอบไล่ได้ตามหลักสูตรที่วางไว้ คำว่า "บัณฑิต" ในพระพุทธศาสนาไม่ได้หมายความอย่างนั้น แต่หมายถึงผู้ดำเนินชีวิตไปด้วยปัญญา จนกระทั่งเอาตัวรอดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงได้ เพราะฉะนั้น การเรียนก็ต้องเป็นไปอย่างบัณฑิต การทำงานก็เป็นไปอย่างบัณฑิต และในที่สุด การบริโภคผลของการงานนั้นก็ต้องบริโภคอย่างบัณฑิต ไม่ใช่ว่าเรียนจบหลักสูตรแล้วพุทธศาสนาจะยอมรับรองว่าเป็นบัณฑิต ดังนั้นอย่าได้ประมาท หรืออย่าได้เข้าใจว่าพอเรียนจบหลักสูตรของมหาวิทยาลัยแล้วก็เป็นบัณฑิต นั่นเป็นเพียงบัณฑิตอย่างภาษาโลก ๆ ไม่ใช่เป็นบัณฑิตตามภาษาธรรมะของพระพุทธศาสนา

---

* คัดจากหนังสือ **ศาสนาสำหรับปัญญาชน** ย่อและเรียบเรียงตามแนวคำสอนนักศึกษากลุ่มพุทธศาสตร์ จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย ของ ท่านพุทธทาสภิกขุ โดย ปุ่น จงประเสริฐ องค์การฟื้นฟูพุทธศาสนา หน้า ๑-๑๔

คนบางคนแม้เป็นครูบาอาจารย์แล้ว ก็อาจคิดว่าธรรมะไม่จำเป็น เพราะเข้าใจคำว่า "บัณฑิต" ในแง่ของทางโลกเท่านั้น เขาจึงเห็นว่าการอบรมธรรมะ หรือศึกษาธรรมะนั้นไม่จำเป็น ครูบาอาจารย์คนใดเห็นว่าการอบรมธรรมะในโรงเรียนหรือในมหาวิทยาลัยเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นก็หมายความว่า ครูบาอาจารย์คนนั้นกำลังดูถูกความเป็นมนุษย์ของตัวเอง การดูถูกธรรมะในฐานะเป็นคู่ชีวิตว่าไม่จำเป็นแก่ตนนั้น พระพุทธศาสนาเรียกเขาว่าเป็นคนประมาท คนโง่ คนพาล คนเขลา เพราะดูถูกคนที่สนใจในธรรมะว่าเป็นคนทำสิ่งที่ไม่จำเป็น ครึคระ โง่เง่างมงาย ทั้งนี้ ก็เพราะเขายังไม่รู้ว่าธรรมะเป็นสิ่งคู่ชีวิตของทุกชีวิตนั่นเอง

ชีวิตของคนหนึ่ง ๆ ก็ตาม หรือของโลกของธรรมชาติทั้งหมดก็ตาม มันเป็นมาได้ก็ด้วยอำนาจของธรรมะ ชีวิตของคนและสัตว์วิวัฒนาการมาเป็นล้าน ๆ ปี ก็เพราะเป็นมาตามหลักของธรรมะ คือถูกต้องตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ สิ่งที่เรียกว่าธรรมะนั้น หมายความได้ทุก ๆ สิ่ง เช่น ตัวธรรมชาติ กฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ความรู้ที่เกี่ยวกับธรรมชาติ การปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ และแม้แต่ผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัตินั้น ๆ ทั้งหมดนี้เราเรียกว่า "ธรรมะ" ทั้งนั้น ดังนั้น ความเหมาะสมจึงทำให้ชีวิตวิวัฒนาการมาได้ อันไหนไม่เหมาะสมอันนั้นก็สูญหายไปจากโลก อันไหนอยู่มาได้ด้วยความเหมาะสม อันนั้นก็อยู่มาได้ด้วยอำนาจของธรรมะ แม้ว่าจะเป็นไปโดยไม่เจตนา เช่น สัตว์ต่าง ๆ ไม่รู้สึกตัวและไม่มีความรู้ว่านี่คือ ธรรมะ แต่แล้วมันก็รอดมาได้ อย่างนี้ก็เรียกว่าด้วยอำนาจของธรรมะ ดังนั้นเราจะเห็นได้ว่าไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรมะ สัตว์ดึกดำบรรพ์บางประเภทต้องสาปสูญไปจากโลกนี้ ก็เพราะดำเนินชีวิตไม่ถูกต้องเหมาะสมแก่ธรรมชาติ ประเภทที่รอดมาได้ ก็เพราะดำเนินมาเหมาะสมถูกต้องตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ จึงกล่าวได้ว่า ธรรมะนั้นมันคู่กันมากับชีวิตนับตั้งแต่สัตว์เริ่มต้นมีชีวิตเซ็ลเดียวขึ้นในโลกนี้ แม้ตัววัตถุก็คือธรรมะในส่วนรูปธรรม การปรุงแต่ง และการเปลี่ยนแปลงก็คือธรรมะในส่วนที่เป็นกฎของธรรมชาติ หรือเป็นสัจจธรรมประเภทหนึ่ง ความรู้สึกนึกคิดที่เกิดขึ้นในสิ่งที่มีชีวิต ก็เป็นธรรมะในส่วนของนามธรรม ส่วนที่เป็นความรู้สูงไปกว่าความรู้โดยสัญชาติญาณนั้น เราเรียกกันว่า พระธรรม ก็คือ ธรรมะนั่นเอง ซึ่งถ้าได้เข้ามาเป็นคู่กันกับชีวิตแล้ว ก็จะเป็นชีวิตที่ดำเนินไปในทางสูง คือเป็นอยู่อย่างน่าดูหรืองดงาม ถ้าปราศจากธรรมะ

คนนั้นก็จะเหมือนกับตายแล้ว ทั้ง ๆ ที่ยังหายใจได้เดินได้พูดได้กินได้ ดังนั้น จึงมีคำว่า "ชีวิต" ในความหมายของนามธรรมขึ้นมาอีกคำหนึ่ง คู่กับ "ชีวิต" ในความหมายของรูปธรรม

ถ้าจะกล่าวโดยอุปมาแล้ว ชีวิตหรือการวิวัฒนาการก็เป็นเหมือนกับการเดินทาง เพราะว่ามันเปลี่ยนแปลงเรื่อย ไปสู่จุดหมายที่สูงขึ้นดีขึ้นหรือน่าดูขึ้น และจะไปสู่จุดสูงสุด อันเรียกว่าสิ่งที่ดีที่สุดที่ชีวิตทั้งหลายควรจะเข้าให้ถึงได้ จุดนั้นคืออะไร ? เอาไว้วินิจฉัยกันต่อไป แต่ขอให้เห็นในชั้นนี้เสียก่อนว่า สิ่งที่มีชีวิตนั้นเหมือนกับการเดินทาง คือเดินใกล้จุดหมายเข้าไปทุกที ๆ ทั้งของเอกชนและของสังคม สำหรับชีวิตของคน ๆ หนึ่งนั้น เป็นการเดินทางตั้งแต่เกิดมาจากท้องแม่จนกระทั่งตาย แต่จะเดินผิดหรือเดินถูก ถึงจุดหมายหรือไม่ถึงนั้นมันเป็นอีกเรื่องหนึ่ง สังคมของชาวโลกก็กำลังเดินทางจะเดินไปสู่ความวินาศหรือจะเดินไปสู่สันติภาพอันถาวร ก็สุดแท้แต่ว่าสังคมนั้นมันประกอบอยู่ด้วย พระธรรมหรือไม่นั่นเอง ความเข้าใจผิดหรือความเข้าใจถูกของคนทั้งโลกนั้นก็เป็นธรรมะเหมือนกัน คือเป็นธรรมะที่ผิดหรือที่ถูก ถ้าทำไม่ดีก็เป็นไปตามทางของธรรมะที่ผิด มันก็เป็นพิษเป็นอันตรายเป็นความวินาศของโลก ส่วนธรรมะที่เป็นฝ่ายดีที่คุ้มครองมนุษย์นั้น เราควรจะเติมคำเข้าอีกพยางค์หนึ่ง คือ "พระ" เป็นพระธรรม เพื่อกันการปนเปกัน แต่ถ้าเป็นภาษาบาลีแล้วก็เป็นคำเดียวตลอด เป็นธรรมะตัวเดียว ธรรมทั้งปวงก็คือสิ่งทั้งปวงไม่ยกเว้นอะไรหมด เช่นคำบาลีว่า "สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา" (สิ่งทั้งหลายทั้งปวงเป็นอนัตตา "สพฺเพ ธมฺมา นาลํ อภินิเวสาย" (สิ่งทั้งหลายไม่ควรยึดมั่นถือมั่น)

สิ่งทั้งปวงมันมีกฎเกณฑ์ทั้งฝ่ายถูกและฝ่ายผิด ถ้าเราจะให้กฎเกณฑ์ฝ่ายถูกเป็นธรรมะอย่างเดียว และให้กฎเกณฑ์ฝ่ายผิดไม่เป็นธรรมะ นั้นไม่ได้ แม้จะเรียกการกระทำฝ่ายผิดว่าอธรรม ที่แปลว่าไม่ใช่ธรรม มันก็ยังเป็นธรรมะอยู่นั่นเอง คือเป็นธรรมะฝ่ายที่เรียกว่าอธรรม ในภาษาบาลีมีความหมายอย่างนี้ การรู้ธรรมะจึงรู้ทุกสิ่ง แต่คนธรรมดาสามัญจะรู้ทุกสิ่งไปไม่ได้ จึงจำเป็นจะต้องรู้เฉพาะเท่าที่จำเป็น คือเท่าที่จะเอามาเป็นคู่ชีวิตของตนเท่านั้น ถ้าจะถามว่ามีสักเท่าไร ก็จะตอบว่ากำมือเดียว เมื่อพระพุทธเจ้าจะทรงชี้ให้สาวกทั้งหลายทราบความข้อนี้ ในขณะที่เดินทางไปในป่าแห่งหนึ่ง ท่านกำใบไม้ขึ้นมากำมือหนึ่ง แล้วถามว่าใบไม้ในกำมือ

เทียบกับใบไม้ทั้งป่ามันมากน้อยกว่ากันเท่าไร พระสาวกก็เห็นได้ชัดว่าธรรมะที่จะต้องเรียนต้องปฏิบัติเพื่อดับทุกข์นั้นมีกำมือเดียวเท่านั้นแหละ คือไม่ต้องรู้ไปทั้งหมดทุกสิ่งทุกอย่าง รู้เพียงกำมือเดียว คือในแง่ที่เป็นกฎอันปฏิบัติแล้วจะทำให้ไม่มีทุกข์ แต่ถ้าเราไม่ฉลาดพอ เราก็คงจะไปคว้าเอากำมือเดียวชนิดที่ผิดเรื่อยไป ไม่ได้กำมือเดียวชนิดที่จะสำเร็จประโยชน์ เพราะฉะนั้นเราจึงต้องศึกษาเล่าเรียนเพื่อคว้าเอามาสักกำมือหนึ่ง เท่าที่จำเป็นแก่ชีวิต เพื่อเป็นคู่ชีวิตของชีวิต

ชีวิตของคนเรานี้พอจะแบ่งได้เป็น ๒ ตอน คือตอนแสวงหากับตอนบริโภค ชีวิตในตอนแสวงหานั้น หมายถึงการศึกษาเล่าเรียนและการประกอบการงาน เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ประสงค์เหมือนกับว่าถ้าเราอยากจะมีรถยนต์ใช้ เราก็ต้องทำงานหาเงินจนกระทั่งซื้อรถยนต์ได้แล้วก็ขับรถยนต์ไปในการแสวงหารถยนต์มันก็ต้องประกอบไปด้วยธรรมะ การขับรถยนต์มันก็ต้องประกอบไปด้วยธรรมะ จึงจะเป็นการสำเร็จประโยชน์ หรือถ้าใครอยากจะกินปลา มันก็ต้องมีการแสวงหาปลา ได้ปลามาแล้วจึงมีการบริโภค การหาปลาก็จะต้องหาโดยไม่ให้ถูกเงี่ยงหรือถูกพิษของปลา ถ้าหาไม่เป็นก็จะถูกเงี่ยงของปลาตำเอายอกเอาเป็นพิษ ครั้นได้ปลามาแล้วก็ต้องรู้จักกินปลานั้นอีก ถ้ากินปลานั้นไม่เป็นก็จะถูกก้างติดคอ และอาจต้องตายเพราะการกินปลา เพราะฉะนั้นผู้ที่เพียงแต่สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยก็อย่าเพิ่งไปคิดว่าตัวรู้ทุกสิ่งที่จะออกไปดำเนินชีวิตในโลก โลกนี้เหมือนกับปลาที่มีก้าง การที่เราจะไปเกี่ยวข้องกับโลกก็เหมือนกับไปเกี่ยวข้องกับปลามีก้าง การจับก็จะต้องไม่ให้ถูกเงี่ยงแหลมมีคมของมัน และการบริโภคก็ต้องไม่ให้ถูกก้างของมัน จริงอยู่การที่เรียนมากย่อมได้เปรียบคนอื่น หาอะไรได้สูงกว่าคนอื่น เหมือนได้รถยนต์คันสวยคันแพงแต่ถ้าขับไปชนเสาไฟฟ้าหรือลงคลอง มันก็ไม่ดีวิเศษไปกว่าคนที่มีเกวียนที่ควายลากด้วยซ้ำไป เพราะฉะนั้น คนที่กล้าพูดว่าวิชาธรรมะนี้ไม่จำเป็นหรือนักศึกษาในมหาวิทยาลัยก็ไม่จำเป็นต้องเสียเวลาไปศึกษาธรรมะ เพราะไม่มีประโยชน์และครึคระงมงายไปเปล่า ๆ ความรู้ที่ได้จากมหาวิทยาลัยหรือจากภายนอกสมัยนี้ ก็พอแล้วที่จะดำเนินชีวิตไปให้ถึงจุดหมายปลายทางได้ นี้ก็คือความคิดที่บ้าหลังที่สุด แม้จะเป็นคำกล่าวของโปรเฟสเซอร์ของศาสตราจารย์ ก็ยังเป็นคำกล่าวที่บ้าหลังที่สุด เพราะเขาไม่รู้ว่าชีวิตนั้นคืออะไร เขามองแต่ในแง่ว่าเรียนแล้วหาเงินได้ แล้วก็ใช้เงินกันอย่างสนุกสนานจนเน่าเข้าโลงไป เท่านั้น

เขาเห็นว่าพอแล้ว อย่างนี้มันไม่ถูก คือมันง่ายเกินไปจนแม้สัตว์เดรัจฉานก็ทำเป็น นี่แหละเป็นเหตุของความเสื่อมโทรมทางจิตใจของคนในสมัยปัจจุบันนี้

แต่ถ้าตอนศึกษาเล่าเรียน ตอนประกอบการงานและการบริโภคผลของการงานนี้ ทุกชั้นทุกตอนประกอบอยู่ด้วยธรรมะแล้ว เขาผู้นั้นจะมีความสงบเย็น ชีวิตหรือความเป็นอยู่ของเขาจะราบรื่นน่าดู ผิดตรงกันข้ามกับนักศึกษาผู้ไม่ประกอบอยู่ด้วยธรรมะ ซึ่งจะไม่ได้รับผลเต็มตามหมายของคำว่า "การศึกษา" ถึงจะเล่าเรียนได้ปริญญาเป็นบัณฑิตออกไปจากมหาวิทยาลัยได้ แต่ก็ไม่รู้สิ่งที่ควรจะรู้ เพราะฉะนั้นจึงมีการกระทำที่ไม่น่าดู ดำเนินชีวิตไปไม่ราบรื่น ถึงขนาดฆ่าตัวตายก็มี ทำสิ่งที่น่าบัดสีก็มีทั้ง ๆ ที่เป็นบัณฑิตและมีปริญญาแล้ว แต่ถ้าหากเขามีธรรมะ เช่น ได้รับการอบรมมาดีจากครอบครัวที่มีธรรมะแล้ว เขาจะมีจิตใจชนิดที่เหมาะสมที่จะเป็นนักเรียน คือ เรียนเก่งจำเก่งคิดเก่งตัดสินใจในสิ่งต่าง ๆ เก่ง และทำไปด้วยความสงบเย็น อย่างไปคิดว่าเราจะไปหาความสงบเย็นในบั้นปลายของชีวิต แต่ต้องคิดว่าเราควรพบความสงบเย็นในบั้นปลายชีวิตตั้งแต่เป็นเด็กไปทีเดียว แม้เพียงในระดับหนึ่ง เด็ก ๆ ที่มีจิตใจเร่าร้อนไม่ประกอบด้วยธรรมะนั้นก็เป็นทุกข์ ฉะนั้นเด็กก็ควรจะได้รับการอบรม อย่างให้มีความทุกข์แม้ในวัยศึกษาเล่าเรียน ถ้าจิตใจกลุ้มอยู่ด้วยความรู้สึกที่เป็นตัวตน คือความเห็นแก่ตัวจัดแล้วมันร้อนทั้งนั้น นักเรียนบางคนกินยาตาย ฆ่าตัวตายวิกลจริตก็มี เป็นโรคประสาทก็มี ทั้งนี้เพราะไม่ได้รับการช่วยเหลือที่ถูกต้อง คือให้มีธรรมะเข้าไปควบคุม เพื่อให้มีจิตใจสงบเย็น จิตใจที่สงบเย็นประกอบด้วยธรรมะนี้จะทำให้เรียนดีคิดดีจำดีตัดสินใจดี โปรดอย่างเข้าใจผิดอย่าที่คนทั่วไปเข้าใจกันอยู่อย่างโง่งมงายว่า ถ้าประกอบด้วยธรรมะหรือเคร่งในศาสนาแล้ว ก็จะโง่เง่างุ่มง่ามไม่ทันเพื่อนและเรียนทางโลกไม่สำเร็จ หรือเรียนไม่ได้อย่างนี้เป็นคำกล่าวที่ผิดอย่างยิ่ง และไม่ยุติธรรมอย่างยิ่ง ที่เขากล่าวกันว่าถ้าเป็นนักศาสนาเกินไปแล้ว จะงุ่มง่ามทำอะไรไม่ได้นั้นมันไม่ใช่ธรรมะของพระพุทธเจ้า แต่เราต้องรับรู้ไว้ด้วยว่ามันเป็นไปได้เหมือนกัน ทั้งนี้เราจะต้องเลือกเก็บเอากำมือเดียวนั้นให้ถูกธรรมะของพระพุทธเจ้า แล้วอบรมลูกหลานให้ดีก็จะมีธรรมะได้ตั้งแต่นั่งได้เดินได้วิ่งได้เข้าโรงเรียนได้ทีเดียว เพราะว่าธรรมะทั้งหมดนั้น มันมีหลักเกณฑ์อันเดียวกัน คือ ความไม่เห็นแก่ตัว นั่นแหละเป็นตัวธรรมะแท้ของพุทธศาสนา

คำว่า "ไม่เห็นแก่ตัว" คำเดียวเท่านั้น ก็มีหลายระดับ หลายชั้น จนกระทั่งชั้นที่ทำให้คนเป็นพระอรหันต์ แต่ความไม่เห็นแก่ตัวที่ตื้น ๆ ที่เด็ก ๆ อาจจะมีได้นั้นก็มีอยู่ คือไม่รู้สึกยึดมั่นในตัวตนหรือของตนจัดเกินไปนั่นเอง ให้บันเทาความเห็นแก่ตัวลงเสียตามสมควรก็จะมีจิตใจสงบ แล้วสอนให้มีความเป็นอยู่ด้วยสติปัญญาแทน ซึ่งมันตรงข้ามกับความเห็นแก่ตัว หลักของธรรมะมีว่าถ้ามีความเห็นแก่ตัวแล้ว ปัญญาย่อมกระเด็นหายไป ฉะนั้นปัญญาที่เห็นแก่ตัวจงไม่ใช่ปัญญา สติปัญญาที่แท้จริงต้องปราศจากความเห็นแก่ตัว ต้องตรงกันข้ามกับความเห็นแก่ตัว เพราะฉะนั้นเราจะต้องสอนเขาให้ถูกวิธี คือ ถ้ามีสติปัญญาที่เป็นธรรมะแล้วจะสามารถดำเนินตัวไปในทางที่ถูก ขึ้นชื่อว่าความเห็นแก่ตัวแล้วมันชั่วทั้งนั้น ต้องกำจัดออกไป เขาจึงจะเรียนดีคือถึงจะสอบไล่ตกก็ไม่ต้องร้องไห้หรือไม่ต้องกินยาตาย เขาเรียนด้วยจิตใจที่ว่างจากความเห็นแก่ตัว นี้แสดงว่าธรรมะเป็นสิ่งจำเป็นแม้ในการศึกษาเล่าเรียน แล้วจะได้รับความรู้และได้มากกว่าที่ได้รับกันอยู่ แต่เขากลับไม่ได้รับการอบรมกันอย่างนี้ เพราะฉะนั้นเขาจึงได้รับความรู้จากสถาบันการศึกษาน้อยกว่าที่ควรจะได้รับ แต่ว่าเราก็พอใจเสียแล้ว เพียงแต่ให้เขาสอบไล่ได้ออกไปประกอบอาชีพได้เราก็พอใจแล้ว นี่คือความโง่ ความหลง หรือวิชาอันหนึ่งซึ่งเรามีอยู่อย่างไม่รู้สึกตัว ปัญหาเด็กวัยรุ่นของเราจึงแก้กันไม่ตก

ในการประกอบอาชีพก็ยิ่งจะต้องใช้ธรรมะสูงขึ้นอีกระดับหนึ่ง เพื่อควบคุมชีวิตของตนให้เป็นไปในลักษณะที่เรียกว่าขับรถยนต์ไม่ลงคลอง หรือจับปลาโดยไม่ได้รับอันตรายจากปลา เพราะว่า โลกนี้มันเสมือนกับปลาที่มีเงี่ยงและมีก้าง จึงต้องอาศัยธรรมะในการที่จะเกี่ยวข้องกับโลก สิ่งที่พุทธศาสนาเรียกว่า "โลก" นั้น ท่านหมายถึง รูป รส กลิ่น เสียงสัมผัสที่มากระทบตาหูจมูกลิ้นกายและใจ สิ่งเหล่านี้คือความหมายของคำว่า "โลก" เราจะต้องกระทบกับสิ่งเหล่านี้ในการประกอบการงาน สิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลเหนือเราอย่างไรก็ลองคิดดู สิ่งเหล่านี้จะจูงเราไปในทางไหนก็แล้วแต่ว่าเรามีธรรมะหรือไม่มีธรรมะ คือจะโง่หรือฉลาดต่อสิ่งเหล่านั้นนั่นเอง ดังนั้นการประกอบการงานของเรา ที่เป็นอาชีพ ไม่ว่าชนิดไหน จึงจำต้องมีธรรมะเป็นคู่กันอยู่ด้วยตลอดเวลาทีเดียว ลำพังความรู้ในหลักวิชาล้วน ๆ นั้น ไม่พอแน่ ๆ เหมือนอย่างที่เรากล่าวว่า "พุทธิศึกษา" นั้น ไม่พอที่จะเอาตัวรอดได้ จะต้องมีจริยศึกษาเข้ามาเคียงคู่กันด้วยจึงจะช่วยให้เอาตัวรอดได้ เพราะว่าถ้าไม่มีจริยศึกษาแล้ว พุทธิศึกษาก็จะกลายเป็นยาพิษล้าง

ผลาญผู้เป็นเจ้าของความรู้นั้นขึ้นมาทันที อย่าเข้าใจว่าความรู้จะไม่เป็นพิษ ถึงแม้ในฝ่ายศาสนาก็เหมือนกัน ปริยัติธรรมเป็นพิษล้างผลาญผู้ที่แตกฉานในพระปริยัติเมื่อไรก็ได้ ดังนั้นจึงต้องมีธรรมะอีกประเภทหนึ่ง คือเป็นธรรมะแท้ เป็นธรรมะภาคปฏิบัติ มันคุ้มครองผู้นั้นไว้ได้ ธรรมะจึงเป็นความจำเป็นอย่างนี้

อนึ่ง ชีวิตมีลักษณะเป็นการเดินทางอันมีที่หมาย และจุดหมายปลายทางก็คือสิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรปรารถนา และเข้าถึงให้ได้ ถ้ากล่าวตามลัทธิศาสนาของพวกที่นับถือพระผู้เป็นเจ้า ก็จะต้องกล่าวว่าจุดหมายปลายทางนั้นคือ ความเข้าไปเป็นอันเดียวกันกับพระผู้เป็นเจ้า พระเป็นเจ้าก็รวมอยู่กับสิ่งที่เรียกว่าธรรมะ เพราะว่าธรรมะหมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างดังที่กล่าวแล้ว แต่มันเป็นธรรมะที่เป็นจุดหมายปลายทาง ความเข้าเป็นอันเดียวกับพระเป็นเจ้านั้น มีความหมายสำคัญอยู่ตรงที่ว่า เข้ามาถึงภาวะอันนี้แล้วเป็นความเต็มเปี่ยมของชีวิต หรือของความเป็นมนุษย์ คือเป็นอยู่อย่างสดชื่น หรือควรแก่ที่จะเรียกว่าชีวิตแท้ คือไม่ใช่ว่าเพียงมีลมหายใจอยู่ แต่หมายถึงสภาพความเป็นอยู่ที่สดชื่นร่มเย็น คือไม่เป็นทุกข์ พวกที่ถือพระเป็นเจ้าเขาจะมองกันในแง่นี้หรือไม่ก็ตาม แต่คำกล่าวนี้ไม่ผิด การเข้าเป็นอันเดียวกับพระเป็นเจ้านั้น หมายถึงเข้าเป็นอันเดียวกันกับสิ่งสูงสุด คือ ธรรมะประเภทที่เป็น "บรมธรรม" ซึ่งในพุทธศาสนาหมายถึงนิพพาน จึงมีคำกล่าวว่า "พระพุทธเจ้าทั้งหลาย กล่าวถึงนิพพาน ว่าเป็นบรมธรรม" การที่เรียกว่า "พระเป็นเจ้า" ก็ยังไม่มีความหมายอะไร เพราะยังไม่รู้ว่าพระเป็นเจ้าเป็นอะไร ฉะนั้น เราควรถือเอาความหมายหรือคุณค่าที่แท้จริงของพระเป็นเจ้า คือชีวิตที่เต็มเปรี่ยมอยู่ด้วยความสดชื่น ที่นี่และเดี๋ยวนี้ ไม่ใช่หลังจากตายแล้ว การที่ "จุดหมายปลายทาง "เป็นสิ่งเดียวกับ "พระผู้เป็นเจ้า" นี้มีผลดีอยู่ว่าจะได้ใช้เป็นสากลแก่คนทุกคนในโลกทุกศาสนา คือเข้าถึงสิ่งสูงสุดที่ชีวิตจะเข้าถึงได้ คนที่ถือพระเป็นเจ้าอย่างงมงายก็จำเป็นต้องงมงายไปก่อน เพราะเขายังไม่รู้ความหมายแท้ของคำว่า "พระผู้เป็นเจ้า" แต่ถึงอย่างไรก็ตาม เขาก็จะต้องประพฤติปฏิบัติไปตามทางของธรรมะเหมือนกัน ในเมื่อเขาปฏิบัติไป ๆ อย่างเคร่งครัด ก็จะต้องเข้าถึงสักวันหนึ่ง การเข้าเป็นอันเดียวกับพระเป็นเจ้านี้ จึงหมายถึงความเต็มเปี่ยมของชีวิต

อย่างพระอรหันต์ การเต็มเปี่ยมของการเป็นมนุษย์ หรือการเต็มเปี่ยมของชีวิต จึงเป็นชีวิตจริงหรือชีวิตเต็ม นั่นคือจุดหมายปลายทาง ถ้าได้เข้าถึงความเป็นอย่างนั้น ก็เรียกว่าเข้าถึงชีวิตนิรันดร คือ ชีวิตที่ไม่มีความตาย หรือเป็น "พระเป็นเจ้า" เสียเอง

นี่เป็นความมุ่งหมายของชีวิตสำหรับทุก ๆ คน ซึ่งจะอาศัยธรรมะเป็นเครื่องมือ และกล้าท้าว่าแม้ศาสดาอื่นก็มุ่งหมายไม่แปลกไปจากนี้ ดังนั้น จึงให้ถือไว้เป็นหลักชั้นหนึ่งก่อนว่า ธรรมะนี้ เป็นสิ่งที่ควรจะถือว่าเป็นสิ่งที่คู่ชีวิต เพื่อจะให้ชีวิตนี้เป็นชีวิตที่แท้จริงและเต็มเปี่ยมสมบูรณ์ ดังนั้น ชีวิตทุกตอน นับตั้งแต่ระยะศึกษาเล่าเรียน ประกอบการงาน และบริโภคผลของงานนั้น ถ้าจะให้ได้ผลอันน่าชื่นอกชื่นใจแล้ว ก็ต้องอาศัยธรรมะทุกชั้นทุกตอน

ทางสายกลาง*

"ทางสายกลาง" คือ ตัวพุทธศาสนาแท้ หมายถึงทางในฝ่ายจิตใจ ในฝ่ายนามธรรม เป็นทางที่จิตใจเดินเป็นทางที่สติปัญญา หรือความคิดเห็น หรือความเชื่อได้อาศัยเดิน เป็นทางปฏิบัติด้วยกายวาจาใจ เพื่อถึงความสงบเย็น จึงเป็นตัวศาสนาที่ต้องศึกษาและเดินไปให้ได้ คำว่า "สายกลาง" นั้น ในชั้นลึกสุดหมายถึงการที่เราจะเข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งปวงด้วยจิตที่ไม่ยึดมั่นถือมั่น การที่จิตใจเป็นอิสระไม่เข้าไปยึดถือสิ่งใดว่าเป็นตัวตนหรือเป็นของตน โดยไม่ตกเป็นทาสของสิ่งใด เรียกว่าผู้นั้นรู้จักเดินอยู่ในทางสายกลาง ไม่เข้าไปติดทั้งทางซ้ายทั้งทางขวา นี่คือความหมายของคำว่า "สายกลาง" ขอยกตัวอย่างเรื่อง "มี" กับ "ไม่มี" คำว่า "มี" เราก็ชอบกันโดยมาก คำว่า "ไม่มี" เราไม่ชอบ แต่แล้วการมียังเป็นมูลเหตุของความทุกข์อยู่เหมือนกัน แล้วเราจะทำอย่างไรจึงจะเดินอยู่ในสายกลางได้ ฉะนั้น ตามหลักของธรรมะ เราก็จะต้องมีโดยไม่ยึดถือว่าเรามี คือไม่ต้องยึดถือว่าตัวเรามีหรือมีอะไรเป็นของเรา การมีโดยไม่ยึดมั่นถือมั่นว่ามีนี้มันหมายความว่า ถ้าเราจะมองกันในแง่มีก็มี ถ้าเราจะมองกันในแง่ไม่มีก็ได้ เพราะว่าเราไม่ได้ยึดถือว่ามี มันจึงมีค่าเท่ากับไม่มีโดยทางความรู้สึกนึกคิด มันตามมีแต่ทางสมมุติ คือ ที่ทางขนบธรรมเนียมประเพณีหรือกฎหมายบอกว่า สิ่งนี้มันเป็นกรรมสิทธิ์ของคนนี้ แต่ในใจจริงของคนที่เขารู้จักธรรมะนั้น เขาไม่ยึดมั่นว่ามีอะไร ๆ เป็นของเขา นี่เรียกว่ารู้จักปฏิบัติเป็นทางสายกลางต่อสิ่งต่าง ๆ ที่มี โดยคิดไปเสียว่ามันไม่มี คือไม่มีอย่างยึดมั่นถือมั่น มีตามสมมุติเท่านั้น จึงจะเรียกว่ารู้จักวางจิตเป็นกลาง หรือเดินอยู่ในสายกลาง

ในบทก่อน ได้ชี้ให้เห็น "พระพุทธเจ้า" ในส่วนที่เป็นเปลือกกับ "พระพุทธเจ้า" ในส่วนเนื้อธรรมะจริงหรือคุณธรรมแท้ ๆ เช่น ความสะอาด สว่าง สงบ นั้น เป็นพระพุทธเจ้าที่แท้จริงในส่วนในและส่วนเนื้อ ส่วนพระพุทธรูป หรือร่างกายของพระองค์ที่เดินไปมาอยู่ในอินเดียเมื่อ ๒๕๐๐ กว่าปีนั้น เป็นพระพุทธเจ้าส่วนนอกและเป็นเปลือกของท่าน เรา

*คัดจากหนังสือ **ศาสนาสำหรับปัญญาชน** ย่อและเรียบเรียงตามแนวคำสอนนักศึกษากลุ่มพุทธศาสตร์ ฯ จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย ของ ท่านพุทธทาสภิกขุ โดย ปุ่น จงประเสริฐ องค์การฟื้นฟูพุทธศาสนาฯ หน้า ๘๔-๙๘

ต้องปฏิบัติให้ถูกเพื่อให้ได้ประโยชน์ทั้งส่วนเปลือกและส่วนเนื้อ เช่นว่า เมื่อมีพระพุทธรูป ก็ต้องมีให้ถูกต้องตามวัตถุประสงค์ของพระพุทธรูป คือมีไว้เพียงเป็นเครื่องเตือนให้ระลึกถึงพระพุทธเจ้าชั้นเนื้อใน ดังที่พระองค์ตรัสว่า "เห็นธรรมะคือเห็นตถาคต เห็นตถาคต คือเห็นธรรมะ" นี่ก็หมายความว่าเราทะลุเปลือกชั้นนอกเข้าไปถึงเนื้อธรรมะ กล่าวคือ ความหลุดพ้นและความไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใด ๆ เราอาศัยเปลือกชั้นนอกคือพระพุทธรูปเป็นจุดเป้าหมายในทางตาก่อน แล้วก็เข้าให้ถึงเนื้อชั้นใน อย่างนี้ก็เรียกว่าเดินอยู่ในทางสายกลาง ถ้าใครไปติดอยู่ที่เปลือกชั้นนอก คือ ถือเอาพระพุทธรูปเป็นพระพุทธเจ้า แล้วยังคิดว่าในรูปนั้นมีจิตมีวิญญาณมีอำนาจพิเศษ และเอารูปมาแขวนคอเป็นเครื่องราง มันก็เป็นความเห็นนอกลู่นอกทางไปหมด ไม่ใช่ความคิดของบัญญาชนเลย มันก่ออันตรายมากขึ้นทุกที ๆ ฉะนั้น เราจะต้องมีสติปัญญาลืมหูลืมตา ปฏิบัติให้ถูกต้องส่วนเปลือกชั้นนอกและเนื้อชั้นใน ถ้าเราดึงไปในทางนอกเกินไปหรือในเกินไป ก็เรียกว่าเป็นการยึดมั่นถือมั่นเหมือนกัน

วัดวาอารามก็เป็นเปลือกชั้นนอกที่เป็นชั้นในนั้นก็คือความมุ่งหมายที่จะทำให้เกิดแสงสว่างขึ้นมาในใจ นี่คือความมุ่งหมายของการสร้างวัดวาอาราม ฉะนั้นถ้าวัดใดทำให้เกิดแสงสว่างทางธรรมะขึ้นมาในจิตใจของคนได้ วัดนั้นก็เป็นวัดที่แท้จริง ธรรมะที่แท้จริงจึงเป็นเนื้อแท้ของวัดวาอาราม

ประเพณีก็เหมือนกัน อาจทำให้เกิดการยึดมั่นถือมั่นจนเกิดโทษก็ได้ และอาจเป็นสื่อเป็นสะพานนำไปสู่ธรรมะจริง ๆ ก็ได้ ส่วนมากปรากฏว่าคนปฏิบัติประเพณีไม่ตรงตามความมุ่งหมายอันฉลาดของผู้ที่บัญญัติลัทธิประเพณีขึ้น อย่างประเพณีทางพุทธศาสนานั้น เขามีความมุ่งหมายว่า ถ้าเราประพฤติตามประเพณีแล้ว ประเพณีนั้น ๆ จะช่วยบังคับหรือแวดล้อมเราให้เข้าถึงตัวแท้ คือธรรมะจริงของพุทธศาสนา แต่ปรากฏว่าคนมีผ้าในดวงตาหนามาก ผ้าปิดตาเกินไป เลยหลงทำประเพณีนั้นอย่างงมงาย ยึดมั่นมากขึ้นทุกที ๆ จนเชื่อว่าเป็นประเพณีศักดิ์สิทธิ์ โดยไม่รู้ความมุ่งหมายของการบัญญัติประเพณีนั้น แล้วก็ทำไปอย่างที่เรียกกันว่า "เถรส่อบาตร" หมายถึงทำไปตามที่เคยชินหรือตามประเพณีโดยไม่รู้ความหมายที่ถูกนั้นต้องรู้จักใช้ประเพณีให้เป็นการเริ่มต้นที่ดี นำไปสู่ความมุ่งหมายที่แท้จริงของประเพณี คือ ธรรมะแท้จริง

อย่างนี้ไม่ติดทั้งประเพณีไม่ติดทั้งธรรมะจริง รู้จักใช้ประเพณีให้สำเร็จประโยชน์ เรียกว่ายังอยู่ในทางสายกลาง พิธีรีตรองต่าง ๆ ก็เหมือนกัน ธรรมะจริงเป็นเนื้อแท้ซ่อนอยู่ส่วนใน แต่คนละเลยส่วนในนั้นเสีย ไปติดอยู่แต่ตัวพิธีรีตองล้วน ๆ เลยกลายเป็นการติดประเพณีรีตรอง กลายเป็นความเชื่องมงาย กระทำไปด้วยความงมงาย ธรรมะสอนไม่ให้ติดทั้งซ้ายหรือขวา มันจึงจะอยู่ในทางสายกลาง

อีกคู่หนึ่งได้แก่ทรัพย์ข้างนอกและทรัพย์ข้างใน คือทรัพย์ไม่จริงกับทรัพย์จริง ทรัพย์ข้างนอกได้แก่ทรัพย์สมบัติ ข้าวของ เงินทอง ทรัพย์ข้างในได้แก่ ธรรมะสำหรับดับทุกข์ ใครหลงผิดก็จะติดฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมากเกินไป แม้จะติดทรัพย์ข้างในมันก็ยังเป็นการหลงอยู่นั่นเอง มันต้องไม่ติดทั้งสองฝ่ายให้อยู่ตรงกลาง คือทำให้มันเกื้อกูลกันและกันไม่เป็นทาสของเงิน แต่ก็รู้จักใช้เงินให้เป็นประโยชน์ ไม่ยึดมั่นถือมั่นบูชาธรรมะที่เป็นทรัพย์ภายในอย่างวัตถุศักดิ์สิทธิ์ อาศัยทรัพย์ข้างนอกเป็นเครื่องอำนวยชีวิตให้คงอยู่เพื่อเข้าให้ถึงทรัพย์ข้างในอย่างนี้เรียกว่าทางสายกลาง ซึ่งเป็นหลักของพระพุทธศาสนา

ในเรื่องได้กับเสีย เรื่องดีกับชั่ว ถ้าเดินสายกลางแล้วก็ต้องไม่ยึดไม่ติดทั้ง ๒ ฝ่าย ไม่ยึดมั่นถือมั่นในเรื่องเสียจนนั่งร้องไห้หรือฆ่าตัวตาย ไม่ยึดมั่นถือมั่นในเรื่องได้จนดีใจจนเกินไปหมด ไม่เป็นโรคเส้นประสาทเพราะการเป็นห่วงวิตกกังวล ซึ่งเป็นการยึดมั่นในเรื่องได้ฝ่ายหนึ่งกับเรื่องเสียฝ่ายหนึ่งจนเกินไป เลยไม่อยู่ในที่ทางสายกลาง ถึงแม้ดีกับชั่วก็เหมือนกัน ต้องไม่ติดชั่วติดดีด้วยความหลงข้างใดข้างหนึ่ง เพราะในแง่ของโลกุตตรธรรมแล้ว มันเป็นเรื่องไม่ควรติดเหมือนกันหมด ความดีนั้นมันแปลก ถ้าไปหลงติดพันมันแล้วมันจะทำให้เราโง่จนถึงกับไม่รู้จักคำว่าดีนั้นว่าเป็นอย่างไร และจะไม่ได้สิ่งที่ดีจริง ๆ ส่วนเรื่องชั่วนั้นไม่เป็นปัญหามันเป็นอันตรายโดยตรง การไม่หลงยึดมั่นถือมั่นอย่างหลงไหลฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด ก็เรียกว่าเดินอยู่ในทางสายกลาง พระพุทธเจ้าจึงทรงสั่งสอนให้ละความยึดมั่นถือมั่นทั้งเรื่องชั่วและเรื่องดีอย่างหลักพระพุทธศาสนาทั่วไปที่ว่า ให้เว้นความชั่วเสียกระทำแต่ความดี แล้วก็ทำจิตให้บริสุทธิ์ กล่าวคืออย่าได้ไปหลงยึดถือทั้งทางฝ่ายดีและฝ่ายชั่ว จิตจึงจะบริสุทธิ์และอยู่เหนืออำนาจของสิ่งทั้งปวง ข้อปฏิบัติที่ทำจิตให้บริสุทธิ์นั้นก็คือการเดินทางสายกลางแท้ ๆ อันจะไปสู่พระนิพพาน

ความดับทุกข์ได้ ทางสายกลางในความหมายต่าง ๆ นั้น จะต้องรู้จักพิจารณาด้วยสติปัญญาของตัวเองบ้าง อย่าหวังที่จะเอาคำอธิบายจากพระคัมภีร์หรือจากทางวัดนัก คิดพิจารณาด้วยตนเองแล้วก็จะพบว่า กฎนี้ช่างสำคัญเสียจริง ๆ ในขณะใดที่จิตไม่ยึดถืออะไร จิตก็ดำเนินอยู่ในทางสายกลาง คือจิตกำลังว่าง ไม่วุ่น ไม่ไปติด ไม่ไปผูกพันกับสิ่งใด ในขณะนั้นถ้าจะทำอะไรก็ทำได้ดีที่สุด คิดอะไรก็คิดดีที่สุด จำอะไรก็จำเก่ง มันเป็นเรื่องของสติปัญญาล้วน ๆ

ทางสายกลางของพระพุทธเจ้าท่านจำแนกได้ ๘ ประการและความพอเหมาะพอดีทั้ง ๘ ประการนี้ ต้องรวมกันเป็นสิ่งเดียว อย่าไปแยกกันเป็นอันขาด ที่คนปฏิบัติธรรมะหรือปฏิบัติวิปัสสนาไม่สำเร็จ ก็เพราะไปแยกมัน ไม่รวมเป็นทางอันเดียวกัน คือ ไม่เป็นทางสายกลาง บางคนก็ผิดทางไปเลย พวกคุณยาย คุณตา บางคนก็ทำบุญทำทานจนไม่รู้ว่าจะทำอะไรอีก สร้างโน่นสร้างนี่แล้ว ก็ไม่พ้นที่จะเป็นโรคเส้นประสาท มัวเมาในการทำทานซึ่งมุ่งหมายถึงบุญหรือสวรรค์ของแก บางคนติดศีลหรือรักษาศีลอย่างงมงายที่สุด หรือทำสมาธิจนต้องส่งเข้าโรงพยาบาลโรคจิต เพราะไม่รู้จักเดินในทางสายกลางนั้นเอง ขอให้สนใจในคำว่า "ทางสายกลาง" ว่าจะต้องประกอบพร้อมกันไปด้วยความเหมาะสมหลาย ๆ อย่าง เจือกันพอเหมาะพอดีเกิดเป็นทางขึ้นมา อันแรกเรียกว่าสัมมาทิฏฐิ แปลว่า มีความคิดความเชื่อหรือความเข้าใจถูกต้อง อันที่สองคือสัมมาสังกัปโป มีความมุ่งหมายปรารถนาไปอย่างถูกต้อง อันที่สามคือสัมมาวาจา มีการพูดจาหรือคำพูดที่ถูกต้อง อันที่สี่คือ สัมมากัมมันโต มีการกระทำมีวิธีกระทำทางกายให้ถูกต้อง อันที่ห้าคือ สัมมาอาชีโว ดำรงชีวิตถูกต้อง คือหามาอย่างถูกต้องและบริโภคอย่างถูกต้อง อันที่หกคือ สัมมาวายาโม ความพากเพียรขยันขันแข็งกล้าหาญต่อสู้อดทนและดิ้นรนอยู่อย่างถูกต้อง อันที่เจ็ดได้แก่ สัมมาสติ คือ ควบคุมตัวเองอยู่ด้วยสติอย่างถูกต้องเสมอ อันที่แปดก็คือ สัมมาสมาธิ ได้แก่ การดำรงจิตมั่นอยู่อย่างถูกต้อง

ความเห็นชอบ (สัมมาทิฏฐิ) นี้รวมทั้งความเชื่อ ความเข้าใจ ความรู้ทั้งหมดที่ถูกต้อง เรื่องนี้มีพระบาลีกล่าวไว้ว่า "คนพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงได้ก็เพราะสมาทานสัมมาทิฏฐิ" หมายความว่า เมื่อสัมมาทิฏฐิตัวนำนี้ถูกต้องเสียแล้ว ความปรารถนาการพูดว่า การกระทำ การเลี้ยงชีวิต ความเพียร, สติสมาธิ จะพลอยถูกไปหมด พอมีความเห็นถูกต้องแล้วมันก็กระตุ้น

เอง เพราะว่าความเห็นถูกต้องนั้นมันบอกว่าขี้เกียจไม่ได้ มันต้องมีการกระทำแล้วมันก็เป็นไปอย่างถูกต้องทุกเรื่อง เกิดเป็นทางไหลเลื่อนไปหาความดับทุกข์คือนิพพาน ฉะนั้นจงพยายามใช้ทางสายกลางนี้แหละ แล้วจะเลื่อนไหลไปสู่ความไม่มีทุกข์มีความสะอาดสว่างสงบในลักษณะที่ง่ายเหมือนกับกลิ้งครกลงจากภูเขา แต่ถ้าไปทำไม่ถูกวิธีของทางสายกลาง ดังที่เขาทำกันอยู่ตามวัดวาอารามนั้น มันจะไม่ได้ผล คือเหมือนกลิ้งครกขึ้นภูเขาทำบุญก็แล้ว ถือศีลก็แล้ว ทำสมาธิก็แล้ว สติปัญญาหรือความรู้ก็มิได้เพิ่มขึ้นเลย

คำว่าสมาทานสัมมาทิฏฐินั้น หมายความว่าถือสัมมาทิฏฐิเป็นอย่างดี แต่พวกเราเดี๋ยวนี้ไม่ได้ถือเป็นอย่างดี คือถือแต่ปาก ถือตามธรรมเนียม ถือตามประเพณี ท่องๆ บ่น ๆ ไปเท่านั้นเอง อย่างนี้ไม่เรียกว่าสมาทาน สมาทานคือการรู้เรื่องนี้จริง แล้วปฏิบัติจริง จึงได้ผลจริง ๆ การสมาทานศีลแต่ปาก ถึงพระพุทธเจ้าถึงพระธรรมถึงพระสงฆ์แต่ปากอย่างนี้ไม่เรียกว่าสมาทาน ศีลก็หล่นเกลื่อนอยู่ตรงที่รับศีลนั่นเอง เพราะเราไม่ได้สมาทาน คือ ไม่ได้เอาไปกับเนื้อกับตัว ถ้าสมาทานจริงก็ต้องเอาศีลไปกับเนื้อกับตัว ไปอยู่กับผู้นั้นที่กายวาจาใจของเขา เขาก็เป็นคนมีศีลได้จริง

สัมมาทิฏฐินั้นคือปัญญา ใครเอาปัญญานำทาง สิ่งต่างจึงจะเป็นไปอย่างถูกทาง ไม่ว่าศีลสมาธิ หรือการให้ทานจะถูกทางได้ก็เพราะปัญญานำหน้า ฉะนั้น พระพุทธเจ้าท่านจึงกล่าวว่า "คนเราบริสุทธิ์ด้วยปัญญา" ไม่ใช่บริสุทธิ์ด้วยทาน ด้วยศีล หรือด้วยสมาธิ จะบริสุทธิ์ด้วยปัญญา คือสัมมาทิฏฐินี้เท่านั้น หมายความว่าให้เอาปัญญาไปจูงทาน จูงศีล จูงสมาธิ จูงข้อปฏิบัติทุกอย่าง อย่าไปตกหลุม ตกบ่อ หรือออกนอกลู่นอกทางไป จึงกล่าวได้ว่าปัญญาประเสริฐกว่าธรรมทั้งปวง เหมือนกับดวงจันทร์ย่อมเด่นกว่าดาวทั้งหลาย อย่างนี้เป็นต้น

สัมมาทิฏฐิประเภทต่ำ ๆ นั้น ศาสนาไหน ๆ ก็มักจะมีสอนกันทั้งนั้น เช่นว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว แต่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่าสัมมาทิฏฐิอย่างนี้ยังเป็นโลกีย์อยู่ มันแก้ปัญหาทางโลกได้ คือ จะเป็นไปในทางดีได้ อยู่ในโลกอย่างดีได้ แต่ยังไม่พ้นจากวิสัยของชาวโลก ฉะนั้นจึงควรจะมีโลกกุตตรสัมมาทิฏฐิ คือความเห็นถูกต้องที่จะพาเราไปเหนือวิสัยโลก ๆ ข้อนี้ได้แก่ ความรู้เรื่องอริยสัจจ์ เรื่องกรรม เรื่องไตรลักษณ์ เรื่องสุญญตา (ความว่าง) คือ

ความรู้ว่าไม่ควรยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใด ๆ ทั้งหมดนั้นแหละเป็นโลกุตตรสัมมาทิฏฐิ สัมมาทิฏฐิอย่างนี้นำเราให้พ้นโลก พ้นเกิด พ้นแก่ พ้นตาย พ้นอะไร ๆ ทั้งปวง เช่น อย่างเรื่องอริยสัจจ์นั้น ก็คือสัมมาทิฏฐิที่เห็นชัดถูกต้องว่าอะไรเป็นทุกข์ อะไรเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ อะไรไม่มีทุกข์เลย อะไรเป็นทางให้ไม่มีทุกข์เลย ไตรลักษณ์คือสัมมาทิฏฐิที่มองเห็นว่าสิ่งทั้งปวงมีลักษณะไม่เที่ยงเป็นทุกข์ไม่เป็นตัวเราของเรา เราต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับมันด้วยความรู้อย่างนี้ อย่าหลงไปยึดมั่นเข้า เกี่ยวข้องกับมันให้ถูกวิธีแล้ว สิ่งเหล่านั้นก็ไม่ทำอันตรายเราได้ ส่วนเรื่องกรรมที่ว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่วนั้น ศาสนาไหน ๆ ก็มีสอนแต่สัมมาทิฏฐิในพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับเรื่องกรรมนั้นบอกว่ายังมีกรรมอีกอันหนึ่ง คือ กรรมที่สามกล่าวคือการทำกิเลสให้สิ้นไป หรือเรียกว่า อริยมรรค ถ้ากระทำอยู่อย่างนี้จะเป็นกรรมที่สามขึ้นมา ไม่ต้องเป็นไปตามอำนาจของกรรมดี กรรมชั่วไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดเป็นคนดีเป็นคนชั่ว แต่จะหยุด จะดับเป็นนิพพาน ฉะนั้น กรรมที่สามนี้จึงเป็นไปเพื่อนิพพาน

รวมความว่า สัมมาทิฏฐินี้ เป็นสิ่งที่คนจะเอาตัวรอดได้ขอให้มีสัมมาทิฏฐิในระดับที่เหมาะที่สมกับตัวเองที่สุด สัมมาทิฏฐิอย่างโลกก็ต้องทำให้ถูกต้อง อย่างที่พ้นทุกข์จริงคือโลกุตตรต้องสนใจตามควร ปฏิบัติตามควร เข้าใจไว้ตามควร มิฉะนั้นแล้วมันก็จะเอาชนะความทุกข์ไม่ได้ ถึงแม้ใครจะไม่ต้องร้องไห้แต่ก็ยังจะต้องนั่งหัวเราะอยู่ ซึ่งเป็นการกระหืดกระหอบอย่างเดียวกัน ฉะนั้นจะต้องมีปัญญาพอที่จะไม่ให้เราต้องร้องไห้หรือหัวเราะทั้งสองอย่าง ให้อยู่ด้วย "ความว่าง" อย่างสงบสบาย

มุ่งหมายชอบ (สัมมาสังกัปโป) คือมุ่งหมายที่จะไม่ให้มีความทุกข์ คนเรามุ่งหมายผิดเพราะไม่รู้ว่าทุกข์เป็นอย่างไร อย่างเช่นว่านักศึกษาได้ลงทุนเรียนเป็นปี ๆ เสียเงินทองมากมายนี้ เขามุ่งหมายกันที่ตรงไหน นักศึกษาควรจะมุ่งหมายให้ถูกต้อง อย่าได้มุ่งหมายแบบเห็นกงจักรเป็นดอกบัว หรือเห็นงูเป็นปลา ถ้าได้อาศัยความรู้ทางพุทธศาสนาแล้ว จะรู้จักมุ่งหมายถูกต้องทำให้ไม่เป็นทุกข์ ในขณะที่เรียนอยู่ก็ไม่เป็นทุกข์ ขณะที่ไปประกอบอาชีพก็ไม่เป็นทุกข์ ประกอบอาชีพสำเร็จมีผลมาบริโภคใช้สอย ก็ไม่เป็นทุกข์ นั่นแหละจึงจะเรียกว่ารู้จักปรารถนาถูกต้องหรือมุ่งหมายชอบ

พูดจาถูกต้อง (สัมมาวาจา) ทำการงานถูกต้อง (สัมมากัมมันโต) ตลอดจนดำรงชีวิตถูกต้อง (สัมมาอาชีโว) ก็อาศัยสัมมาทิฏฐิเป็นมูลฐานคุ้มครอง ควบคุมให้อยู่ในร่องในรอยของทางสายกลาง ฉะนั้นปัญหาจึงไปอยู่ที่ว่า พยายามทำความเห็นชอบให้มากจนบังคับตัวเองได้ ให้ความคิดชอบมีอำนาจพอที่จะเหนี่ยวรั้งเอาให้เข้ามาในร่องในรอยของทางสายกลางนี้ให้จงได้แล้ว ความเพียรชอบ (สัมมาวายาโม) การควบคุมตนด้วยสติอย่างถูกต้อง (สัมมาสติ) การดำรงจิตมั่น (สัมมาสมาธิ) ก็จะเกิดขึ้นตามมาเอง และยังส่งเสริมสัมมาทิฏฐิในเรื่องความเห็นถูกต้อง ความดี ความจริงและการทำจริง สัมมาสมาธิจะควบคุมให้ทุกข้อเป็นไปในทางถูกต้องเรื่อยไป อาศัยสัมมาสมาธิเป็นกำลังดันไป อาศัยสัมมาทิฏฐิเป็นเครื่องจูงอยู่ข้างหน้า และอาศัยความถูกต้องข้ออื่น ๆ ช่วยสนับสนุนพร้อม ๆ กันหมด มันจึงมีอาการแล่นไปสู่ทิศทางที่เราไม่เคยไปถึงมาก่อน

พอเราเป็นอยู่ชอบด้วยองค์แปดประการของมรรคนี้แล้ว กิเลสก็ถูกล้อมหมด มันไม่ได้กินอาหารหูทางตาทางจมูกทางลิ้นทางกายอีกต่อไป มันก็ผอมลงและจะตายไปในที่สุดนี่เป็นอุบายอย่างยิ่งของพระพุทธเจ้า ท่านจึงท้าว่าไม่มีสิ่งอะไรที่ดียิ่งไปกว่านี้ กล่าวโดยทั่วไปแล้วจะเห็นได้ว่าการเป็นกลางนี้ อยู่ที่ความพอเหมาะพอดี ฉะนั้นจะจำ "ความพอเหมาะพอดี" ไว้ก็ได้ มันจะเป็นเครื่องช่วยเตือนให้เกิดความเป็นกลาง การทำอะไรมากไปหรือน้อยไปนี้ไม่เรียกว่าเป็นกลางในการจะทำอะไรนั้น พระพุทธเจ้าให้หัวข้อไว้ว่า จะต้องรู้ความพอดี คือรู้ในเหตุ รู้ในผล รู้ในตน รู้ในประมาณ รู้ในกาล รู้ในสังคม รู้ในบุคคล (สัปปุริสธรรม) เมื่อเราเข้าใจความพอเหมาะพอดีแล้ว ถึงไม่มีใครบอกเรา เราก็รู้เองว่าตรงไหนกลาง ตรงไหนเป็นสุดโต่งข้างซ้าย สุดโต่งข้างขวา ไม่มีการเหวี่ยงซ้ายเหวี่ยงขวากันต่อไป ฉะนั้นมันไม่ระหกระเหิน มันไม่ชอกช้ำทั้งในเรื่องการหามาก็ดี ในเรื่องการบริโภคใช้สอยก็ดี เรื่องศึกษาเล่าเรียนก็ดี เรียกว่าเป็นผู้เดินอยู่ในทางสายกลาง อย่างที่ได้บอกไว้แล้วว่า ให้มีด้วยความไม่ยึดว่า "มี" ซึ่งมีค่าเท่ากับ "ไม่มี" นี่คือวิธีของพระพุทธเจ้าที่ไม่ยึดมั่นใน "มี" และไม่ยึดมั่นใน "ไม่มี" นี้เป็นการปฏิบัติอย่างถูกต้อง

คือถ้าจะมีก็มีไปตามภาษาโลก ๆ ส่วนในจิตใจนั้นไม่รู้สึกยึดมั่นว่ามี อย่างนี้มันไม่มีเรื่องทุกข์ใจ ไม่มีเรื่องดีใจ เมื่อจะมีเงินมีทองมีสามีมีภรรยา มีอะไรก็ตามใจที่คนเขามี ๆ กัน

อยู่ ก็ให้มีแต่ในเรื่องของฝ่ายที่เขาสมมุติว่ามี ตามเรื่องของโลก ส่วนเรื่องนึกของจิตของวิญญาณนั้น อย่าได้โง่จนกระทั่งรู้สึกว่าเรามีจริง ๆ เพราะว่าทางธรรมะนั้นเราไม่อาจจะมีอะไรได้ ธรรมชาติไม่ยอมให้เรามีอะไรเป็นกรรมสิทธิ์ของเราตลอดไป ธรรมชาติสงวนสิทธิของมันอยู่เสมอว่า สิ่งต่าง ๆ เป็นของของธรรมชาติ เราอย่าได้ไปหลงเอาอะไรมาเป็นของเราโดยเด็ดขาด ถ้าเราไปคิดอย่างนั้นเป็นทุกข์ห่วงใยขึ้นมาทันที แล้วต่อมาจะทุกข์ยิ่งขึ้น เมื่อสิ่งนั้นมันแสดงอาการเปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างอื่น ฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงพูดว่า ท่านไม่ยุ่งกับ "เรื่องมี" และ "เรื่องไม่มี" ท่านไม่เข้าไปเกี่ยวข้องข้างไหนหมด ไม่ไปยึดมั่นถือมั่นข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ท่านอยู่ในทางสายกลาง ท่านปฏิบัติถูกต้องต่อสิ่งทั้งปวง ในแง่ของโลก ๆ ก็ปฏิบัติอย่างโลก ๆ ในแง่ของธรรมะก็ปฏิบัติอย่างธรรมะ ไม่ให้มีอะไรผืนกันทั้งฝ่ายโลกและฝ่ายธรรมนั้นเรียกว่าเดินสายกลาง ตรงแน่วไปสู่ความดับทุกข์ โดยไม่มีอะไรจะต้านทานได้หรือป้องกันได้ ดังที่เขากล่าวสรรเสริญคุณของพระธรรมที่พระพุทธเจ้าประกาศนี้ว่า เป็นธรรมที่ใคร ๆ ตีโต้ให้ถอยกลับไปไม่ได้ แม้ผู้นั้นจะเป็นเทวดา เป็นมาร เป็นพรหม หรือเป็นอะไรก็ตาม ทั้งนี้หมายความว่า ไม่มีใครอาจจะพิสูจน์ว่า คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านี้ผิด

ฉะนั้น ขอให้รับเอาสิ่งที่พระพุทธเจ้าประกาศไว้ ชนิดที่ว่าใครค้านไม่ได้นี้ ไปเพื่อดับทุกข์ โดยสิ้นเชิง ทำให้ถูกต้องทั้ง ๘ ประการ รวมกันเป็นทางสายกลาง ไปสู่ความดับทุกข์นี้เป็นตัวแท้ของธรรมะ เป็นตัวแท้ของพระพุทธศาสนา เป็นตัวพรหมจรรย์ทั้งหมด ที่รวมกันเข้าไว้ได้ในทางสายกลาง.

มรรค ผล นิพพาน*

ในบทนี้จะได้กล่าวถึง ผลของการเดินทางสายกลางซึ่งได้แก่สิ่งที่เรียกว่า มรรค ผล นิพพาน โดยที่แท้ก็คือการหมดความยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นตัวเราและของเรา ในการอธิบายครั้งนี้ อาตมาก็พร้อมที่จะรับคำเยิ้มเยาะของผู้ที่เขาจะยิ้มเยาะว่า เอาเรื่อง มรรค ผล นิพพาน มาพูดแก่คนสมัยนี้ ซึ่งจะฟังเรื่องมรรคผลนิพพานให้เข้าใจได้อย่างไรกัน นักสอนพุทธศาสนาทั้งหลายเห็นว่าเป็นเรื่องพ้นสมัยหรือเป็นเรื่องไร้สาระ แต่อย่างไรก็ตามขอให้ท่านทั้งหลายตั้งใจฟังให้สมกับที่อาตมาเสียสละที่จะถูกเยาะเย้ย และขอให้สนใจเป็นพิเศษกว่าบทอื่น ๆ เพราะว่าเรากำลังจะพูดถึงเรื่องที่เขาประณามกันว่าไม่อาจจะเข้าใจได้สำหรับคนหนุ่มคนสาว หรือคนในยุคนี้ ส่วนสำหรับผู้ที่คงแก่เรียนนั้น ถ้าใครเห็นว่าในการอธิบายของอาตมานี้มีคำอธิบายอะไรที่แปลกออกไป ไม่เหมือนกับความรู้ชนิดที่เคยเล่าเรียนมาจากตำรา หรือครูบาอาจารย์ทั้งหลายแล้ว ก็ขอให้ช่วยรับไปคิดไปวิจารณ์ดูว่า มันจะเป็นไปได้ไหม ในการที่จะเข้าใจเรื่องมรรคผลนิพพานในลักษณะที่จะกล่าวต่อไปนี้

คำว่า มรรค ผล นิพพาน นั้น คนแก่ ๆ โดยเฉพาะคนที่แก่วัดได้ยกเอาคำสามคำนี้เป็นศักดิ์สิทธิ์สูงสุด แสดงกิริยาอาการท่าทางให้คนทั้งหลายกลัว จนกระทั่งคนทั่วไปกลัวคำว่า "มรรคผลนิพพาน" และไม่กล้าสนใจ ความจริงตัวเองก็ไม่รู้จักสิ่งนั้นและไม่เข้าใจเรื่องนั้นแล้วก็แกล้งทำท่าทางกลัว หรือยกขึ้นไว้ในฐานะเป็นสิ่งที่น่ากลัวหรือในฐานะเป็นสิ่งที่จะถึงได้ก็ต่อเมื่อต้องตายแล้วตายอีกหลายสิบหลายร้อยชาติ บางคนก็เข้าใจว่าเป็นเมืองแก้ว ทำนองเรื่องสวรรค์ชั้นสุขาวดีของฮินดูหรือของลัทธิมหายาน แบบกลางบ้านของพวกอาซิ้มทั้งหลาย มรรคผลนิพพาน ก็เลยเป็นเรื่องเข้าใจกันไม่ได้ และไม่ยอมสอนกัน ฉะนั้น ขอให้เราตั้งใจฟังให้เข้าใจกันให้ได้ และให้ตรงอย่างยิ่งตามความมุ่งหมายของพระพุทธเจ้าหรือของพระพุทธศาสนา

---

*คัดจากหนังสือ **ศาสนาสำหรับปัญญาชน** ย่อและเรียบเรียงตามแนวคำสอนนักศึกษากลุ่มพุทธศาสตร์ จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย ของ ท่านพุทธทาสภิกขุ โดย ปุ่น จงประเสริฐ องค์การฟื้นฟูพุทธศาสนา ฯ หน้า ๙๙-๑๓๓

คำว่า "มรรค" แปลว่าทางและหมายถึงทางสายกลางดังที่ได้กล่าวมาแล้ว คำว่า "ผล" ก็แปลว่าผลที่เกิดขึ้นจากการเดินไปตามทางสายกลางนั้นเอง คำว่า "นิพพาน" แปลว่าสิ้นทุกข์ ดับทุกข์ เพราะว่าถ้าใครเดินตามทางสายกลางแล้วก็จะมีภาวะเป็นผู้ที่สิ้นทุกข์ คือเสวยผลของการเดินในทางนั้น คำว่ามรรค ถ้าจะเปรียบโดยความทั่วไป ก็คือการกระทำที่ควรกระทำอย่างยิ่ง ได้แก่ การปฏิบัติธรรม คำว่าผลก็แปลว่าทำถูกจนได้รับผลประสบความสำเร็จในการปฏิบัติธรรม นิพพานก็คือการได้รับผลของการที่กิเลสสิ้นไปแล้ว ใช้ชีวิตอยู่ด้วยความว่างจากกิเลส นิพพานก็เป็นภาวะของการว่างจากกิเลสนั้นเอง

มรรคผลนิพพาน ย่อมเกี่ยวข้องอยู่กับการงานหรือการกระทำเป็นประจำวันของคนทุกคน ไม่ยกเว้นแม้แต่นักเรียนในโรงเรียน ฉะนั้นเราอย่าได้กลัวคำว่ามรรคผลนิพพาน และเราอย่าได้คิดว่าจะประสบสิ่งเหล่านี้ต่อเมื่อตายแล้วอีกหลายสิบชาติ ซึ่งคำกล่าวเช่นนี้จะเป็นจริงไปไม่ได้ เป็นคำกล่าวที่คนโง่ ๆ เขลา ๆ กล่าวไปตามความเข้าใจผิดของเขาเองไม่ตรงตามที่พระพุทธเจ้าท่านกล่าวไว้เลย

คำอุปมาของพระพุทธเจ้าที่เกี่ยวกับเรื่องของมรรคผลนิพพานนั้น ท่านเปรียบเทียบเหมือนการที่คนจะเอาตัวรอดจากการจมน้ำตาย คนบางพวกตกน้ำลงไปแล้วหายเงียบไปเลย หมายความว่าเขาตายไปโดยไม่ได้โผล่ให้ใครเห็น คนบางพวกตกน้ำไปแต่ยังโผล่ขึ้นมาได้ครั้งหนึ่งแต่แล้วก็จมลงหายไป คือตายเหมือนกัน คนบางพวกดีกว่านั้นนิดหน่อย คือโผล่ขึ้นมาสองสามครั้ง แต่เมื่อไม่มีใครช่วยเขา เขาจึงจมน้ำตายด้วยเหมือนกันเหล่านี้คือพวกที่ตาย ทีนี้คนบางพวกตกน้ำจมลงไปแล้ว สามารถโผล่ขึ้นมาและว่ายน้ำอยู่ได้ ชะเง้อคอมองหาทิศทาง จนกระทั่งเขาเห็นทิศทางแล้วจึงว่ายมุ่งเข้าไปหาฝั่ง อีกพวกหนึ่งนั้นคือพวกที่ว่ายใกล้ฝั่งเข้าไปทุกที ๆ บางพวกก็ว่ายเข้าไปถึงเขตน้ำตื้นจนกระทั่งเขายืนได้เดินได้ เขาก็เดินท่องน้ำขึ้นไปบนฝั่ง พวกที่ดีที่สุดก็คือพวกที่ขึ้นบกได้แล้ว เนื้อตัวแห้งสนิทนั่งสบายนอนสบายอยู่บนบกด้วยความปลอดภัย ในพวกที่จมน้ำตายไปนั้นเราไม่พูดถึง แต่ขอให้ดูคนที่ไม่ตาย ๔ พวก คือพวกที่หนึ่งโผล่ขึ้นมาได้และกำลังว่ายน้ำอยู่ เขามองเห็นฝั่งและมุ่งหน้าเข้าหาฝั่ง พวกที่สองกำลังว่ายเข้าไปใกล้ฝั่งมากขึ้น ๆ พวกที่สามถึงเขตน้ำตื้น พวกที่สี่ก็คือพวกที่ขึ้นบกได้โดยสมบูรณ์ คน ๔ พวกนี้

พระพุทธเจ้าท่านเปรียบเทียบกับพวกที่บรรลุมรรคผลสี่ขั้น คือ พระโสดาบัน พระสกิทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์

ชื่อทั้งสี่ชื่อนี้บางคนฟังแล้วก็รู้สึกรำคาญ เพราะเห็นว่ามันไกลสุดเอื้อมอีกเหมือนกัน แต่ถ้าเขาจะเป็นคนมีบุญอยู่บ้าง คือ ไม่โง่เขลาเกินปไแล้ว ก็จะเข้าใจได้ว่าพระพุทธเจ้าท่านเปรียบไว้อย่างไร คือเป็นเพียงแต่คนที่ว่ายน้ำอยู่ และมองเห็นฝั่งว่าอยู่ทางทิศไหน แล้วก็มุ่งหน้าไปหาฝั่ง เราจะเป็นคนพวกนี้ไม่ได้หรืออย่างไร ถ้าไม่ได้ก็ต้องจมน้ำตายและไม่ต้องสอนกับพระโสดาบัน ก็คือคนพวกแรกนี้พระสกิทาคามี ก็คือพวกที่ว่ายใกล้ฝั่งเข้าไปทุกที ๆ พยายามว่ายอีกพักเดียวแข็งใจอีกทีเดียวก็ถึงฝั่ง พระอนาคามีก็คือพวกที่ถึงเขตน้ำตื้นจนยืนถึง ไม่ต้องว่ายกันอีกแต่ยังอยู่ในน้ำแค่อก ส่วนพระอรหันต์ท่านเปรียบกับพวกที่ถึงฝั่ง จนนั่งนอนสบายอยู่บนบก แห้งสนิทไม่ต้องเปียกปอนอะไรกันอีกแล้ว

คราวนี้มาถึงปัญหาต่อไปว่า ที่ว่าว่ายน้ำนั้นเป็นทะเลอะไรกัน ถ้าจะพูดให้เป็นภาษานักประพันธ์ ก็ว่าเป็นทะเลแห่งชีวิต ทะเลแห่งสังสารวัฏฏ์ กล่าวคือทะเลของการเวียนว่ายตายเกิดของความรู้สึกที่ว่าเรามีตัวมีตนมีอะไรเป็นของตัวของตน แล้วประพฤติไปตามอำนาจของกิเลสได้รับผลมาอย่างไรก็ก่อความอยากรูปใหม่ขึ้นมาอีก คิดเห็นแก่ตัวขึ้นมาอีก และพยายามกระทำไปตามความอยากนั้นอีก เป็นเรื่องการเวียนวนของสิ่ง ๓ อย่าง คือ ความอยาก กระทำตามความอยากนั้น ได้รับผลหรือไม่ได้ผลก็ตาม ย่อมก่อเป็นความอยากขึ้นมาอีก กระทำอีก ได้ผลหรือไม่ได้อีก วนเวียนเป็นวงกลมอยู่อย่างนี้หยุดไม่ได้ และเกิดความทุกข์ใจนานาประการอยู่ในวงกลมนี้ เพราะเต็มไปด้วยความรู้สึกว่ามีตัวเรา ของเรา เต็มไปด้วยความยึดมั่นถือมั่นต่าง ๆ นานา หาความโล่งใจว่างใจมิได้ไม่เคยสนใจที่จะแก้ไข ไม่เคยเห็นทางที่จะระงับดับทุกข์ จึงจมอยู่ในวงกลมแห่งกองทุกข์นี้ตลอดไปจนตาย ไม่มีโอกาสหลุดพ้น นี่แหละคือทะเลที่พระพุทธเจ้าท่านทรงหมายถึง

เพราะฉะนั้นปุถุชนคนที่หนามากไปด้วยกิเลส มีความหลงผิดหุ้มห่อดวงตาหนาก็ย่อมไม่รู้ทิศทางที่จะเอาชนะการเวียนว่ายอยู่ในวงกลมนี้ มันจึงต้องตายอยู่ร่ำไปภายในวงกลมนี้ มีกิเลสแล้วทำไปตามกิเลส และได้รับผลของกิเลสไปตลอดชีวิตเลย ไม่เคยโผล่ขึ้นมาได้จากน้ำ (กิเลส) คือไม่เคยเห็นทิศทางหรือเห็นแสงสว่างของ มรรค ผล นิพพาน ไม่มีความเข้าใจอันถูก

ต้องที่เกี่ยวกับชีวิต แม้แต่ว่าตัวเองเกิดมาเพื่ออะไรก็ยังไม่รู้ ฉะนั้นจึงเหมือนกับจมน้ำตายไม่เคยโผล่ขึ้นมา หรือโผล่ขึ้นมาครั้งหนึ่งสองครั้ง แต่ก็ไม่มีทางที่จะเปลี่ยนใจได้ ยังหลงผิดไปตามเดิม และยอมตายไปด้วยความหลงผิด บางทีก็เกิดสะกิดใจได้สักสามสี่ครั้ง แต่แล้วก็ยังหลงไปตามเดิมอีก แล้วก็ตายไปด้วยความหลงเช่นกัน ถ้าจะเป็นพวกที่รอด ก็ต้องมีความรู้ที่ถูกต้องตามที่เป็นจริง ว่าความทุกข์คืออะไร ? เหตุให้เกิดทุกข์นั้นคืออะไร ? ภาวะที่ไม่มีทุกข์เลยคืออะไร ? และปฏิบัติอย่างไรจึงจะได้ความไม่มีทุกข์มา

อย่างนี้เรียกตามภาษาวัดว่าคนมี "ธรรมจักษุ" ถ้าเรียกอย่างภาษาบ้าน ก็คือคนมีสติปัญญาพอที่จะมองเห็นว่าความทุกข์อยู่ที่ไหน และความดับทุกข์ไปทางไหน หรือว่าเราเกิดมาเพื่อจะไปที่ไหนกัน เพื่อจะทำอะไรกัน เพียงแต่เริ่มรู้หรือเข้าใจถูกต้องอย่างนี้ ก็อยู่ในพวกที่เปรียบได้กับพระโสดาบัน คือพวกที่โผล่จากน้ำมองเห็นทิศทางที่จะว่ายไป จากทะเลลึกเข้าไปหาฝั่งได้ ถ้าเขาได้ว่ายเข้าไปมากกว่านั้น ก็หมายความว่า มนุษย์ผู้นั้นฉลาดขึ้นมากในการที่จะประพฤติให้ผิดน้อยลงไปทุกที ๆ มีความประพฤติถูกต้องมากขึ้น ความถูกต้องของเรื่องนี้หมายความว่า ทำให้เกิดการยึดมั่นถือมั่นว่าตัวเราว่าของเราเบาบางลงไป มีความรู้สึกเกี่ยวกับ ตัวเรา–ของเราน้อยลงทุกที ๆ จึงเปรียบกันได้กับผู้ที่ใกล้ฝั่งเข้าไปทุกที ๆ นี้ได้แก่พระสกิทาคามี ส่วนพระอนาคามี ก็ได้แก่ผู้ที่ว่ายไปจนกระทั่งถึงเขตน้ำตื้นยืนได้ เมื่อถึงขั้นสุดท้ายคือพระอรหันต์ท่านก็หมดความยึดมั่นถือมั่นว่า ตัวเราว่าของเรา มีความรู้สึกว่าว่างจากตัวเราของเรา และเต็มไปด้วยสติปัญญาแจ่มใส เห็นสิ่งทั้งหลายทั้งปวงตามที่เป็นจริงเรียกว่ามีชีวิตอยู่ด้วยปัญญา ไม่มีชีวิตอยู่ด้วยกิเลสตัณหาอีกต่อไปโดยเด็ดขาด มีความสะอาด สว่าง สงบเต็มที่โดยประการทั้งปวง เป็นพวกที่นั่งบนบกตัวแห้งสนิทแล้ว ไม่ถูกรบกวนด้วยความทุกข์ ซึ่งในที่นี้เปรียบเหมือนน้ำทะเลซึ่งเต็มไปด้วยความเปียกปอนและสัตว์ร้าย

ฉะนั้น ขอให้กำหนดความหมายของคำว่า "มรรคผลนิพพาน" ไว้ในลักษณะอย่างนี้ ทุกคนจะต้องได้รับผลเป็นของตัวทุกคน แม้เพียงแต่แรกเห็นลู่ทางและเดินถูกทางก็จะมีการรับผลของการเดินถูกทางอยู่ด้วยเหมือนกัน ฉะนั้น ขอให้เข้าใจว่าแม้พระอริยบุคคลชั้นต้น ๆ เช่น พระโสดาบันและพระสกิทาคามีท่านก็ได้รับผลอยู่แล้ว ท่านดับทุกข์ได้เท่าไรก็เป็นนิพพานของท่านเท่านั้น ท่านสามารถมีชีวิตอยู่ด้วยความผาสุกตามชั้นของท่าน หมายความ

ว่า นิพพานได้ลดลงมาระดับที่เหมาะกับพระโสดาบัน พระสกิทาคามี พระอนาคามี และมีความหมายเต็มเปี่ยมในกรณีของพระอรหันต์

อริยบุคคลทั้ง ๔ ประเภทนี้ เป็นพวกที่รอดตายไม่จมน้ำอย่างปุถุชนทั่ว ๆ ไปที่กำลังจมน้ำอยู่ โอกาสที่รอดตายนั้นก็มีอยู่ในชีวิตประจำวันของเราทุกคน ใครที่ไม่หลงทาง ที่เห็นลู่ทางของชีวิตที่จะดำเนินไปโดยถูกต้อง เห็นสัจจธรรมแล้ว ก็เรียกว่าอยู่ในกระแสของพระ-อริยบุคคลทั้งนั้น ฉะนั้นอย่าไปทำลายตัวเองด้วยการคิดว่าเหลือวิสัยหรือสมัครเป็นผู้ไม่รู้ ไม่ชี้ คิดเอาแต่ความสะดวกหรือความพอใจของตนเป็นประมาณ คือสมัครใจยอมทุกข์ ซึ่งที่แท้คนเราไม่ควรจะต้องเป็นทุกข์มากถึงขนาดนั้น ธรรมชาติไม่ได้สร้างเรามาให้ต้องเป็นทุกข์ แต่ความเข้าใจผิดของเราเองทำให้เราต้องเป็นทุกข์อย่างนั้น ฉะนั้น อย่าเป็นผู้ขาดทุนในเรื่องนี้ ธรรมชาติได้สร้างเรามาให้มีสติปัญญาความสามารถที่จะดับทุกข์ได้เท่าไร จะเป็นอยู่ด้วยความสงบสุขเท่าไร เราจะต้องเอาให้ได้เต็มที่ อย่าให้ต้องขาดทุนเลย คนเขลาบางคนอาจคิดไปว่าฉันไม่ได้ขาดทุน จึงไม่ต้องคิดถึงข้อนี้ มุ่งเอาแต่ความสนุกสนานโดยเห็นเป็นกำไรเรื่อย ๆ ไม่เห็นเป็นการขาดทุน แต่ที่แท้มันก็คือความขาดทุนอย่างย่อยยับ เพราะเขาควรจะได้ของประเสริฐสูงสุด ที่มนุษย์ควรจะได้ ซึ่งถ้าคิดเปรียบเป็นราคาก็ตั้งพันล้านหมื่นล้านบาท เขากลับได้ไปเพียงความสนุกสนานไม่กี่สตางค์ แล้วก็ตายไปด้วยการได้ผลอันไม่เป็นแก่นสารเพียงเท่านั้น อย่างนี้เรียกว่า ความขาดทุนของคนเขลา

ที่นี้จะได้อธิบายถึงลักษณะของอริยบุคคลทั้ง ๔ เหล่านั้นอีกครั้งหนึ่ง คือมรรคผลระดับแรกที่สุดก็คือการเป็นพระโสดาบัน คำว่า "โสดาบัน" ตามตัวหนังสือแปลว่า "ถึงกระแส" คือก้าวลงสู่วิถีทางที่จะไปสู่ความดับทุกข์ ผู้ใดมองเห็นชัดเจนในเรื่องของชีวิต ในเรื่องของความทุกข์ จนไม่มีการเดินผิดทางอีกต่อไป กล่าวคือเดินแต่ในทางสายกลาง เพียงกำลังตั้งต้นเดิน หรือริเริ่มเดินในทางที่ถูกต้องเท่านั้น ก็เรียกว่าเป็นผู้ถึงกระแสหรือก้าวเข้าสู่วิถีทางที่จะนำไปสู่ความทุกข์โดยสิ้นเชิง คือมีพระนิพพานอยู่ในปลายทาง อย่างนี้เรียกว่าพระโสดาบัน

ถัดไปเป็นพระอริยบุคคลประเภทที่สอง เรียกว่า สกิทาคามี แปลว่า "ผู้มาอีกครั้งหนึ่ง" หมายความว่าพระสกิทาคามีเดินไปตามหนทางอันถูกต้องนั้นแล้วแต่เพราะกิเลสดั้งเดิมที่เหลือเชื้ออยู่บางอย่าง ยังทำให้เกิดความระลึกนึกคิดหวลกลับไปเหมือนกัน แต่ไม่ใช่การวกกลับ

เลย ย้อนกลับมาด้วยความอาลัยอาวรณ์ในสภาพความเป็นอยู่เดิม ๆ พอใจติดใจในความสุขเวทนาเดิม ๆ อย่างคนธรรมดาอีกครั้งหนึ่ง แต่อีกไม่กี่มากน้อยก็หันกลับไปสู่ที่ตั้งใจไว้เดิมได้และแน่วแน่ยิ่งไปกว่าเดิม มุ่งตามทางต่อไป นี่เป็นกริยาอาการธรรมดา ที่มนุษย์เราต้องเป็นอย่างนั้น การที่ใครจะเดินทางไปในทางสูงหรือทางประเสริฐนั้น ยากนักที่จะไม่มีความลังเลใจย้อนกลับมาสู่สภาพเดิมด้วยความอาลัยอาวรณ์ในกามารมณ์บ้าง จึงมีอาการอย่างนี้อยู่ในพวกพระอริยเจ้าประเภทสที่อง ซึ่งถือว่ามีความโลภความโกรธความหลงน้อยกว่าพระโสดาบัน

พระอริยบุคคลพวกที่สามได้แก่พระอนาคามี แปลว่า "ไม่กลับมาสู่โลกนี้อีก" คือว่าไม่มีจิตใจหวลมาสู่วิสัยโลกที่มีกามนี้อีกเลย จะได้เป็นพระอรหันต์โดยเที่ยงแท้ในเวลาต่อไป

พระอรหันต์ คือพวกที่ถึงปลายทางแล้วโดยสมบูรณ์เป็นผู้ถึงความประเสริฐสุดในสิ่งที่มนุษย์เราจะถือได้ หมายความว่าธรรมชาติสร้างเรามาให้เข้าถึงได้สูงสุดเพียงไร มันก็สูงสุดอยู่เพียงแต่ความเป็นผู้ดับทุกข์ได้โดยสิ้นเชิง กล่าวคือพระอรหันต์นั่นเอง อย่าไต้ถือว่าเป็นเรื่องนอกฟ้าป่าหิมพานต์หรือเป็นเรื่องที่จะถึงได้ก็แต่เมื่อตายแล้วหลเย ๆ สิบชาติ มันเป็นเรื่องภายในชีวิตนี้เอง ก่อนเข้าโลงนี้เอง ไม่ใช่อย่างที่เขาชอบโฆษณากันอยู่ว่าทำบุญให้ทานกันมากๆ เพื่อไปสวรรค์เสียก่อน ไปเป็นพรหมเสียหลายหมื่นหลายแสนปีก่อน แล้วจึงจะมีหวังได้นิพพาน พระพุทธเจ้าท่านไม่เคยมุ่งหมายอย่างนั้นเลย ท่านมุ่งสอนคนเพื่อให้เข้าถึงกระแสอันไม่มีการย้อนกลับไปสู่สภาพต่ำ แม้แต่จะมีอาลัยอาวรณ์อยู่บ้าง แต่ก็ยังรุดไปข้างหน้าเรื่อย ๆ ฉะนั้นพระพุทธเจ้าท่านจึงตรัสว่า พระองค์เองเป็นผู้รับประกันว่าพวกที่ก้าวลงสู่กระแสของทางสายกลางคืออริยมรรคมีองค์แปดแล้ว จะไม่กลับมาสู่ทางต่ำแน่ ๆ มีแต่รุดไปข้างหน้าเรื่อย ๆ ฉะนั้นเราจึงควรสนใจคำว่า "มรร คผล นิพพาน" ไว้ในฐานะที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับชีวิตของคนในชาตินี้เอง กล่าวคือ ที่นี่ และเดี๋ยวนี้

ปุถุชนที่ไม่ใช่พระอริยบุคคล ยังเต็มไปด้วยความรู้สึกว่า เป็นตัวตน ของตน ถ้าเป็นตัวตนอย่างไม่ดี คือว่าเป็นอย่างบาปอย่างอกุศล ก็ทำตนเองให้ทุกข์และทำผู้อื่นให้ทุกข์ด้วยส่วนพระอริยเจ้าทั้งหลายนั้นมีความรู้สึกที่เป็นตัวตน ของตนน้อยลงไป แม้ความรู้สึกที่เป็นตัวตนและของตนอย่างดี คือมีความประพฤติถูก และความยึดมั่นถือมั่นในความดีอย่างนี้ ก็ต้องน้อยลง ๆ ตามลำดับ ๆ จนกระทั่งไม่มีความรู้สึกว่ามีตัวตนเลย เมื่อไม่มีตัวตนแล้วก็ไม่มีอะไร

เป็นของตนโดยแน่นอน มันไม่มีที่ตั้งที่อาศัยในบางเวลาเราไม่มีความรู้สึกถึงตัวตนเลย จึงสบายใจในความว่างจากความเห็นแก่ตัว "ความว่าง" เกิดขึ้นเมื่อไร เมื่อนั้นก็จะสบายใจที่สุด แต่พอเกิดความรู้สึกว่าเป็นตัวตน เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ และจะต้องรับผิดชอบทำสิ่งนั้นสิ่งนี้ หรือมีของนั้นของนี้เป็นของตน ที่ต้องรับผิดชอบขึ้นมาเมื่อไรแล้ว เมื่อนั้นก็จะเป็นทุกข์ใจทันที จะเป็นกี่นาทีกี่ชั่วโมงก็ตาม มันจะต้องเป็นทุกข์ตลอดเวลาที่มีความรู้สึกว่าเป็นตัวเราหรือของเขา แม้สักนาทีเดียวก็เป็นทุกข์ ถ้าใจเราว่างจากความรู้สึกว่าเป็นตัวตนหรือของตนได้เมื่อนั้นจะไม่มีความทุกข์ เหมือนกับพวกเราที่กำลังอ่านอยู่นี้ ระหว่างนี้แม้จะอ่านไปคิดไปก็ไม่นึกถึงตัวตน ไม่คำนึงว่าอะไรเป็นของตน มันเพียงแต่เป็นการหายใจอยู่ด้วยสติปัญญาล้วน ๆ ในขณะที่กำลังอ่านอยู่หรือคิดอยู่นี้เป็นเวลาที่ว่างจากตัวตน แต่เต็มไปด้วยสติปัญญา อย่างนี้ไม่มีทุกข์เลย เรียกโดยโวหารธรรมะว่าเวลานี้เรา "ว่าง" ว่างจากอะไร ? ก็ว่างจากความรู้สึกว่ามีตัวตนและของตนนั่นเอง ทั้ง ๆ ที่เต็มปรี่อยู่ด้วยสติปัญญาคอยอ่าน คอยคิด คอยนึกสงสัยไปตามนี้ ก็ยังเรียกว่า "ว่าง" อยู่ ภาษาธรรมะเขาหมายถึงอย่างนั้น คำว่า "ว่าง" นี้ ไม่ใช่ว่างชนิดไม่มีความรู้สึกตัวอะไรเลย เช่นนั่งวิปัสสนาตัวแข็งเป็นท่อนไม้ไม่มีสติสัมปชัญญะ แล้วไปเรียกว่าว่าง นั่นเป็นเรื่องของนักสอนพวกหนึ่งที่ว่าเอาเองไม่ใช่พระพุทธเจ้าท่านว่า ถ้าว่างตามแบบ "สุญญตา" ของพระพุทธเจ้าแล้ว หมายถึง "ว่างจากความรู้สึกว่ามีตัวตนหรือมีอะไรเป็นของตน" แม้ท่านที่กำลังอ่านหนังสืออยู่นี้ ก็ไม่ได้นึกถึงตัวตนหรือนึกว่ามีภาวะอะไรเป็นของตน อย่างนี้ก็เรียกว่า "ว่าง" ได้ แต่ถ้าพอไปทำอะไรอย่างอื่นเข้า คือนึกถึงตัวตนหรือของตนขึ้นมา หรือมีอะไรมากระทบตาหูจมูกลิ้นกายใจ ก็เกิดความรู้สึกไปในทางตัวตนและของตนอย่างนี้ไม่ว่างเสียแล้ว คือไม่มีสติปัญญาที่เป็น "ความว่าง" มีแต่ความหนักใจกลัดกลุ้มเพราะความเห็นแก่ตัว ส่วนพระอริยะเจ้าท่านทำใจของท่านให้ว่างได้มากกว่าพวกเรา และว่างมากขึ้นชนิดที่จะไม่กลับวุ่นได้ง่าย ๆ จนกระทั่งว่างไปเลย เป็นอยู่ด้วย "ความว่าง" นั่นแหละคือนิพพาน ฉะนั้นเราทุกคนแม้ที่กำลังอ่านอยู่นี้ ก็กำลังได้รับรสของนิพพานนิดหน่อย เป็นการชิมลองน้อย ๆ อยู่ในระดับหนึ่งทีเดียว คือได้รับผลหรือรสของ "ความว่าง" นั่นเอง อย่าได้เกลียดได้กลัว "ความว่าง" หรือนิพพานอย่างที่คนเขลาทั้งหลายไม่เข้าใจ แล้วยังพูดพล่ามให้คนอื่นเข้าใจเขวเข้าใจผิดไปด้วย ในขณะที่จิตว่างจากความรู้สึกเป็นตัวตน ก็เป็นนิพพาน

นั่นเอง เป็นเวลาที่ประเสริฐสุดของเรา มีสติปัญญาเต็มอัตราของตน ทำอะไรได้ดีที่สุดจนเหมือนกับปฏิหารย์ทีเดียว

"ความว่าง" จึงเป็นสิ่งที่เราจำเป็นจะต้องใช้ และบางทีเราก็ใช้อยู่แล้วโดยไม่รู้ตัว เช่นเราจะขว้างอะไรให้ถูกเป้าหมายถ้าเราฉลาดพอที่จะทำให้ใจเราอยู่กับ "ความว่าง" ในขณะที่ขว้างก็จะขว้างได้แม่นอย่างผิดปกติ ตามปกตินั้นเรามักจะขว้างด้วยจิตที่วุ่นไปด้วยความรู้สึกว่าเป็นตัวเราของเรา อย่างนี้ได้ผลสู้ไม่ได้ เพราะทั้งมือทั้งใจมันสั่นไปหมด ที่ว่าขว้างด้วยจิตที่ว่างนั้น บางคนอาจไม่เข้าใจหรือฟังไม่ถูก คือหมายความว่า ในขณะที่เราตั้งท่าจะขว้าง ขณะนั้นจิตต้องลืมความรู้สึกตัวเราจะขว้าง จะขว้างเพื่ออวด จะขว้างให้ชนะคนอื่น หรือเพื่อแข่งขัน จงลืมตัวเราเสีย มีแต่สติสัมปชัญญะเต็มไปด้วยสติปัญญา เพียงคิดว่าจะขว้างอย่างไรเท่านั้น มันเหลืออยู่แต่จิตกับร่างกายระบบประสาทและกล้ามเนื้อทั้งหลายจะทำหน้าที่ของมัน ความคิดที่เป็นตัวเราหรือเป็นของเราต้องไม่เข้ามาเจือปน เพราะฉะนั้นกำลังจิตของเราทั้งหมดจะรวมอยู่ที่การขว้างเท่านั้นถ้าพูดตามภาษาธรรมะก็เรียกว่าขว้างไปโดยไม่มีตัวตนผู้ขว้าง ขอให้จำสำนวนนี้ไว้บ้าง จะมีประโยชน์ในวันข้างหน้า กินโดยไม่มีตัวผู้กิน นอนโดยไม่ต้องมีตัวผู้นอน เดินทางไปโดยไม่ต้องมีตัวผู้เดินทาง เป็นการกินการนอนการเดินที่ไม่มีความทุกข์เลย คือ อยู่เป็นสุขสบาย พวกพุทธศาสนามหายานนิกายเซ็น เขาสอนอย่างนี้ทั้งนั้นเรามีชีวิตอยู่โดยไม่ต้องมีตัวเรานี้ ฟังดูแล้วน่าขัน กินโดยไม่ต้องมีตัวผู้กิน ทำโดยไม่ต้องมีผู้ทำ แต่ว่าสติปัญญาเป็นผู้ทำแทน คือจิตที่ประกอบไปด้วยสติปัญญา ไม่มีความรู้สึกเจือปนอยู่ว่าเป็นตัวเราของเรานั้นมันทำเสียเอง เพราะฉะนั้น จึงไม่มีตัวเราผู้ทำ แต่มีการกระทำทุกอย่าง และกลับทำได้ผลดีที่สุด นี่คือคุณค่าของนิพพาน คือการรู้สึกว่าไม่มีตัวมีตนไม่มีการเกิด ไม่มีอุปทานความยึดมั่นถือมั่น แต่ว่าจะใช้มันได้มากอย่างไรนั้น เอาไปพิจารณาดูเอาเองก็แล้วกัน อย่างน้อยมันก็ทำให้เราไม่เป็นทุกข์อยู่เป็นประจำ และทำให้เราสามารถทำการงานได้ผลทุกอย่าง แม้แต่งานฝีมือประณีตที่สุด เช่น ช่างเขียนที่จะเป็นศิลปินเอกของโลก เขาจะต้องเขียนภาพโดยสักแต่มือป้ายสีไปด้วยจิตใจที่เต็มไปด้วยสติปัญญา ลืมตัวตนโดยสิ้นเชิงหรือศิลปินที่แสดงละครก็ต้องลืมตัวตน แล้วก็แสดงบทบาทซึ่งไม่ใช่เรื่องของตนเลย จึงจะแสดงได้ดีนี้เรียกว่าค่าของ "ความว่างหรือค่าของนิพพาน ถ้าเราว่างอย่างยิ่งเด็ดขาดไปไม่ได้ก็ขอให้ว่างให้ได้ในขณะที่เราจะทำสิ่งที่

ยากที่สุดที่ดีที่สุด ถ้าพูดอย่างสำนวนธรรมะขั้นสูงสุดก็พูดได้ว่า "จงตายเสียก่อนที่จะตาย" ได้ยินอย่างนี้แล้วคงจะงง ทุกคนควรตายเสียก่อนแต่ที่ตนจะตาย ไม่ใช่ไปตายเอาตอนที่เจ็บหนัก ตอนที่เขาจะเอาใส่โลง ตอนนั้นเรียกว่าตายทางร่างกาย ให้ตายไปก่อนหน้านั้นคือตายเสียตั้งแต่เดี๋ยวนี้ที่นี่ก็ยิ่งดี คือไม่มี "ตัวเรา" เสียที่นี่ และเดี๋ยวนี้สำหรับจะตายต่อไป เป็นการดีวิเศษที่สุด แต่นั่นเป็นการบรรลุพระอรหันต์ ไม่ใช่เพียงพระโสดาบันพระสกิทาคามีหรืออนาคามี คนที่หมดความรู้สึกว่ามีตัวตนของตนโดยสิ้นเชิงก็มีแต่พระอรหันต์เท่านั้น เพราะฉนั้นพระอรหันต์จึงเป็นผู้ที่ไม่รู้จักตาย เพราะท่านได้ตายไปเสร็จแล้วก่อนแต่ที่จะตายเข้าโลง นี้พูดโดยสมมติ เพราะเมื่อไม่มีความรู้สึกว่ามีเราอยู่ตอนนั้นเราก็ไม่ตาย คือไม่มีตัวเราที่จะตาย ฉะนั้นขอให้เป็นอย่างนี้ ให้ได้ก่อนที่จะถูกจับใส่โลง ก็เรียกว่าตายเสียตั้งแต่ก่อนจะตายกลับเป็นคนที่ไม่มีความทุกข์เลย เพราะมันไม่คิดถึงความตายต่อไป ไม่มีตัวตนที่จะอยู่ตัวตนที่จะตาย มีแต่จิตที่ประกอบด้วยสติปัญญาล้วน ๆ ทำไปพูดไป คิดไป ทำอจไรทุกอย่าง เหมือนอย่างที่เคยทำอยู่ทุกวันนี้ โดยไม่ต้องมีความรู้สึกว่าเราเป็นผู้กระทำ เรียกว่าทำโดยไม่ต้องมีผู้ทำ กินโดยไม่ต้องมีผู้กิน เป็นสุขโดยไม่ต้องมีผู้เป็นสุข นั่นแหละจึงจะเป็นสุขจริง ๆ ถ้าผิดจากนั้นแล้วมันเต็มไปด้วยตัวเราและของเรา มันหนัก มันร้อนมันร้อยรัด พัวพัน เสียดแทง เผาลนสารพัดอย่างแล้วแต่จะเรียกกัน

ท่านเห็นได้หรือยังว่า สิ่งที่เรียกว่ามรรคผลนิพพานนั้นมันเป็นของสำหรับคนทุกคนจริงหรือไม่และเป็นของทุกคนอย่างจำเป็นที่สุดจริงหรือไม่ เพราะว่าถ้าเขาไม่ได้สิ่งนี้มา แทบกล่าวได้ว่าเขาไม่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ แต่เกิดมาเป็นสัตว์นรกชนิดหนึ่ง หรือสัตว์เดรัจฉาน ที่หลงใหลในความเป็นอยู่ง่าย ๆ ตามธรรมชาติของสัตว์ชนิดหนึ่งเท่านั้น เขาไม่ต่างอะไรกับสัตว์เลย ฉะนั้นถ้าจะเป็นมนุษย์ให้สมบูรณ์ ให้ได้รับคุณค่าของการเป็นมนุษย์ มันต้องฉลาดขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ คือ การไม่ต้องมีความทุกข์เลย และทำอะไรได้มากที่สุด เป็นประโยชน์ที่สุดแก่ตนเองและแก่ผู้อื่น เพราะว่าเขาเป็นอยู่ด้วยสติปัญญาดังที่กล่าวมาแล้ว ไม่ใช่เป็นอยู่ด้วยความเห็นแก่ตัวจัด อย่างที่คนส่วนมากกำลังเป็นกันอยู่

ทั้งหมดนี้ เป็นความหมายของคำว่า "มรรคผลนิพพาน" สำหรับคนทุกคน ทุกชาติ ทุกภาษา ทุกศาสนา ทั้งเด็กทั้งผู้ใหญ่ ทั้งคนเฒ่าคนแก่ สมกับที่พระพุทธเจ้าท่านตรัส

ว่า มีธรรมะนี้ไว้เพื่อสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง ไม่ใช่เพื่อใครคนใดคนหนึ่ง แต่เราไม่ได้เดินตามทางของท่าน เถลไถลออกไปนอกทางเรื่อย ๆ เพราะความที่เห็นแก่ตัวตนและของตนจัด เลยออกไปนอกทางของความสงบสุข ไปสู่หนทางแห่งความเร่าร้อนโดยไม่รู้สึกตัว แล้วบูชาสิ่งที่เร่าร้อนนั้นในลักษณะที่เห็นกงจักรเป็นดอกบัวไป น้ำตาไหลก็ยังชอบ นี่คือสังคมของมนุษย์หรือสังคมโลกในยุคปัจจุบัน ซึ่งกำลังเดินทางไปในเส้นทางอย่างนี้ ด้วยความรู้สึกอย่างนี้มันจึงเป็นการสร้างวิกฤตการณ์ถาวรขึ้นในโลก ฟังจากวิทยุวันละ ๑๐ นาที ก็รู้ว่าโลกนี้อยู่ในสภาพวิกฤตการณ์ถาวรอย่างไร และไม่มีวันที่จะสิ้นสุดลงได้ มีแต่จะยุ่งยากมากขึ้นในทางเศรษฐกิจ ในทางการเมือง ในทางการทหาร การครองชีพและอะไร ๆ ทุกอย่าง เป็นวิกฤตการณ์ถาวรที่เปิดเผยโดยตรงก็มีที่เร้นลับซ่อนอยู่ก็มี เพราะว่าสังคมโลกกำลังประกอบด้วยความยึดมั่นถือมั่นในตัวตนและของตนฝ่ายต่ำอยู่ในอำนาจของกิเลสอันนี้เหมือนกับคนตกน้ำ ก็มีแต่จะจมลงไปในน้ำ ไม่ใช่พวกที่จะโผล่ขึ้นมามองเห็นทิศทางแล้วว่ายเข้าหาฝั่ง แต่ถ้าหากความรู้เรื่องมรรคผลนิพพานของพระพุทธเจ้าแพร่หลายไปในหมู่มนุษย์ในโลกแล้ว สังคมคงจะกลับตัวได้โดยแน่นอน เพราะต่างคนต่างก็จะรู้จักโทษของความเห็นแก่ตัวจัด และรู้จักใช้สติปัญญาครองชีวิตใช้ธรรมะแท้จริงครองโลก โลกก็จะอยู่ในความสงบสุข เราเป็นพุทธบริษัทจึงควรจะได้อะไรบ้างจากธรรมะของพระพุทธเจ้า และควรจะช่วยเพื่อนมนุษย์ร่วมโลกของเราที่ไม่ได้เป็นพุทธบริษัท ให้เข้าใจเรื่องนี้ ให้ตั้งอยู่ในแนวมรรคผลนิพพานอย่างที่กล่าวแล้วด้วย เพราะถ้าต่ำกว่านั้นมันไม่พอ คือมันไม่อาจจะปราบปรามภูตผี ปีศาจ กล่าวคือกิเลสที่เห็นแก่ตัวจัดนี้ได้ ต้องอาศัยอำนาจของมรรค ผล นิพพาน มาใช้เป็นเครื่องมือเท่านั้น

ส่วนการปฏิบัติเพื่อให้บรรลุถึง มรรค ผล นิพพาน นั้นพระพุทธเจ้าท่านให้ละกิเลสหมวดหนึ่ง เรียกตามภาษาบาลีเรียกว่า "สังโยชน์" ที่แท้ก็คือละความยึดมั่นถือมั่นในตัวตนชั้นหยาบ ให้ได้มากขึ้นตามลำดับนั่นเอง ให้ตัวเราและของเราเบาบางมากขึ้น คำว่า "สังโยชน์" แปลว่า "เครื่องผูกมัด" คือผูกมัดชีวิตจิตใจของคนเราให้ติดไว้กับวิสัยของชาวโลก สิ่งที่ผูกมัดจิตใจก็คือความรู้สึกยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นตัวเราหรือมีอะไร ๆ เป็นของเรา ฉะนั้นสังโยชน์ก็คือ "ความเห็นแก่ตัว" นับตั้งแต่หยาบที่สุด จนถึงละเอียดประณีตที่นิยมกันว่าดีนั่นเอง แม้ชั้นดีนี้ก็ต้องละไปด้วย สังโยชน์ ๓ ข้อนี้ถ้าละได้แล้วจะทำให้ปุถุชนกลายเป็นพระโสดาบันนั้น คือ

๑. สักกายทิฏฐิ คือความเห็นแก่ตัวจัด

๒. วิจิกิจฉา คือความลังเลใจในเรื่องชีวิตของตน

๓. สีลัพพตปรามาส คือการเชื่ออย่างงมงายไร้เหตุผล

สักกายทิฏฐิเป็นความรู้สึกตามธรรมดาสามัญ ที่ทำให้เห็นแก่ตัวจัด บางรายก็เห็นแก่ตัวจัดจนไม่คำนึงถึงใครเลย และคิดว่า "ตัวตน" อยู่ที่ร่างกาย ที่เนื้อหนังของตนเท่านั้นแล้วยังแถมยึดมั่นถือมั่นว่าร่างกายนี้เที่ยงแท้ถาวร ไม่รู้เคยรู้ว่ามันไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัย เขาจึงมัวเมาในความเป็นอยู่ของเขา หลงในอำนาจวาสนา สมบัติพัสถาน ไม่เคยคิดถึงเรื่องความชราและความตายที่จะมาถึง หลงอยู่แต่รูปร่างและความหนุ่มสาว บำรุงบำเรอกายเพลิดเพลินอยู่ในความไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ นึกว่าร่างกายนี้เป็นของตน คิดว่า "ตัวเรานั้นมีอยู่จริง คือเอาจิตกับกายรวมเป็นตัวตน เลยสนใจแต่เรื่องตัวตน บำรุงตัวตนจนเกินความจำเป็น กอบโกยเงินทองเอาไว้เป็นของตัวและครอบครัวของตัวโดยไม่คิดถึงความเสียหายของคนอื่น พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่าสิ่งนี้เป็นสิ่งที่ต้องละก่อนอันไหน ๆ หมด จึงจะเปลี่ยนจากคนที่หนาไปด้วยกิเลส ให้มาสู่การเป็นคนเบาบางด้วยกิเลส อันจะเข้ามาในขอบวงของพระอริยเจ้าได้ในโอกาสต่อไป ฉะนั้นจะต้องละความเห็นแก่ตัวจัดหรือสักกายทิฏฐิตัวนี้เสียก่อน ยังไม่ต้องไปสนใจกิเลสอื่น ๆ ก็ได้ สักกายทิฏฐิตัวนี้เท่านั้นที่สร้างวิกฤตการณ์ถาวรขึ้นในบ้านในเมืองหรือในโลกได้ และตลอดเวลาที่มนุษย์ชาติต่าง ๆ ไม่ว่าจะมีลัทธิการเมืองการเศรษฐกิจอย่างใด ถ้ายังละสักกายทิฏฐิไม่ได้หรือยังไม่ได้ทำให้มันเบาบางลง ก็ไม่มีทางปลองดองกันได้ ไม่มีทางจะช่วยทำให้ประชาชนในบ้านเมืองหรือโลกนี้สงบเย็นได้ จะเป็นวิกฤตการณ์ถาวรเร่าร้อนอยู่ตลอดนิรันดร แม้แต่สังโยชน์ตัวแรกก็มีความสำคัญแก่สังคมและโลกถึงเพียงนี้แล้ว ฉะนั้นเมื่อเราจะเตรียมตัวช่วยกันสร้างประเทศชาติสร้างโลกสร้างสังคมให้งดงาม ให้สงบเย็น ให้สะอาดสว่างไสวไปด้วยธรรมะ เราก็ต้องมีความปักใจอย่างแน่วแน่ที่จะละสังโยชน์ข้อที่เป็นความเห็นแก่ตัวจัดนี้ให้จงได้เสียก่อน ไม่ใช่เรื่องการพัฒนาการอย่างอื่น ๆ

วิจิกิจฉา แปลว่าลังเล ส่วนใหญ่หมายถึงการลังเลในเรื่องชีวิต ว่าจะดำเนินไปในข้างธรรมชาติฝ่ายต่ำหรือฝ่ายสูง บางทีคิดว่าจะเอารวยมาก ๆ บางทีคิดว่าเห็นแก่ความยุติธรรมความถูกต้องดีกว่า เฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องความสุขก็ลังเลใจว่าจะเอาความสุขจากเงิน จากชื่อ

เสียง อำนาจวาสนา หรือจะเอาความสุขจากความสงบเย็นแบบพระอริยเจ้า ลังเลว่าจะออกหาความสงบใจหรือยัง หรือว่าจะทนอยู่ในกองทุกข์และความวุ่นวายเพื่อเอาเงินเอาชื่อเสียง ยอมถูกผูกมัดด้วยภาระต่าง ๆ ยอมสละศีลธรรมเพื่อเอาความร่ำรวย ซึ่งเข้าใจว่าเป็นเครื่องอำนวยความสุขสบาย เพราะว่ากิเลสตามสัญชาตญาณเดิมทำนองนี้มันเหนียวแน่นมาก เหนียวแน่นเท่ากับสักกายทิฏฐิ เพราะฉะนั้นจึงมีการลังเลใจว่าจะเอาข้างธรรมะดีหรือว่าจะเอาทางโลกดี แม้ปัญหาง่าย ๆ เช่นว่า พระพุทธศาสนานี้ควรมีการสอนในมหาวิทยาลัยหรือไม่ นักศึกษาควรจะเข้าไปเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาในฐานะเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งแก่ชีวิตหรือไม่ อย่างนี้บรรดาศาสตราจารย์ทั้งหลายก็ลังเล โอกาสที่จะไปดูภาพยนตร์ยังมีมากกว่าที่จะมาศึกษาธรรมะทั้งหลายร้อยเท่า แต่กลับเห็นกันว่าไม่มีเวลาฟังธรรมะ ส่วนการไปทำสิ่งที่ทำให้หมดเปลืองเงินทองและแผดเผาความสงบใจจนกระวนกระวายแล้ว ก็มีเวลากันมากทีเดียว ทั้งนี้เพราะเขาไม่รู้ว่าคนเราเกิดมาเพื่ออะไรกันแน่ มีชีวิตอยู่เพื่ออะไรกัน และควรจะต้องถึงอะไรให้ได้ในชีวิตนี้ก่อนตาย อะไรเป็นงานที่แท้จริงของมนุษย์ เขาไม่เคยรู้เลยว่าความสุขที่แท้จริงเป็นอย่างไรและธรรมะจำเป็นแก่ชีวิตอย่างไร แต่ถ้าใครหมดความลังเลใจในชีวิตมองเห็นทางที่จะได้รับความสงบสุขอย่างแท้จริงแล้ว เขาก็เลือกทางอันสูงและมุ่งหน้าต่อไปโดยไม่ถอยหลังกลับไปสู่ความเป็นอารยชนมากขึ้น เพราะหมดความลังเลใจหรือที่เรียกว่าวิจิกิจฉา

สีลัพพตปรามาส สังโยชน์อันสุดท้ายที่จะทำปุถุชนให้เห็นพระอริยบุคคล ได้แก่ความงมงายดั้งเดิมที่ติดมาโดยสัญชาตญาณ ส่วนใหญ่เป็นเพราะความโลภและความกลัวของบุคคลผู้นั้น เลยเป็นเหตุให้ทำอะไรไปโดยไม่คิดถึงเหตุผล ไม่ใช้สติปัญญาอย่างที่พวกอนารยชนคนป่าคนดึกดำบรรพ์เคยทำกันเมื่อแสนปีมาแล้ว พอมีใครมาบอกว่าทำอย่างนี้แล้วไม่ต้องกลัวเขาก็ทำตามอย่างนั้นเลย จึงเกิดมีการตั้งการกราบไหว้ศาลพระภูมิ เอาพระเครื่องรางของขลังต่างๆ มาแขวนคอ ทำอะไรต่างๆ ซึ่งขำที่สุด แล้วเขาก็โฆษณากันว่าสามารถระงับความกลัว และแก้ไขเหตุการณ์ได้ทันที คนไม่ฉลาดจึงไม่ใช้ความคิดหรือเหตุผลของตนเอง กลายเป็นคนงานทำตามคำหลอกลวงของเขาไปหมด ไม่มีเหตุผลหรือใช้เหตุผลผิดไปหมด ทั้งที่บางคนก็มีความรู้ทางโลกสูง ๆ หรือมีตำแหน่งหน้าที่การงานสูง ๆ ได้รับความยกย่องว่ามีความรู้ แต่ก็หาได้ยั้งคิดหยุดพิจารณาเรื่องความงมงายหลงผิดเหล่านี้ไม่ เห็นคนเขาทำกันมาอย่างไรเขาเชื่ออย่างไรก็

เชื่อตามเขาไปนี้เรียกว่า สีลัพพตปรามาส คำนี้ถ้าแปลตามความหมายก็แปลว่า ความโง่เขลาที่ทำให้ของถูกของดีเปรอะเปื้อนเป็นของผิดของเลวไปหมด คือว่าระเบียบปฏิบัติทางศาสนาที่เขาวางไว้ดี ๆ แล้วนั้น คนเขลาทั้งหลายก็เข้าใจผิดด้วยความงมงายเลยนำไปใช้ผิดทาง เช่นว่าพระพุทธรูปมีไว้ให้นึกถึงความสะอาด สว่าง สงบของพระพุธเจ้า ถ้าใช้ให้ถูกต้องก็จะเกิดความสงบสุขสว่างไสวแก่จิตใจ แต่คนปัญญาอ่อนก็เอาพระพุทธรูปไปแขวนคอเพื่อประโยชน์อย่างอื่น เช่นเพื่อให้พ้นภยันตราย เพื่อให้รวย เพื่อให้เกิดเสน่ห์ ให้เกิดโชคลาภใหญ่ หรือแม้แต่เอาไปทำชั่ว ไปขะโมยไปปล้นเขา อย่างนี้เรียกว่าทำของที่ดีที่สะอาดนั้นให้สกปรกไปเสีย การบำเพ็ญทานรักษาศีล เจริญภาวนากัมฐานเพื่อเป็นทางกำจัดกิเลสนั้น คนที่มีสีลัพพตปรามาสก็ทำเขวไปหมด งมงายเข้ารกเข้าพงจนกระทั่งยากจนเดือดร้อนเพราะการให้ทานก็มี เจ็บป่วยเพราะรักษาศีลก็มี เสียสติต้องส่งเข้าโรงพยาบาลโรคจิตเพราะทำวิปัสสนาผิด ๆ ก็มี เพราะฉะนั้นจะต้องเปลี่ยนมาเป็นผู้ที่ใช้สติปัญญาพิจารณาถึงเหตุผลก่อน ใช้เหตุผลให้ถูก และใช้สิ่งต่าง ๆ ที่มีความมุ่งหมายเดิมที่ดีที่ถูกนั้น ให้เป็นไปตามความหมายเดิม อย่าให้ไขว้เขวได้ ถ้าใครละความโง่เขลาแบบนี้ได้ ก็แปลว่าละสีลัพพตปรามาสได้

เมื่อใครละสักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และสีลัพพตปรามาส ๓ อย่างนี้ได้ ก็จะไม่เห็นแก่ตัวจัด ไม่ลังเลใจ ไม่โง่เขลางมงาย เขากลายเป็นพระโสดาบันแล้ว และกำลังเดินอยู่ในทางที่แน่นอนต่อความดับทุกข์ชั้นสูง คือนิพพาน คนเช่นนี้เรียกว่าพระอริยเจ้าอันดับแรก คำว่า "อริยะ" เป็นภาษาบาลี ภาษาสันสกฤตคือ "อารยะ" เดี๋ยวนี้เราเอาคำว่า "อารยะ" มาใช้เรียกพวกเราทุกคน หมายว่าหลุดพ้น จากความเป็นมนุษย์ดึกดำบรรพ์ที่ป่าเถื่อน แต่แล้วเราเป็น "อารยะ" จริงหรือเปล่า? เลิกประพฤติอย่างคนป่าเถื่อนแน่แล้วหรือ? "อารยะ" ตามความหมายของพระพุทธเจ้า ก็คือคนที่ไม่เห็นแก่ตัว ไม่ลังเลในการเลือกทางถูกของชีวิตและไม่หลงงมงายไร้เหตุผลอย่างคนปัญญาอ่อน ฉะนั้น ใครที่ยังเห็นแก่ตัวจัด ยังลังเล ยังงมงายอยู่ เขาก็ยังป่าเถื่อน ต่อให้เป็นโปรเฟสเซ่อร์ของมหาวิทยาลัยหรือของโลก เขาก็ยังป่าเถื่อนอยู่นั้นเองแหละ ถ้ายังไม่ละสักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และสีลัพพตปรามาส

คำว่า "สุภาพบุรุษ" ก็เหมือนกัน คือคนชนิดไหน? ไม่ใช่คนใส่เสื้อนอกผู้ผูกเน็คไทเดินให้โก้ ๆ แล้วจะเป็นสุภาพบุรุษ อย่างนี้อาจเป็นสุภาพบุรุษที่ป่าเถื่อนก็ได้ เพราะคน

แต่งตัวอย่างนี้ยังทำความชั่ว ยังมีความประพฤติที่เสื่อมศีลธรรม กระทำสิ่งอันน่าขยะแขยง "สุภาพ" แปลว่า ภาวะดี คือมีความเป็นอยู่ดี เป็นอย่างไร ? คือเป็นอยู่อย่างที่ไม่มีคามเห็นแก่ตัวจัด ไม่มีความลังเลในการเลือกทางสูงทางธรรมะ และไม่หลงมงาย จึงจะเรียกว่าสุภาพบุรุษได้ แม้ใครจะสำเร็จจากมหาวิทยาลัยเมืองนอกมา ก็เป็นสุภาพบุรุษไม่ได้ถ้าเขายังมีการเห็นแก่ตัวจัด ยังลังเลในชีวิตและยังงมงายอยู่ มหาวิทยาลัยไม่มีทางสร้างคนให้เป็นสุภาพบุรุษได้เลย ถ้าไม่สร้างจิตใจคนให้มีธรรมะไว้ด้วย ฉะนั้น ชาวไทยผู้ถือพุทธศาสนา ควรจะกำหนดความหมายของคำว่า "สุภาพบุรุษ" หรือ "อารยชน" ไว้ให้ถูกต้องตามความจริงของธรรมชาติ ไม่ใช่ของพระพุทธเจ้า ไม่ใช่ของใคร คำพูดนี้เกิดขึ้นตามธรรมชาติ และมันก็มีความหมายของมันเอง "สุภาพ" ก็คือ ภาวะที่ดี "อารยะ" ก็คือประเสริฐ ประเสริฐตรงที่พ้นเสียได้จากความทุกข์ ไกลจากความทุกข์ ฉะนั้น เราจะต้องเป็นสุภาพบุรุษ หรือเป็นอารยชนให้ถูกตามความหมายของธรรมชาติ เมื่อละสังโยชน์ได้ ๓ อย่างนี้ ก็เป็นสุภาพบุรุษได้เป็นอริยชนที่แท้ได้ เรียกว่า "โสดาบัน" อันเป็นพระสงฆ์ที่แท้จริงของพระพุทธศาสนา ที่เราควรกราบไหว้และประพฤติตาม เป็นที่พึ่งที่ระลึกได้ไม่เป็นอันตรายแก่ใคร ๆ เพราะท่านเป็นพระที่จะสืบต่อพระศาสนา ไม่ใช่พระที่ทำลายพระศาสนา

อารยชนอันดับที่สองคือ พระสกิทาคามี แปลว่า ผู้หวลกลับมาด้วยความอาลัยอาวรณ์ในกามอีกคงรั้งเดียว แล้วจึงเลยไปไม่กลับ พระโสดาบันอาจหวลกลับมาสู่ชีวิตของกามทั้งหลายครั้ง พระสกิทาคามีก็คือผู้ที่ละสังโยชน์อย่างเดียวกับพระโสดาบัน แต่มีกิเลสเบาบางกว่าพระโสดาบัน จึงไม่มีสังโยชน์ข้อใดโดยเฉพาะที่จะต้องละอีก

พระอนาคามี เป็นอริยบุคคลอันดับที่สาม แปลว่าไม่มาอีกเลย คือว่าไม่หวลกลับมาสู่ชีวิตแห่งกามอีกเลย มีแต่จะสูงขึ้นไปเท่านั้น ข้อนี้ต้องละสังโยชน์ข้อใหม่อีก ๒ อย่าง คือ "กามราคะ" พระโสดาบันและพระสกิทาคาไม่สามารถจะละความพอใจในกามทั้งหลายได้ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า ท่านมัวเมาลุ่มหลงในกามอย่างปุถุชนคนธรรมดา แต่ท่านเพียงยังมีความรู้สึกพอใจอยู่ตามธรรมชาติ โดยสมควรแก่ฐานะของผู้ครองเรือน มรรคมีองค์แปดข้อสัมมากัมมันตะ (คือประกอบการงานที่ชอบ) พุทธภาษิตอธิบายคำนี้ว่าละการละเมิดผิดในกาม ไม่ใช่ละกาม

ราคะ แม้เป็นมรรคมีองค์แปดที่ตรัสกับภิกษุแท้ ๆ ก็ยังจำแนกสัมมากัมมันตะว่า ปาณาติบาต อทินนาทาน กาเมสุมิจฉาจาร ไม่ได้ใส่คำว่าอพรหมจริยาเข้าไปด้วย จึงเป็นที่แน่นอนว่ามรรคมีองค์แปดนั้น ไม่ได้หมายความว่าละกามราคะเสียโดยสิ้นเชิง แต่ว่าไม่ประพฤติผิดในกามก็แล้วกัน พระโสดาบันและพระสกิทาคามีก็ยังมีความรู้สึกพอใจในรูปรสกลิ่นเสียงสัมผัส ที่เรียกรวม ๆ กันว่า กามราคะ ต้องถึงขั้นพระอนาคามี จึงจะหมดความรู้สึกเหล่านี้โดยสิ้นเชิง เห็นกามเป็นสิ่งที่น่าขยะแขยงไปเลย

สังโยชน์อีกข้อหนึ่งที่พระอนาคามีจะต้องละให้ได้ เรียกว่า "ปฏิฆะ" คือ ความรู้สึกขุ่นใจ ส่วนความโกรธพลุ่งหรือโกรธออกมาข้างนอกนั้น พระสกิทาคามีก็สามารถจะได้แล้ว แต่ความรู้สึกขุ่นด้วยความโกรธ จึงเป็นสังโยชน์ที่พระอนาคามีก็จะต้องละ ก่อนที่จะได้เป็นพระอรหันต์ต่อไป พระโสดาบันพระสกิทาคามี ถึงแม้จะละความโกรธไปได้บ้าง แต่ก็ละไม่ได้หมด ยังคงมีเหลืออยู่ตามวิสัยของพระอริยบุคคลเบื้องต้น ๆ พระสกิทาคามีละโกรธได้มากกว่าพระโสดาบัน แต่ก็ยังละความขุ่นใจไม่ได้ ต้องเป็นพระอนาคามีจึงจะละได้

พระอรหันต์เป็นพระอริยเจ้าประเภทที่ ๔ จะต้องละรูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชา คือ สังโยชน์อีก ๕ ชื่อ "รูปราคะ" ก็คือ ความพอใจในรูป "อรูปราคะ" คือความพอใจในสิ่งที่ไม่มีรูป "ราคะ" แปลว่ารักอย่างยิ่งจนหลงใหล แต่สิ่งที่ถูกรักนั้นไม่จำเป็นจะต้องเป็นกามอย่างเดียว สิ่งอื่นก็ยังมีพวกที่ติดในวัตถุที่บริสุทธิ์เช่น จิตศิลป์ รูปเขียน รูปปั้น ไม่เกี่ยวกับกามเลย ก็หลงใหลรักจนถึงกับลืมลูกลืมเมียได้ นี่เป็นตัวอย่างของรูปราคะอย่างหนึ่ง บางคนหลงใหลในกล้วยไม้ ต้นบอน ต้นโกศล หรืออื่น ๆ ที่ไม่เกี่ยวกับกาม ก็เรียกว่ารูปราคะได้เหมือนกัน ส่วนอรูปราคะ ก็คือมีความหลงใหลในสิ่งที่ไม่มีรูปเป็นวัตถุ เช่น เกียรติยศ ชื่อเสียง ตำแหน่ง หรือว่าทนงในความเป็นปราชญ์ เป็นโปรเฟสเซ่อร์ ส่วนพวกฤาษีก็หลงในฌาน ในสมาธิ ในความสงบนิ่งของจิต เหล่านี้เรียกว่าเป็นอรูปราคะ ซึ่งพระอนาคามีละยังไม่ได้ เพราะพระอนาคามีบางองค์ยังหลงใหลในความสุข ที่เกิดจากรูปฌานหรืออรูปฌาน

"มานะ" คือการถือตัวถือตน พระอริยะเจ้าข้างต้นนั้นยังละไม่ได้หมด แต่ก็เบาบางลงไปมาก พอมาถึงขั้นนี้ก็ละหมด ไม่มีความรู้สึกว่ามีตัวตน ไม่สนใจว่าเป็นหญิงหรือเป็นชาย

เป็นคนจนเป็นเศรษฐี ฉะนั้น จึงไม่มีความรู้สึกว่า "ฉันดีเท่าเขา ดีกว่าเขา เลวกว่าเขา" แล้วอะไรที่เป็นของตัวก็ไม่มีความรู้สึกว่ามีอยู่ เพราะฉะนั้นจึงมีอะไรก็เหมือนกับไม่มี หรือเปรียบว่าตายแล้วตั้งแต่ก่อนตาย คือเป็นอยู่โดยไม่มีตัวตน นี่คือขั้นที่ไม่มีความทุกข์เลย

อุทธัจจะ หมายถึงในที่นี้ว่าเพียงความหวั่นไหวของจิตใจ ได้เห็นอะไรได้ยินอะไรที่แปลกเข้า ก็อดรู้สึกทึ่งอดสนใจกับมันไม่ได้ หรืออยากได้บ้างอะไรทำนองนี้ เป็นความกะเพื่อมของจิตใจ อย่างนี้เรียกว่าอุทธัจจะชั้นสูงสุดที่พระอรหันต์ต้องละ อย่าเอาไปปนกับอุทธัจจะคือความฟุ้งสร้านของปุถุชน ซึ่งสามัญปุถุชนจะละได้ด้วยการเข้าสมาธิเสีย แต่อุทธัจจะขั้นต้น ๆ นี้ไม่ใช่อุทธัจจะของพวกอนาคามีจะต้องละเพื่อเป็นพระอรหันต์ การละอุทธัจจะชั้นสูงนั้นผลก็คือจิตใจไม่กะเพื่อมเมื่อเห็นรูป ฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส กายสัมผัส ไม่ต้องพูดถึงเรื่องยากเรื่องหลงใหลเลย แม้แต่เพียงจิตใจจะหวั่นไหวจะกะเพื่อมก็ไม่มี

พวกพุทธศาสนานิกายเซ็นมีเรื่องเล่าอยู่เรื่องหนึ่งเกี่ยวกับจิตใจไม่หวั่นไหวของอาจารย์เซ็นท่านหนึ่งชื่อ เฮโกอิน ท่านผู้นี้มีความสงบสุขอยู่ตามแบบของผู้สำเร็จในทางธรรม จนประชาชนแถววัดนั้นยอมรับว่าเป็นผู้สำเร็จ ต่อมาปรากฏขึ้นว่าหญิงสาวสวยคนหนึ่งเกิดมีครรภ์ขึ้นมาโดยไม่รู้ว่าใครเป็นสามี พ่อแม่ซักถามมากเข้าก็ไม่รู้จะบอกอย่างไร เลยบอกไปว่าอาจารย์องค์นั้นแหละเป็นบิดาของเด็กในครรภ์ พ่อแม่ก็เกิดเป็นฟืนเป็นไฟวิ่งไปด่าหลวงพ่อ ด่าเสียจนเหนื่อยจนไม่รู้ว่าจะด่าอย่างไรอีก หลวงพ่อก็พูดคำเดียวว่า "อย่างนั้นหรือ ?" พอพ่อแม่หญิงกลับไปพวกชาวบ้านทั้งเด็กทั้งผู้ใหญ่ก็มาช่วยกันด่าหลวงพ่ออีก ด่าทุกวัน ท่านก็ได้แต่พูดว่า "อย่างนั้นหรือ ?" พอหญิงนั้นคลอดบุตร พ่อแม่หญิงก็พาเอาเด็กไปให้อาจารย์และบอกว่า "นี่ลูกของแก แกต้องเลี้ยง" อาจารย์ก็ตอบว่า "อย่างนั้นหรือ ?" แล้วท่านก็ยอมเลี้ยงเด็กนั้น ส่วนคนที่เขาไม่เชื่อว่าเรื่องนี้จริงเสียทีเดียวก็ยังมีอยู่ เขาก็ไปให้นมให้อาหารเด็กนั้นจนโต ส่วนข้างแม่ของเด็กก็ผอมลง ๆ เพราะร้อนใจที่ได้โกหกไว้ วันหนึ่งทนต่อไปไม่ได้ ก็เลยบอกกับพ่อแม่ว่า บิดาที่แท้จริงของเด็กก็คือเจ้าหนุ่มที่ร้านขายปลา ทีนี้เล่นเอาพ่อแม่ตกใจเกือบตาย ต้องวิ่งไปขอโทษหลวงพ่อเป็นการใหญ่ หลวงพ่อก็มีแต่พูดว่า "อย่างงั้นหรือ ?" ชาวบ้านมาขอโทษที่ด่าหลวงพ่อกันทั้งบ้านทั้งเมือง ท่านว่า "อย่างงั้นหรือ ?" ตามเคย ท่านมีจิต "ว่าง" อยู่

ตลอดเวลา ไม่กะเพื่อมไม่หวั่นไหว เฮโกอินเป็นอาจารย์ที่มีชื่อเสียงมากที่สุดในหมู่พุทธศาสนา-นิกายเซ็น ในทางที่มีจิตว่างจากตัวตนของตน "จิตว่าง" ขนาดนี้ก็มีอยู่ได้ไม่เหลือวิสัย และใช้เป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ได้ดีอยู่นั่นเอง ฉะนั้น เราอย่าได้กลัวคำว่า "จิตว่าง" และอย่าเข้าใจว่าจิตว่างแล้วจะใช้อะไรไม่ได้ ทำอะไรไม่ได้ และอย่าไปเข้าใจผิดว่าสิ่งนี้ไม่มีอยู่ในพุทธศาสนา การมีจิตไม่อุทธัจจะ ไม่หวั่นไหว มันมีได้อย่างนี้ สูงสุดอย่างนี้

อวิชชาสังโยชน์ข้อสุดท้าย คือความไม่รู้ในสิ่งที่ควรจะรู้อันเกี่ยวกับการดับทุกข์ ผู้ใดละอวิชชาเสียได้ ผู้นั้นก็กลายเป็นพระอรหันต์ มีความรู้เต็มเปี่ยมที่สุดในเรื่องที่จะต้องรู้โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือ เรื่องอริยสัจจ์ เรื่องความดับทุกข์ เรื่องความจริงของกรรมดีกรรมชั่วกรรมชนิดที่อยู่เหนือดีเหนือชั่ว รู้อริยมรรคอันเป็นที่สิ้นสุดของกรรมดีกรรมชั่ว ท่านเห็นชัดในตัวเองหมด เพราะท่านเข้าถึงแล้วจริง ๆ ท่านจึงเห็นชัดกว่าสัตว์โลก ซึ่งยังต้องอยู่ใต้กฎของกรรมดีกรรมชั่ว ท่านกระทำแต่กรรมประเภทที่จะทำให้กิเลสสิ้นไปหมด ท่านไม่ติดใจแม้ในกรรมที่ดี จึงเรียกว่าเป็นกรรมที่สาม คือ กรรมที่เหนือความดีความชั่ว ไม่ได้ทำอะไรเพื่อหวังเอาบุญเอาสวรรค์วิมาน เอาเกียรติยศชื่อเสียงอย่างที่คนสามัญเขาหวังกันอยู่หลงใหลกันอยู่ แต่ท่านทำไปด้วยความเมตตากรุณา หรือเห็นด้วยปัญญาว่าเป็นสิ่งที่ควรทำเพื่อคนอื่น ไม่ใช่เพื่อตนเอง การหมดอวิชชาก็ทำให้รู้อย่างแจ่มแจ้งจริง ๆ ในเรื่องปฏิจสมุปบาท เรื่องไตรลักษณ์ เรื่อง "ความว่าง" คือ สุญญตา ซึ่งแปลว่าความว่างจากการรู้สึกว่ามีตัวตนโดยแท้จริง

เมื่อสังโยชน์ทั้ง ๕ นี้ถูกละไปอีก ก็กลายเป็นคนที่เต็มเปี่ยม เป็นคนที่สมบูรณ์ที่สุดของความเป็นมนุษย์ คือเป็นพระอรหันต์ เป็นสภาพสูงสุดตามหลักของพระพุทธศาสนา มี "ความว่างจากตัวตน" โดยสิ้นเชิง มีอิสระเหนือทุกสิ่งทุกอย่าง เหนือวิสัยโลก เพราะว่าเป็นผู้รู้จริงถึงที่สุด ฉะนั้น จึงเห็นได้ว่ามันไม่มีอะไรนอกเหนือไปจากความว่างจากตัวตน และที่เรียกว่า "ว่าง" นี้ มันว่างอย่างถูกต้องตามหลักของพระพุทธศาสนา คือไม่ใช่ว่างชนิดอย่างที่คนโง่แล้วอวดดีเขาสอนกัน เช่นว่า จิตของเขาไม่คิดอะไรเลย กายก็แข็งทื่อเป็นท่อนไม้ แต่ที่ถูกนั้นเป็นความว่างชนิดที่เฉลียวฉลาดที่สุด ว่องไวที่สุด เต็มไปด้วยสติปัญญาถึงที่สุด อย่าง

นี้จึงเรียกว่า "ความว่าง" เหมือนกับเรื่อง อาจารย์เฮโกอินที่กล่าวแล้ว คือไม่มีการยึดมั่นถือมั่นในตัวตน หรือความเห็นแก่ตัว มีแต่สติปัญญา ไม่มีกิเลสตัณหา มรรคผลนิพพานจึงอยู่แค่จมูกนี่เอง ที่หน้าผากนี่เอง จะคลำพบได้ง่าย ถ้ารู้จักคลำ ไม่ใช่ว่าเป็นเรื่องเหลือวิสัยหรือว่าอยู่นอกฟ้าป่าหิมพานต์ หรือจะได้ก็ต่อเมื่อตายแล้วเกิดแล้วหลายร้อยหลายพันชาติ ขอให้พวกเราจับใจความทั้งหมดนี้ให้ได้ ทั้งยังเป็นเรื่องจำเป็นแก่ชีวิตประจำวันของคนทุกคน มิฉะนั้นแล้วเขาจะตกนรกทั้งเป็นโดยไม่ต้องมีใครมาบันดาล เพราะเขาเลือกทางผิดของเขาเองโดยไม่มีความรู้ในเรื่องนี้ นี่คือลักษณะ ความหมาย คุณค่า และอานิสงส์ของสิ่งที่เรียกว่า มรรค ผล นิพพาน.

พิมพ์ที่ บริษัท บริพิธการพิมพ์ จำกัด ถนนราชบริพิธ กรุงเทพมหานคร
นายยอดยิ่ง โสภณ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา ๒๕๑๙ โทร. ๒๒๒๕๕๕๕